מדשן ביתך

ויצא
תשפ"ז

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

גליון
מס' 598

"ויצא יעקב" (כ"ח - י')

יש שהוא הולך אצל זיווגו, ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק, זיווגו בא אצלו "וירא והנה גמלים באים" [בראשית כ"ד ס"ג], יעקב, הלך אצל זיווגו, דכתיב "ויצא יעקב". [בר"ר ס"ח - ג']

יעקב אבינו יוצא מבאר שבע לחרן כדי למצוא אשה, אביו לעומת זאת, לא היה צריך ללכת, הביאו את האשה אליו, כי הכל נעשה בהשגחה פרטית, ומציאת הזיווג אצל כל אדם "קריעת ים סוף" הפרטית של כל אחד היא לפי מה שנגזר עליו מהשמים.

"ויצא יעקב מבאר שבע" (כ"ח - י')

יצא משם, פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. [רש"י]

בספר **"לקח טוב"** כתב רמז יפה. "ויצא יעקב מבאר שבע", אם מוציאים את הגימטריה של יעקב שהיא 182 מהגימטריה של באר שבע שהיא 575, התוצאה תהיה 393, שהיא הגימטריה של "פנה זוה הודה והדרה" 393 .

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ח - י')

לא היה צריך לכתוב אלא וילך חרנה, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם. שבזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה. יצא משם, פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. [רש"י]

ידועה השאלה מדוע דווקא יציאתו של יעקב עשתה רושם ואילו ביציאתם של אברהם ויצחק לא כתוב שיציאתם עשתה רושם? מתרץ ה"**כלי יקר**", שיש חידוש מיוחד ביציאתו של יעקב. - כאשר יצא אברהם ושרה, או יצחק ורבקה, ודאי שיציאתם עשתה רושם שהרי לא השאירו במקומותיהם צדיקים כדוגמתם, ולכן לא היו צריכים להדגיש זאת, כי ברור שזה השאיר רושם. אבל כשיעקב יצא, שנשארו בעיר עוד צדיקים, שהרי יצחק ורבקה נשארו בביתם. באה התורה ללמד, שאינה דומה עיר שיש בה שני צדיקים, לעיר שיש בה שלשה צדיקים, ואפילו שנשארו שניים, עדיין יציאת צדיק עושה רושם, וירד מהודה ומהדרה.

ה"**חתם סופר**" מתרץ, אצל אברהם שהיה גר בין עובדי עבודה זרה, והם לא הרגישו כשאברהם גר אצלם, ויציאתו לא עשתה עליהם רושם. משא"כ יעקב שהשאיר את יצחק ורבקה, עליהם יציאתו עשתה רושם.

בספר **"דורש טוב"** הביא את הסברו הנפלא של **רבי מאיר צימרוט**. לאברהם אבינו היה בית הכנסת אורחים. מי שהיה נכנס לאהלו היה זוכה לסעודה דשנה, ובסיומה היה מברך את הבורא. כשאברהם יצא מהמקום - מפעל הכנסת האורחים נסגר. כולם הרגישו בדבר. מילתא דפשיטא הוא שיציאתו עשתה רושם. פתאום אין מקום לאורחים בו יכולים הם לאכול וללון. יצחק אבינו היה עמוד העבודה. כל מי שראה אותו קיבל יראת שמים. כשהוא היה יוצא מהמקום - בוודאי שזה עשה רושם. אין יותר על מי להסתכל כדי לרכוש יראת שמים. אבל יעקב אבינו היה "איש תם יושב אהלים". כל היום יושב בבית המדרש ליד הסטנדר. מי מכיר אותו. מי יודע עליו? מה הוא תרם לחברה? איזו השפעה יש לו על העיר? מי יודע מתי הוא כאן ומתי הוא יצא מכאן? איזה רושם עושה יציאה של אדם כזה? באה וחידשה: "ויצא יעקב", להגיד שגם יציאתו של יעקב עשתה רושם! כל עוד יעקב נמצא בעיר ולומד תורה בבית המדרש, זה מקרין אווירה של קדושה על כל העיר, ועם יציאתו מהעיר, תושבי באר שבע הרגישו שאווירת הקדושה שהיתה בעיר פחתה והלכה עם יציאתו של יעקב ממנה.

"וילך חרנה" (כ"ח - י')

שואל **רבי חיים מוואלוז'ין**, למה התורה כתבה "וילך חרנה", ולא בקיצור ויצא יעקב מבאר שבע לחרן? ומתרץ, כתוב במדרש [תנחומא ג'], שעל יציאת יעקב נאמר הפסוק "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך" [תהילים צ"א י"א] ומדוע דווקא את הברכה הזאת - כי כל היוצא לדרך, יש לו שם קדוש המלווה אותו, והוא השם "יוה"ך", ואלו הן סופי תיבות של "כי מלאכיו יצוה לך", והברכה היא שיזכה לליווי של הקב"ה. והוסיף, **שהגר"א מוילנא** הביא, כי מה שקבעו חז"ל "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה" [ברכות ל"א.], זה דווקא מתוך הלכה פסוקה. ולכן הגאון היה נוהג לומר לאנשים שנפרדו ממנו, הלכה פסוקה היא, "יחיד ורבים הלכה **ברבים**". ומדוע דווקא הלכה זו? כי ראשי התיבות עולים כשם הקדוש יוה"ך. ולפי"ז מובן היטב למה כתוב "וילך חרנה", שאותיות ויך שבתיבת וילך מיותרות, והאות ל' אינה מיותרת, שהרי בין כה וכה היה צריך לכתוב לחרן, ואילו האות ה' של חרנה שוב מיותרת, וביחד כולם יוה"ך - השם שמלווה לצדיק בדרכו, ואת זה רצה הפסוק לרמוז לנו "וילך חרנה", שאמנם נתקיימו ברכת אמו, והשם הקדוש ליווהו בדרכו.

"ויצא יעקב וילך" (כ"ח - י')

נשאלת השאלה, מצאנו בסוף הפרשה הקודמת שרבקה מצווה את יעקב "ועתה בני וכו' וקום ברח לך אל לבן אחי" - לברוח אל לבן, וכך גם לשון הנביא: ויברח יעקב שדה ארם. ואילו כשהתורה מתארת לנו את השתלשלות הדברים, הלשון ויצא יעקב - ולא ויברח, וילך - ולא וירץ? מבאר ה"**שפת אמת**", מלמד אותנו יעקב אבינו יסוד נפלא, גם שהסכנה היא ממשית, והוא נאלץ לברוח לא מאבדים את יישוב הדעת, למה? כי כל הליכתו היא בגדר השתדלות גרידא, ואם כן אין לו צורך לרוץ, יכול הוא ללכת במתינות וביטחון כי אם לא נגזר הדין מלמעלה, אף אחד לא יוכל לעשות לו כלום, ועד כמה שנגזר עליו חלילה, לא תעזור לו מנוסתו.

"ויצא וכו' וילך " (כ"ח - י)

צריך לבאר מדוע כפלה התורה בלשונה ויצא – וילך, אומר ה"**בית הלוי**", כאשר אדם הולך ממקום למקום, להליכתו יכולות להיות שתי סיבות, או שהוא מעוניין לעזוב את מקומו או שהוא מעוניין להגיע אל יעד חדש. כשיעקב יצא מבאר שבע ללכת לחרן, זה גם בגלל שרצה לעזוב את מקומו כמצוות אמו שהזהירה אותו שעשיו רוצה להרוג אותו. וגם שרצה להגיע אל חרן כי אביו ציווה עליו ללכת לחרן כדי למצוא את זיווגו, וא"כ מטרת יציאתו היא גם יציאתו מבאר שבע וגם ביאתו לפדן ארם, ולכן כפל הכתוב גם ויצא וגם וילך. וזה גם הפירוש בסוף הפרשה הקודמת, "וישמע יעקב אל **אביו** ואל **אמו**", ששמע גם לבקשת אמו לעזוב את המקום וגם לבקשת אביו ללכת לחרן.

רבי משה וויס, מו"צ בעיר גרודק שבגליציה ביאר, הרי כשיעקב יצא מבאר שבע, הוא ברח מעשיו וחיילותיו. מה עשה, הלך והתחבא, והאנשים חשבו היכן יעקב? מן הסתם הלך לפדן ארם. ואמנם, מיד אחרי זה התורה מספרת לנו שעשיו קם ולקח את מחלת בת ישמעאל, ובוודאי הזמין את כל אוהביו וחבר מרעיו לחתונתו, ויעקב ידע שבחתונה של גויים שותים ומשתכרים, ולכן בזמן הזה המשיך לברוח. ולכן בתחילה "ויצא יעקב" רק יצא והתחבא, ורק אח"כ וילך, ובזה מובן גם הסמיכות של נישואי עשיו עם מחלת בת ישמעאל ל"ויצא יעקב".

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ח - י)

בגמרא בקידושין [כ"ט] נחלקו בשאלה, האם מתחילה ישא אשה ורק אח"כ ילמד תורה, או שמא קודם כל ילמד תורה ורק אח"כ ישא אשה, והגמ' מבארת לא פליגי, הא לן והא להו - כלומר - בני ארץ ישראל (לן) שמצבם לא מאפשר להם ללמוד לאחר החתונה, ידחו את החתונה, אבל בני בבל (להו) שמצבם מאפשר להם להמשיך ללמוד אחרי החתונה, יכולים לשאת אשה ואח"כ ללמוד תורה.

החיד"א מבאר על פי גמרא זאת ביאור נפלא. הגמ' בפסחים [ק"ג] אומרת, שלושה דברים אמר ר' יוחנן משום אנשי ירושלים, ואחד מהם, כשאתה יוצא למלחמה, אל תצא בראשונה אלא תצא באחרונה כדי שתיכנס בראשונה. אומר רש"י, כשאתה יוצא למלחמה, אל תתייצב בחזית, אלא צא בסוף, שאם יצטרכו לברוח - תברח הראשון. שואל **המהרש"א**, הלא העצה הזאת אינה מיועדת לכולם, כי אם כולם יעשו עצה זו, מי יישאר בחזית. וחוץ מזה קשה, למה נאמר דין זה בשם אנשי ירושלים. ומתרץ, ר' יוחנן לא הביא את דבריו בשם אנשי ירושלים כדי ללמד את האנשים איך מתחמקים ממלחמה, אלא כך היא הכוונה. המצווה הראשונה בתורה היא "פרו ורבו" - **לישא אשה**. המצווה האחרונה היא "כתבו לכם את דברי התורה הזאת" - **ללמוד תורה**. כשהאדם יוצא להילחם ביצר הרע, ציידו אותו חז"ל בשתי עצות, האחת להתחתן צעיר, והשנייה ללמוד תורה. וזה הפשט, אמר ר' יוחנן, כשאתה יוצא למלחמה, מלחמת היצר, אל תצא בראשונה - ב"פרו ורבו", אלא באחרונה - בתלמוד תורה. והוא אומר זאת משום אנשי ירושלים, כי בירושלים לא יכלו ללמוד לאחר החתונה, וממילא למדו לפני החתונה. ואם אתה חושש מה יהיה עם השידוך, אל תחשוש, כי אם "תצא באחרונה", כלומר תלמד תורה ותהיה ת"ח, הרי שתיכנס בראשונה, כלומר, יהיו עליך הרבה קופצים.

על בסיס רעיון זה מביא **החיד"א** ביאור בשם **מהר"ם הכהן** מדוע כתוב "ויצא וילך", כי בתחילה חשב יעקב "ויצא" ללכת מיד לחרן שם חיכה לו זיווגו והיה בידו כסף ורכוש למחיה ויכול היה מיד להתחתן, שהרי כתוב בגמ' בקידושין [כ"ט:], שאדם שיש לו פרנסה ישא אשה ואח"כ ילמד תורה, אבל בדרך פגש אותו אליפז ורצה להרוג אותו, ויעקב התפשר איתו שיקח ממנו את כל רכושו, ומעכשיו הוא עני וחשוב כמת, ואז גם השתנה דינו - ילמד תורה ואח"כ ישא אשה, והלך ללמוד בבית שם ועבר. ורק אח"כ "וילך" לחרן.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כ"ח - י)

כתוב ב**פרקי דרבי אליעזר**, כשיעקב אבינו יצא מבאר שבע, הלכה לפניו הבאר כמו אצל בני ישראל במדבר. כשהגיע להר המוריה, אמר לו הקב"ה, אוכל ומים יש לך, תאכל ותשתה ותשכב לישון. אמר יעקב, אבל הערב עוד לא ירד, מיד שקעה לו השמש. (מביא זאת הרמב"ן בפסוק י"ז).

כותב ה"**חתם סופר**", דבר זה רמוז במילים "ויצא **יעקב** מבאר", סופי תיבות **באר**, רמז שהבאר הלכה לפניו. ובנוסף, "ויצא **יעקב** מבאר", סופי תיבות אבר. וגם ,"**יעקב** מבאר **שבע**", סופי תיבות ערב. ורמוז בזה שיעקב תיקן תפילת ערבית כנגד אברים ופדרים שהיו מקריבים לאחר קרבן התמיד של בין הערבים.

"ויפגע במקום" (כ"ח - י"א)

שקפצה לו הדרך. [רש"י]

יעקב רק נתן דעתו לחזור וכבר קפצה לו הדרך. אומר **הרב דסלר**, מחשבה טובה אחת, וכבר יש שפע של סייעתא דשמיא. שכן הנהגת הבורא עם ברואיו, פתחו לי פתח כחודה של מחט [מד"ר שיהש"ר ה'], מעט רצון והחלטה, אז יפתח לו הקב"ה פתח כפתחו של אולם שלא ייסגר לעולם.

המשגיח של פוניבז' היה אומר, עד כמה עמוקה מידת הדין. כל עתידו של עם ישראל, היה תלוי בחלום של יעקב באותו מקום מקודש, ואעפ"כ אם הוא לא היה נותן דעתו להתפלל, לא היו מעכבים אותו מהשמים. - שאם הוא עצמו לא פותח את הפתח הקטן, זה הקטן כחודה של מחט, לא תבוא כל סייעתא דשמיא.

וה"**אמרי אמת**" מגור מסביר מה שתפסו חז"ל בלשונם פתח כפתחו של אולם - מה זה האולם. ומבאר, המשנה במידות [ב' - ג'] אומרת, כל הפתחים שהיו בבית המקדש היו להם דלתות חוץ מהאולם, שתמיד היה פתוח. וזה מה שרמזו חז"ל, אם יהיה לאדם רק רצון מעט לשוב אל ה', וזה כפתחו של מחט, ייפתח לו פתח של אולם שלא ייסגר לעולם.

"ויפגע במקום" (כ"ח - י"א)

שקפצה לו הדרך. [רש"י]

פעמיים מופיעה קפיצת הדרך, אצל יעקב כשהלך לישא אשה, ואצל אליעזר עבד אברהם כשחיפש אשה ליצחק. מכאן, מעשה אבות סימן לבנים, שכשמגיעים הילדים לשידוכים, ובדרך הטבע אין אפשרות לסייע

להם, אין סיכוי לקניית דירה, ולא יודעים מה לעשות, וקשה לעשות את הצעד הראשון, צריכים לבטוח בהקב"ה, ויהיה להם קפיצת הדרך.

רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל אמר ל**רב יוסף פוגל** מרכסים ששמע בשם **רבי אלחנן וסרמן** הי"ד שכמו שנאמר לגבי הוצאות שבת ויו"ט (ר"ה ט"ז) "לוו עלי ואני פורע", כך גם לגבי הוצאות נישואי הילדים הקב"ה מחזיר. (הו"ד בעלון פרי חיים י"ג סיון תשע"ד)

"ויפגע במקום" (כ"ח - י"א)

למדנו שתיקן תפילת ערבית. [רש"י]

כתב בספר **"מנורת המאור"** [אלנקווה ח"ב - פ"ג מ"ג:] "ויקץ יעקב משנתו ויאמר", סופי תיבות צבור, מלמד שיעקב התפלל בציבור של מלאכי השרת. ועיין בבעל הטורים שכתב, מכאן שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בציבור.

"ויפגע במקום" (כ"ח - י"א)

למדנו שתיקן תפילת ערבית. [רש"י]

מקור דברי רש"י הם בגמ' בברכות [כ"ו], יעקב תיקן תפילת ערבית, שנאמר "ויפגע במקום", ואין פגיעה אלא תפילה, והגמ' שם אומרת, כי תפילת ערבית רשות. ולכאורה לא מובן, יעקב בחיר האבות תיקן תפילת ערבית, ולמה דווקא אצלו התפילה היא רשות. מתרץ ה"**פרדס יוסף**", יעקב כלל לא רצה לתקן תפילת ערבית, והוא בעצם רצה להתפלל מנחה, שזו התפילה של אביו, אלא שפתאום שקעה לו החמה והגיע הלילה, וממילא הפכה תפילתו לתפילת ערבית, ולכן תפילת ערבית היא רק רשות ואנו קיבלנוה כחובה.

ב"**תורת חיים**" על מסכת חולין [צ"א. ד"ה מיד בא השמש] כתב בענין זה חידוש נפלא, וזו לשונו: "נראה דהיינו הא דתיקן יעקב תפילת ערבית באותה שעה, כמו שאמרו חז"ל, ולא תיקנה קודם לכן, דשמא נאנס אז ולא התפלל מנחה, לפי ששקעה עליו החמה פתאום שלא בעונתה, וקיימא לן מי שנאנס ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים, הראשונה לשם חובה והשניה לתשלומין, לכן עמד הוא ותיקן אז תפילת ערבית, והתפלל אותה שתים".

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (כ"ח - י"א)

עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות. [רש"י]

שואל ה"**כתב סופר**", מדוע יעקב פחד דווקא מחיות רעות? ומתרץ, יעקב תבע מעשיו שישבע לו, ועשיו עבר על שבועתו, בזה שרצה להרוג אותו בגלל שלקח ממנו את הבכורה. והגמ' בשבועות [ל"א:] אומרת, שהשבועה חלה על שניהם, גם על הנשבע וגם על המשביע. ובמסכת אבות [ה' - ט'] כתוב, חיה רעה באה לעולם על שבועת שווא, ולכן פחד מחיות רעות.

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (כ"ח - י"א)

עשאן כמין מרזב **סביב לראשו** שירא מפני חיות רעות. [רש"י]

יעקב לא בנה חומה נגד החיות הרעות, הוא הקיף רק את ראשו באבנים, אבל מצד גופו ורגליו היו יכולים לבוא ולתקוף אותו, אומר **הסבא מקלם**, רואים מכאן יסוד חשוב בהשתדלות, הנהגת האדם, פרנסתו ושמירת חייו, הכל בדרך נס, וכל ההשתדלות שישתדל האדם, אין בה ולא כלום, אלא שנגזרה גזירה על האדם שצריך להשתדל השתדלות מועטת מצידו, ולדעת כי רק בסייעתא דשמיא אפשר להצליח. זאת היתה הנהגת יעקב אבינו, שאמנם הוא "השתדל", אבל רק באופן כזה שהוא רק לצאת ידי חובת "השתדלות".

"וישם מראשותיו" (כ"ח - י"א)

"עשאן כמין מרזב סביב לראשו וכו' מיד עשאן הקב"ה אבן אחת". [רש"י]

שואל **רבי חיים סאלאווייציק** בנו של **הרב מבריסק**, אם כבר נעשה נס והתחברו כל האבנים לאבן גדולה שהוא דבר שאינו בגדרי הטבע, מדוע לא יכל להתהוות נס שכל האבנים יהפכו לכרית נוחה עליו ינוח ראשו של הצדיק? ומתרץ, הנס נוצר בעקבות המחלוקת שהתעוררה בין האבנים שכל אחת טענה 'עלי יניח צדיק' וממחלוקת לא יכול לצמוח דבר חיובי כמו כרית נוחה... המקסימום שיכול לצמוח ממחלוקת זה "א גרויסע שטיין..." (אבן גדולה).

הוסיף **רבי יהודה ויסנשטרן** [הופיע במוסף שב"ק של יתד נאמן], שמעתי ממרן **הגרי"ש אלישיב זצ"ל**, אם נתבונן הרי המחלוקת פרצה בין האבנים לא לשם תועלתו של יעקב אבינו, אלא למען תועלת כל אחת מהאבנים שרצתה לזכות במצווה. סיים מרן הגרי"ש - אבל אם הייתה מטרתם אך ורק למען יעקב אבינו, ולא למען עצמן, הייתה אפילו שמיכה יכולה להיווצר מהמריבה שלהם - ולא רק כרית מאבן!...

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (כ"ח - י"א)

התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וכו' מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וכו'. [רש"י]

במדרש [בר"ר ס"ח - יא'] מובא מחלוקת כמה אבנים לקח. רבי יהודה אומר שתים עשרה אבנים לקח, רבי נחמיה אמר שלש אבנים לקח, רבנן אמרי מיעוט אבנים שתים. הסביר **רבי יחזקאל אברמסקי**, לדעת רבי נחמיה שלקח שלש אבנים, לא היו אלה אבנים סתם שיגנו עליו מפני חיות רעות, אלא באו לרמז על שלושת האבות הקדושים, שהם אבני היסוד שעליהן הושתת כל העולם. אברהם היה עמוד החסד, יצחק עבוד העבודה, ויעקב עמוד התורה.

לפי ביאור זה יובנו דברי חז"ל שהביא רש"י, שהתחילו האבנים לריב זו עם זו, כל אחת ביקשה עלי יניח צדיק את ראשו. האבנים, שהם הרמז לשלושת האבות "התחילו לריב" מי מבין שלושת היסודות הוא ה"ראש", הגדול והחשוב מכולם, ובו צריך להתמקד בעבודתו. אברהם טען שהחסד הוא העיקר, יצחק טען שעמוד העבודה והיראה היא העיקר, ויעקב טען, עמוד התורה היא העיקר. מה עשה הקב"ה? מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, צירף את שלושת האבנים יחד, ואמר, מי שרוצה להיות מושלם, מוכרח להשלים את עצמו בשלושת היסודות כאחד: תורה עבודה, גמילות חסדים. מי שיעסוק רק באחת מהיסודות הללו, לא יוכל להיות מושלם בעבודתו. ומספרת התורה "וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וכו' ויצוק שמן על ראשה", ומה נעשה איתה? "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים", ללמדנו, כי הרוצה להקים בית להקב"ה וששכינתו תשרה עליו, צריך להיות מושלם בשלושת הדברים שהיו טמונים באותה אבן, תורה, עבודה וגמילות חסדים.

יסוד נוסף רואים באיחוד האבנים, כי לכאורה יש לשאול, מה הרוויחו בזה, הרי יעקב ישן על קצה אחת ועל השאר לא, ותחזור טענתם? אלא מכאן אנו רואים, שאם יש אחדות, אין קנאה וטענות, וכל אחד שמח בשמחת חבירו, כבר אין לאף אחד טענות...

❖

פעם הגיע המושל הטורקי לבקר את רבה של ירושלים, **רבי יוסף חיים זוננפלד**, וכיבדו לשבת. כיסאותיו היו עשויים מרשת קשה, ומפאת כובדו של המושל, נקרעה הרשת ונשבר הכסא והמושל נפל ארצה. פייסו הגרי"ח ואמר לו, אצל יעקב כתוב שכל אבן רצתה ש"עלי יניח צדיק את ראשו" ונהיו אבן אחת, וכך גם כאן, כל החורים ברשת רצו שהמושל יישב עליהם ונהיה לחור אחד גדול. נהנה המושל ונתפיים.

"ויקח מאבני המקום וכו' וישכב במקום ההוא" (כ"ח - י"א)

לשון מעוט, באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר, לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. [רש"י]

בספר **"אבן שלמה"** לרבי **שלמה זלמן ערנרייך** שואל, יעקב אבינו בחיר האבות עלה ונתעלה במשך ארבע עשרה שנה כשהיה בישיבתם של "שם ועבר", והתורה מעידה "וישכב במקום ההוא", שבישיבתם של שם ועבר מנע עצמו משינה ועסק בתורה, איך יתכן שדווקא כאן לאחר שישן הגיע לדרגה גבוהה של נבואה ובו הוא רואה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, לכאורה התגלות זו היתה צריכה להיות בשעה שעוסק בתורה? ומתרץ, ישנם שתי סוגי שינה, יש אדם שאכל ושבע ודשן, ולאחר מכן שוקע בשינה עמוקה, ודאי ששינה זו לא תרומם אותו. אך ישנה שינה המגיעה אחר יום שלם של עבודת ה' והתמדה בלימוד עד כלות הנפש, כאשר הוא הולך לישון, כל כוונתו שלמחרת יוכל שוב לשבת וללמוד בהתמדה, ולכן לפני שהוא הולך לישון הוא מברך ברכת המפיל ומתוודה על חטאיו והולך לישון כדי לקום בבוקר ולקיים את הסעיף הראשון בשולחן ערוך "יתגבר כארי...". אדם זה, השינה היא גם חלק מעבודת הקודש שלו, ואצלו השינה אכן מרוממת אותו ומביאה אותו עד לדרגת נבואה ממש.

"ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (כ"ח - י"ב)

כתב **"בעל הטורים"** "סולם" בגימטריה ממון, מבאר בספר **"תורי זהב"** בשם ה**"בעל שם טוב"**, יעקב אבינו ראה בחלומו סולם הניצב ארצה, וראשו מגיע השמימה. כך גם הממון, שבגללו אפשר להגיע לגאווה ולחטא ולרדת עד שאול תחתית, אך אם האדם יודע לפעול נכון בממונו, הוא יכול להעפיל השמימה...

רבי מאיר מפרמישלאן היה אומר, רבש"ע, יהודים רבים מתפללים שיזכו לעושר ולפרנסה ברווח, לשם מה הם צריכים להתעשר, מטרתם היא לשם מצווה, כגון תפילין, ציצית, שבת וחינוך הילדים, שכדי לקיימם צריך כסף. מוסיף ה**"תורי זהב"**, גם עוני גימטריה **136**, מכאן ש"סולם" בגימטריה זה גם ממון וגם עוני, שגם העושר וגם העוני הוא ניסיון עבור האדם. וכמו שבניסיון העושר אפשר להעפיל לשמים, כך גם אפשר להעפיל לשמים עם ניסיון העוני.

רבי יוסף חיים מבאגדד זצ"ל בספרו **"עוד יוסף חי"**, הביא את דברי מורו ורבו בספרו "מדרש אליהו", סולם (136) מספר 'ממון' (136), הוא מוצב ארצה, האדם רואה בעיניו שעל ידי עסק משא ומתן שעושה בארץ הזו, הוא מרוויח ואוסף ממון, אך באמת 'ראשו מגיע השמימה - שהכל תלוי בהשגחת הבורא יתברך ורצונו, דאם ירצה השי"ת שיהיה לזה ממון - הוא מרוויח, ואם לאו - יפסיד ויהיה בעל חוב לאחרים, ולכן הניח מלאכי אלקים שהם הממונים על הפרנסה, 'עולים ויורדים בו' - דהיינו שיש בני אדם שהם עולים בעסק שעושים - בממון ובמשא ומתן, ויש בני אדם שיורדים בעסק שעושים - שמאבדין ממון הקרן שבידם ויהיו חייבים לאחרים, עד כאן דבריו זצ"ל.

הוסיף **רבינו יוסף חיים**, **ואנא עבדא אמרתי טעם נכון לדרך זו**, שרמז בו את הסולם על הממון, ולמה לא רמז מספר הממון במילות אחרות שגם כן יהיה מספרם עולה ממון? ואמרתי טעם לזה בדרך המוסר, על פי משל שכתוב בספר 'שעשועים': סולם היה ועשר מעלות בו, והיה הסולם מושען על קיר הבית, ואף על פי שהיו כל המדרגות שבו שווים זה עם זה בעובי ובמין העץ, עם כל זאת התגאתה המדרגה העליונה על כל המדרגות שתחתיה, וכל שכן על המדרגה התחתונה הסמוכה לארץ, ותפתח פיה בגאון ותאמר לחברותיה: 'נתנני בעל הסולם הזה עליון עליכן, וישימני לראש לכם, ומצא בי סגולה אשר על כן נתן לי זאת הגדולה עליכן', והנה איש אחד הלך בדרכו ויעבור שמה וישמע את דבריה אשר דיברה המדרגה העליונה, ויגש אל הסולם ויהפכהו ותהי עתה המדרגה העליונה לתחתונה והתחתונה לעליונה, והנה - זאת אשר נתגאתה עד עתה - בראותה את הפגע אשר קרה לה, תיכף התחרטה על דברי גאוותה, אך זו התחתונה אשר הורמה ברגע - לא נתגאתה כרעותה, כי פחדה פן יבא איש אחר ואף הוא יהפכנה כמקדם, שאז מקרה העליונה ההיא יבוא אף עליה. והנמשל הוא: אליכם אישים אקרא - אל תתגאו עלי בעושרכם, כי העושר הוא כמעלה של הסולם, גלגל הוא שחוזר בעולם. ובזה מובן היטב הרמז שרמז ה'ממון בתיבת סולם' דווקא, ללמד לאדם מוסר שלא יתגאה בממון שבידו, אלא יחשוב ויביט תמיד שהממון הוא כמו סולם העשוי מדרגות הרבה, שאם עתה נמצאת זו המדרגה והעשירות אצלו והוא גדול על הכל, ברגע אחד יכול לבוא השי"ת ולהפוך הסולם ולטלטלו ממקום למקום, והוא מניחו להיפך, ואז עלול הוא למצוא עצמו בתחתית המדרגה.

"ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (כ"ח - י"ב)

ה**"אמרי אמת"** שאל פעם את בנו ה**"פני מנחם"** בילדותו, אם יעקב ראה את מלאכי השרת עולים ויורדים בסולם, מדוע לא טיפס גם הוא בסולם? חייך ה**"פני מנחם"**, אבא, זה היה רק חלום. אך הוסיף האב להקשות, א"כ היה צריך לחלום שהוא עצמו עולה לשמים ולא שהמלאכים עולים ? ענה הבן בשנינות, מיד אחר כך כתוב "והנה ה' ניצב עליו", אם הקב"ה לידו, מה לו לטפס לחפשו במקום אחר?...

עוד סיפר ה**"פני מנחם"** (ויצא תשנ"ד): "בילדותי שאלני אאמו"ר ה**"אמרי אמת"**, הרי השמים הם דבר רך, והיאך היה יכול הסולם להישען עליהם? והשיב, שמע מינה שהסולם היה יותר רך. והמשיך ואמר בחיוך: והיאך היו יכולים המלאכים לעלות בסולם? אלא על כרחך שהם יותר רכים'. והמשיך ה**"פני מנחם"** וביאר: 'הכוונה בזה, כי כפי רוחניות הדבר ומעלתו - כן הוא רכותו, ורואים מכאן גודל זכות ודקות הדברים הרוחניים.

❖

כשהיה **רבי ישראל מרוז'ין** זי"ע ילד קטן והתחיל ללמוד חומש, היה כה חכם עד שהיה שואל מעצמו את כל השאלות שרש"י שואל בפירושו על החומש. כשהגיעו בלימודם לפסוק 'והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו' לא שאל הילד שום שאלה. המלמד שהיה רגיל שהילד שואל מעצמו את כל השאלות - שאל את הילד האם אין לו שום שאלה או קושיא בפסוק זה? ענה הילד בשלילה. שאל אותו המלמד: אולי תחשוב שוב ?! השיב הילד שהוא לא רואה שום שאלה בפסוק. אמר לו המלמד - הרי ישנו כאן דיוק בפסוק, היה צריך להיות כתוב בסדר הפוך - תחילה יורדים ואחר כך עולים? ענה לו הילד: הרי מדובר כאן בחלום, ובחלום הדברים יכולים להיות גם בסדר הפוך ...

"והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (כ"ח - י"ב)

האדם דומה לסולם, כשם שאין נשארים לעמוד על מדרגה אחת, רק יורדים למטה או עולים למעלה, כך הוא האדם, אין הוא עומד על מדרגה אחת, או עולה או יורד. אומר ה"**חפץ חיים**", הכל תלוי באדם עצמו, זהו שכתוב "עולים ויורדים **בו**" - בו זה תלוי.

רבי אברהם זלמנס היה אומר, שהדרך שהאדם צריך לדבוק בה, היא כמו הסולם. כשם שהסולם צריך לשלבים, וגם מקום גבוה שהסולם ישען עליו, כך גם האדם בהתעלותו זקוק לגדרים ולסייגים, והם המדרגות, וגם צריך מקום גבוה להישען עליו, שיהיה רב עומד על גביו שידריכו איך לעלות ולהחזיקו שלא יפול, שלא יהסס ויפחד ממה שלועגים לו אותם אנשים נמוכים. אלא ששאיפותיו יהיו למעלה, ועל זה הוא ישען. ואם בדרך טיפוסו יתקל בקשיים, בקוצר נשימה, שלא יתפעל, כי הוא הרי בדרך עליה.

רבי דוד בודניק, מגדולי תלמידי הסבא מנובהרדוק, היה אומר, שאדם עם שאיפות, צריך תמיד לראות את סולמו הפרטי, וצריך להתבונן על ארבע פרטים. א'. תמיד יסתכל למטה גם אם ראשו בשמים. ב'. גם אם הוא ניצב על הארץ, תביט תמיד למעלה. ג'. כשאתה עולה, תשים תמיד לב לעליות שלך על אף שאתה בעלייתך רואה גם את המורדות שמתחתיך, וכמאמר החכם, ראיתי בני עלייה והם ירדו לשאול תחתית. ד'. לראות ראיות כאלו שמזעזעות את האדם הפשוט, אבל מרחיבות את ליבו של האדם השלם. כי כשהאדם מגיע לפסגה, הוא רואה דברים שמלמטה הוא לא היה רואה אותם, ושם למעלה הוא שואף אוויר פסגות, ורואה כמה קטנים הם האנשים שנשארו למטה...

עוד יש מבארים כי ההבדל בין סולם למדרגות, שבסולם אי אפשר לעלות שני שלבים בבת אחת, ובמדרגות אפשר לדלג ולטפס על כמה מדרגות. והחלום של יעקב בא ללמדנו, שברוחניות סוד ההצלחה הוא לא בדילוגים, אלא בעלייה מסודרת משלב לשלב.

ועוד, כאשר יורדים במדרגות, הראש פונה כלפי מטה, אבל בסולם כאשר יורדים בו, הראש נמצא כלפי מעלה. ללמדך, שגם אם אתה בירידה ובהידרדרות, תוכל תמיד להסתכל כלפי מעלה ולדעת שהקב"ה שומר עליך מלמעלה.

"סולם מוצב ארצה" (כ"ח - י"ב)

כידוע, יש מצוה לאכול במוצ"ש סעודת מלווה מלכה, אומר **האדמו"ר מרוז'ין**, "סלם" ראשי תיבות **סעודת לווית מלכה** "מוצב ארצה" אנשים מזלזלים בזה. אבל, "ראשו מגיע השמימה" - חשובה היא לפניו יתברך. ה"**חזון איש**" התבטא בפני אחד שזלזל בסעודת מלווה מלכה, שיבוא יום והוא יתחרט על זה.

"והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (כ"ח - י"ב)

לכאורה למלאכים יש כנפים. מדוע היו הם צריכים לטפס לשמים עם סולם? ואפשר לומר, כדי להגיע לשמים צריך להתאמץ. אי אפשר לעוף ישר למעלה. ועליו לעלות שלב אחר שלב. מדרגה אחי מדרגה בכדי להתרומם.

❖

כשהיה האדמו"ר **רבי גרשון העניך** זצ"ל **מראדזין** אצל הגאון **רבי יוסף שאול נתנזון** בעל ה"**שואל ומשיב**" זצ"ל לקבל הסכמה על ספרו 'סדרי טהרות', נכנס איזה אדמו"ר אצלו לקבל הסכמה על ספרו על התורה, והביט ה"**שואל ומשיב**" בספר והראה ל'**ראדזינער**': ראה מה שהוא כותב כאן בפ' ויצא דבר מוזר. והיה כתוב 'והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע וגו' והנה מלאכי אלקים עולים' וגו', והקשה בספרו - למה הוצרכו המלאכים לסולם - והרי יכולין לעוף למעלה ולירד? ותירץ, שהיו מלאכים צעירים שעדיין לא היו להם כנפים, ולכך הוצרכו לסולם.

על אתר ענה לו **רבי גרשון העניך מראדזין** זצ"ל, שכמו כן כתוב ג"כ בספר **הקנה** המיוחס לרבי **נחוניה בן הקנה**. ושאלו אם יש לו 'ספר הקנה', והיה לו לרבי **יוסף שאול** זצ"ל ספריה גדולה, והראה לו למעלה בארגז הספרים עומד שם 'ספר הקנה", ואמר לו: אני זקן וצריך לסולם לעלות, אבל אתה צעיר תוכל לקפוץ'. וקפץ וכו' והראה לו שכן כתוב שם.

"והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (כ"ח - י"ב)

"עולים ויורדים - עולים תחילה ואחר כך יורדים, מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוץ לארץ ללוותו". [רש"י]

שואל ה"**באר יוסף**", הלא חלומו של יעקב על המלאכים העולים ויורדים, התרחש בעת שהיה בהר המוריה, שאינו גבול ארץ ישראל ומדוע התחלפו שם המלאכים? ותירץ, על הפסוק "הארץ אשר אתה שוכב עליה", דרשו חז"ל "מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו". נמצא שכעת היה יעקב בסוף גבול ארץ ישראל, ומן המקום שהוא כעת משם ואילך הוא חוץ לארץ, ממילא הוצרכו מלאכי ארץ ישראל להתחלף עם מלאכי חוץ לארץ, מלאכי ארץ ישראל עלו לרקיע, ומלאכי חוץ לארץ ירדו ללוותו לחוץ לארץ.

"והנה סולם מוצב ארצה וכו' והנה מלאכי אלוקים וכו' והנה ה' ניצב עליו" (כ"ח - י"ב - י"ג)

שלושה פעמים מופיע בפסוקים אלו המילה "והנה". א'. "והנה סולם מוצב ארצה". ב'. "והנה מלאכי אלוקים". ג'. "והנה ה' ניצב עליו". מדוע צריך בכל פרט "והנה", אומר ה"**אור החיים**" הקדוש שהדבר בא לרמז שהיתה פה

נבואה ממש, שראה באספקלריה המאירה. "והנה" - ולא בדרך חלום. ומוסיף, שהגמ' בברכות אומרת [נ"ז:] חלום, אחד משישים בנבואה. והתיבה "הנה" בגימטריה שישים, ומרמז, שבכל פרט, היו כאן כל שישים החלקים של הנבואה.

"ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וכו' מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים" (כ"ח - י"ב - י"ז)

בעת חיפושיו אחר מקום המקדש, אמר דוד המלך [תהילים קל"ב - ב'] "אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב".

הקשה **רבי מאיר שפירא זצ"ל** [הובא בספר "היובל" למהר"ם שפירא], מדוע דוד המלך גזר על עצמו להימנע משינה עד שיאתר את מקום המקדש, ומדוע כינה מקום זה "אביר יעקב". וביאר, כידוע, ליעקב אבינו נתגלה מקום המקדש, כפי שנאמר "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וכו' מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים". חתר דוד המלך לידע, במה זכה יעקב אבינו שנתגלה לו מקום זה, עד שגילה "וישכב במקום ההוא" - כאן שכב, אבל ארבע עשרה שנה רצופות שימש בבית מדרשו של שם ועבר ולא שכב! עמד דוד ונשבע: **אם אתן שנת** לעיני וכו' עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר **יעקב**.

"והנה ה' ניצב עליו" (כ"ח - י"ג)

"חסידים" אומרים, כיון ששכב על הארץ בשפלות, מיד שרתה עליו השכינה.

"והנה ה' ניצב עליו" (כ"ח - י"ג)

לשומרו. [רש"י]

שואל **הרבי ר' העשיל**, מנין לרש"י דיוק זה. ומתרץ, על הפסוק "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" פירש"י, מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים לחוץ לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חו"ל ללוותו. וקשה, הרי בינתיים נשאר יעקב בלי שמירה? לכן פירש"י "והנה ה' ניצב עליו" - לשמרו בינתיים.

"והנה ה' ניצב עליו ויאמר וכו' והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וכו'" (כ"ח - י"ג - י"ד)

כותב **הספורנו**, הברכה כאן היא לא רק על ריבוי זרעו של יעקב, אלא יש פה גם הדרכה, הקב"ה אומר ליעקב אבינו, ידוע תדע, אתה וכל הדורות הבאים אחריך, שרק אחרי שיהיה "זרעך כעפר הארץ", שיהיו בתכלית השפלות, אז "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה", אז הם יפרצו ויתחזקו ויוכלו על הקמים עליהם לאבדם, כי אמנם תשועת ה' העתידה תהיה אחרי שבני ישראל יהיו שפלים.

כעין זה מבאר ה"**כלי יקר**" בהרחבה, כתוב במדרש [מדרש תהילים מ"ד - ב'], אין התשועה באה לישראל כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות, שנאמר [מ"ד - כ"ו] "כי שחה לעפר נפשנו", ומיד אחרי זה כתוב "קומה עזרתה לנו". והטעם, שכל זמן שאינן בתכלית השפלות, אינם תולים ביטחונם בקב"ה, וחושבים תחבולות אנושיות, ולכן ריחק ה' את האדם כי לא בטחו בתשועת ה'. אך כשיראו שהשתדלותם לא הועילה, ואין עוזר וסומך, אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת צרה, וה' שומע. ובאותו זמן, התשועה באה דרך בריחה מן הקצה אל הקצה, דהיינו מן תכלית השפלות, אל תכלית המעלה.

❖

סיפר **הרב שלמה לורינץ** על ישועת ה' שבאה באופן לא צפוי אחרי שנעשו כל ההשתדלויות בדרך הטבע, מספר **הרב לורינץ** [מופיע בספרו במחיצתם ח"ב עמוד 374] כשהרב בנה את פוניבז', העמידו בפניו אנשי הג"א תנאים קשים ביותר בקשר לבניית המקלטים, והדבר היה כרוך בהוצאות כספיות גדולות שהרב לא היה יכול לעמוד בהם, אבל בלי קיום התנאים של הג"א, לא היתה אפשרות לקבל רישיון בניה. מספר הרב לורנץ שהוא ניסה להשפיע על ראש הג"א שירכך את עמדתו, אך הוא הסביר שהוא דורש רק את המינימום, ולכן אינו יכול לוותר עליו בשום פנים ואופן. לנוכח עקשנותו, הצעתי לו לבקר אצל הרב, כי חשבתי שהחן והחכמה המיוחדים של הרב, אולי ישפיעו עליו. כשנפגשנו, התחיל הקצין להסביר באריכות ובנימוקים מקצועיים מדוע אסור לו לוותר על דרישתו, והרב הקשיב בשלווה לכל ההסברים שלו. הוא לא התווכח איתו, אלא הודה לו על שהטריח את עצמו ובא אליו, ולהפתעת האורח, הוא נתן לו נשיקה. הקצין שהתכונן לוויכוח ולא לנשיקה, התרשם עמוקות מיחסו של הרב, שלא רק שלא מתח ביקורת, אלא שגילה הבנה עד כדי נשיקה. בו במקום נענה והודיע, כבוד הרב, אסדר הכל כפי בקשתך, לפי ההצעה המפורטת שהעביר לי הרב לורנץ.

"הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך" (כ"ח - י"ג)

מובא בחז"ל [גיטין נ"ז], ארץ צבי כתיב בה, מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא (מרווחת) ובזמן שאין יושבין עליה גמדא (מתקצרת). פירושו, שהארץ גדילה ביחס לריבוי תושביה. וזה מרומז בפסוק "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך" - יהיה די מקום בארץ לבניך, אפילו בשעה ש"ויהיה זרעך כעפר הארץ", כמה שלא יהיה מספרם, הארץ תקלוט אותם.

"והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת" (כ"ח - י"ד)

בביאור הברכה "והיה זרעך כעפר הארץ" כתב **התוספות** [ברכות ז'. ד"ה ונפשי]: 'ונפשי כעפר לכל תהיה' - מה עפר מקבל כליה לעולם, כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם, ככתוב 'והיה זרעך כעפר הארץ'.

מוסיף על זה **המהרש"ל** שם: ואני שמעתי, מה עפר הכל דורסים עליה ואחר כך היא דורסת על כל הדורסים כשהם נטמנים בה, אף אני כן לכל מצערי.

רבי שלמה מרדומסק פירש את הברכה שיהיה זרעו של יעקב בעפר הארץ, על פי הכתוב [קהלת ג' - כ'] 'הכל היה מן העפר' - כי כל הברואים יצאו מן העפר, והעפר ממשיך לזון ולקיים את כל הברואים, ובכל זאת הוא שפל מאד, ונדרך בכף רגלי ההולכים עליו. וזה שאמרו חז"ל [עירובין י"ג:]: 'כל המשפיל עצמו כעפר הקב"ה מגביהו'.

על זה מתפללים 'ונפשי כעפר לכל תהיה', כי כאשר 'נפשי כעפר', תוכל להיות בגדר של 'לכל תהיה' - ותיטיב לאחרים כעפר המצמיח. וזהו כוונת הפסוק [תהלים מ"ד - כ"ו] 'כי שחה לעפר נפשנו, דבקה לארץ בטננו, קומה עזרתה לנו' - כי על ידי 'שחה לעפר נפשנו' - כשמשפילים את עצמנו עד כדי 'ודבקה לארץ בטננו' - זוכים לבקש מה' 'קומה עזרתה לנו'. וזה גם מה שנאמר [ישעיה נ"ז - ט"ו] 'אני אשכון את דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולב

נדכאים' - כי השכינה שורה עם הצדיק שהוא שפל ברך ונדכא בעיניו, ודרך הצדיק יורד שפע לעולם.
ולכן ברכו דווקא בברכה זו - 'והיה זרעך כעפר הארץ' - שמתחילה ייחשבו כעפר הנדרך בכף הרגל, ועל ידי זה יעלו ויצמיחו להשפיע כל טוב לכל העולם. ("ילקוט מאיש לרעהו")

❖

בחור משכיל בא **למלבי"ם** בשאלה, היות והוא לא יכול לקבל תעודת גמר בגלל שהוא יהודי, האם הוא יכול ללכת לכומר שיזה עליו כמה טיפות אבל בלב הוא יישאר יהודי. אמר לו **המלבי"ם**, ישראל נמשלו לעפר, ולעפר יש תכונה שכשמתיזים עליו מים הוא נהיה בוץ.

"ושמרתיך" (כ"ח - ט"ו)

יהודי בא לאדמו"ר בעל **"אמרי חיים" מויזניץ** וביקשו ברכה לזרע של קיימא, הרבי הבטיח לו "בשנה הבאה ברית"!!! חלפה שנה, ודברי הרבי לא התקיימו. שב החסיד לרבו, ובפיו קושיה: מה עם ההבטחה שהרבי הבטיח? ענה לו ה**"אמרי חיים"**, הקב"ה הבטיח ליעקב אבינו "ושמרתיך", ואע"פ כן פחד יעקב אבינו, שנאמר [ל"ב - ח'] "וירא יעקב מאוד". מדוע פחד יעקב אבינו למרות הבטחתו הברורה של הקב"ה? מבאר רש"י [שם - י"א], שמא נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכן אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להימסר ביד עשיו. אמר בעל ה**"אמרי חיים"** אפילו יעקב אבינו חשש שמא יגרום החטא לעכב את הבטחת הקב"ה, ואני לא הקב"ה ואתה לא יעקב אבינו.....[הופיע בעלון השבת לאור הנר]

"ויקץ יעקב משנתו" (כ"ח - ט"ז)

אמר רבי יוחנן, ממשנתו. [מד"ר פ"ט ו']

שואל ה**"נחלת דוד"**, מה הכריח את רבי יוחנן לשנות את הפירוש כפשוטו ולפרש שקם ממשנתו? ומתרץ, לרבי יוחנן היה קשה, אם הכוונה כפשוטו שיעקב קם משנתו, מדוע היה צריך לכתוב "משנתו", גם בלי מילה זו היינו יודעים שאדם שמתעורר, מתעורר הוא משנתו. וכמו שמצינו שאצל פרעה כתוב רק "ויקץ פרעה" ללא התוספת משנתו. ומזה הסיק רבי יוחנן שבמילה "שנתו" ישנה כוונה פנימית ועמוקה, שלימוד תורה בלילה מסוגל הוא מאוד להשראת השכינה. וזה משמיעה לנו התורה, במה זכה יעקב להשראת השכינה, וכמו שכתוב "והנה ה' ניצב עליו", בזכות שהיה לומד תורה בלילה.

"ויקץ יעקב משנתו" (כ"ח - ט"ז)

אמר רבי יוחנן, ממשנתו. [מד"ר פ"ט ו']

כתוב בספרים הקדושים שהמילה 'סמא"ל' ר"ת 'סיום מסכת אין לעשות' – והכוונה שהשטן אינו מניח לעשות סיום מסכת. כותב **רבי יהושע הורוויץ מדז'יקוב זצ"ל בספרו "עטרת ישועה"** (ליקוטים אות ל"ו): אבל יעקב אבינו התגבר עליו, וזהו סל"ם ר"ת 'סיום מסכת לעשות' - שהוא למד ועשה סיום מסכתות. וזהו שדרשו ז"ל (בראשית רבה פ"ט, ז') 'ויקץ יעקב משנתו, אל תקרי משנתו אלא ממשנתו' - והיינו שעשה סיום משניות, וזהו 'אכן יש ה' במקום הזה' - 'יש' דייקא, שכן בסיום המשניות המימרא האחרונה היא (עוקצין פ"ג, מ"ב) עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר 'להנחיל אוהבי יש'".

"ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' " (כ"ח - ט"ז)

ישנם כמה סוגי יקיצות. כשהצדיק קם, הוא קם לעבודת הבורא. אבל מי שאינו צדיק, יכול להתעורר ולהמשיך לישון. אצל פרעה כתוב "ויקץ פרעה **וישן**" [מ"א - ד'- ה'], ואצל יעקב נאמר "ויקץ יעקב משנתו **ויאמר אכן יש ה' " רבי יוסף קארו** פתח את חיבורו הנודע "שולחן ערוך" חלק "אורח חיים" בהלכות השכמת הבוקר, וכתב שם ,"יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו", ומוסיף **הרמ"א** בהגהות, "ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב". ומקשים, מה ענין הגהת הרמ"א לכאן, הרי כאן מדובר בהשכמת הבוקר. ומתרצים, אדם קם בדיוק לפי איך שהלך לישון, כשהולכים לישון כיהודי עם מטרה לקום כיהודי, קמים בבוקר כיהודי.

"ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנוכי לא ידעתי" (כ"ח - ט"ז)

על הפסוק "וישכב במקום ההוא" [כ"ח - י"א] אומר רש"י, לשון מיעוט, באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנה ששימש בבית שם ועבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. וכשיעקב ראה במקום הזה בשנתו "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים", אמר "אכן יש ה' במקום הזה", שגם בשינה אפשר להיות קשור להקב"ה ולעבוד את הבורא, "ואנוכי לא ידעתי" - על דרך עבודה כזאת לא ידעתי כל ארבע עשרה השנים ששימשתי בבית שם ועבר.
חידוש זה שגם בזמן השינה נחשב לעבודת השם מביא **הט"ז** [אבהע"ז ס"י כ"ה ס"ק א'] את דברי **הרמב"ם** על הפסוק "בכל דרכיך דעהו והא יישר אורחותיך" [משלי ג' - ו'], מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו, כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת השי"ת, יש לו שכר כמו שמתענה. וכתב **הט"ז**, לדברים אלו יש אסמכתא, כתוב בתהילים [קכ"ז - ב'] "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא". ישנם תלמידי חכמים המנדדים שינה מעיניהם, ועוסקים בתורה הרבה. ויש תלמידי חכמים שישנים הרבה כדי שיהיה להם כוח וזריזות לב לעסוק בתורה, ויוכלו ללמוד בשעה אחת מה שזה מצטער ועוסק בשתי שעות. בוודאי שניהם יש להם שכר בשווה, לכן אמר "שוא לכם" - בחינם לכם שאתם מצטערים "משכימי קום" ומשכימים בבוקר, "מאחרי שבת" בלילה וממעטים שנתכם, זה בחינם. והטעם, "כן יתן לידידו שנא", דהיינו מי שישן הרבה כדי שיחזק מוחו בתורה, נותן לו הקב"ה חלקו בתורה כמו מי שממעט בשינה ומצער עצמו, כי הכל הולך אחר המחשבה.
רבי יצחק מאיר מוורקא היה אומר, כשאומרים החייט או הסנדלר ישן, זה לא נכון. כי אדם בזמן שנתו אינו עוסק במלאכתו, ואינו חייט או סנדלר. אבל כשאומרים הרב ישן, זוהי אמת. כי הרב או הצדיק, גם בשנתם נשארים במעמדם.

"אכן יש ה' ....ואנכי לא ידעתי " (כ"ח - ט"ז)

ארבעה פרצופים חקוקים בארבע צדדים של המרכבה, אריה, כרוב, נשר ואדם. האדם זה יעקב, יעקב ידע רק על שלש פרצופים, אבל עכשיו בחלום ראה גם את שלו. "**אכן** ידעתי" - שיש שלש פרצופים (**אריה כרוב נשר**), אבל עכשיו ראה גם את הפרצוף שלו, "אנוכי - **אריה נשר כרוב יעקב** - לא ידעתי".

"ואנוכי לא ידעתי" (כ"ח - ט"ז)

שאם ידעתי לא הייתי ישן במקום קדוש כזה. [רש"י]

יעקב אבינו היה מוכן להפסיד את ההתגלות ואת כל הברכות שקיבל באותה התגלות העיקר לא לישון במקום קדוש כזה, אומר **הסבא מסלבודקא**, איזה מוסר נעלה עולה לנו מזה, ההשגחה סיבבה שקפצה לו הארץ כדי שיישן במקום קדוש זה, אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, מיד באה השמש שלא בעונתה. נרדם וחלם חלום נפלא, כל הארץ נתקפלה תחתיו, והובטח לו "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך והיה זרעך כעפר הארץ". ועם כל ערכה וחשיבותה של שכיבה זו, כשהתעורר יעקב ונודע לו שכאן זה "בית אלוקים וזה שער השמים", הצטער מאוד ששכב במקום קדוש זה, שאין זה מדרכי הנימוס, והיה מוכן לוותר על כל החזיונות וההבטחות, ובלבד שלא לעבור על שמץ פגם בענייני דרך ארץ שקדמה לתורה.

רבי זאב וואלף מסטריקוב זצ"ל בספרו **"זר זהב"**, מבאר, יעקב הודה להקב"ה שהעלים ממנו את קדושת המקום הזה, כי אם היה יודע את מעלת קדושת המקום לא היה ישן במקום קדוש כזה, והמראה הגדול הזה לא היה יכול לראות כי אם בחלום, ובמקום קדוש זה דווקא.

עוד מבארים , דרכו של יעקב אבינו, בנוגע לגשמיות ביקש לעצמו את המינימום - "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ואילו בדברים רוחניים, נמנע מלהנות בחינם, ורצה להתעלות רק על ידי יגיעה עצמית, ולא רצה בהשגת מדרגות בלי עמל וכמתנה מן השמים. אילו ידע, היה מתאמץ להשיגם בהקיץ ע"י עבודה ויגיעה. ומעשה אבות סימן לבנים....

"ויקץ יעקב משנתו - ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה" (כ"ח - ט"ז - י"ז)

אדם אחר במקום יעקב, היה מתגאה בכזה חלום, ואילו על יעקב נפל פחד ויראה, אומר ה"**שפת אמת**", סימן שזו היתה נבואת אמת, וע"י יראה זו זכה שמקום זה יהיה מקום המקדש. מוסיף ה"**שפת אמת**", יעקב אבינו חשב שהתגלות הקדושה **תלויה** בקדושת המקום, אבל הגמ' בסנהדרין [צ"ח] אומרת, שקפץ הר המוריה ובא אליו. ואין כאן סתירה, שניהם אמת, יעקב ברוב צדקותו הרגיש שהמקום גורם, אבל באמת הכל היה בזכותו.

"אין זה כי אם בית אלוקים" (כ"ח - י"ז)

כי מטא לחרן אמר, אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ולא התפללתי, יהב דעתיה למחזר חזר עד בית אל. [רש"י]

יש להבין, מעיקרא מאי קא סבר. מדוע מלכתחילה כשעבר במקום לא נתן דעתו להתפלל במקום שהתפללו בו אבותיו. יסוד גדול הסיק מכאן ה'**חידושי הרי"מ**' זצ"ל, לא ראוי לבוא למקום קדוש דרך אגב, לא ראוי להיכנס למקום קדוש רק משום שבמקרה עבר בסביבה. 'אם ממילא עוברים כאן, אז הבה ניכנס כמה דקות להתפלל'. לא זו הדרך לפקוד את המקומות הקדושים, כי אם בהכנה תחילה ובהזמנה מיוחדת לשם כך. לכן המשיך יעקב אבינו והלך עד חרן, ורק שם סב על עקבותיו ופנה לשוב על עקביו כל הדרך, עד בואו בית אלוקים בלב הומה ורוגש. כך הצורה הנכונה לבוא ל'מקום שהתפללו בו אבותי'. רמז בדבר בלשון חכמים, 'מתעסק בקדשים פסול' [חולין לח:]. בקדשים אין מזדמנים בדרך אגב, דרך 'מתעסק', אלא רק בהכנה דרבה.

❖

רבי מאיר מפרמישלאן זצ"ל הזדמן פעם לעיירה אחת. כשנכנס לבית הכנסת קרא בהתרגשות 'מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים'. פני מתפללי בית הכנסת קרנו מאושר למשמע דיבורים יקרים שכאלה על בית תפילתם. כראות **רבי מאיר** שלא הבינו את כוונתו, נענה לקראתם ואמר: 'לא כן אחיי, לא ירדתם אל סוף דעתי. ובכן אפרש לפניכם את שיחתי'. עמד ופירש: 'מה נורא המקום הזה' - מראהו של המקום הזה כל כך נורא, כה עלוב ומוזנח, 'אין זה כי אם בית אלקים' - ולכן אין אתם דואגים לטיפוחו, אילו היה זה הבית הפרטי שלכם - הוא לא היה מוזנח כל כך' ...

"ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים" (כ"ח - י"ז)

'ואם תאמר כשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם, איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו - מן השמים יעכבוהו ?!? איהו עד חרן אזל וכו', כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו וכו, וקפצה לו הארץ. [רש"י]

הקשה **הרב מבריסק**, מדוע קפצה לו הארץ רק בחזרתו לבית א-ל ולא בלכתו לחרן? ותירץ, לפי שבהליכתו לחרן היה בציווי אביו, וממילא קיים בזה מצוות כיבוד אב ואם, ואם כן הוי גוף המצוה ולא רק הכשר מצווה, והרי בגוף המצווה לא שייך קפיצת הדרך לפי שיחסר לו במעשה המצווה, אבל בחזרתו לבית א-ל דהוי רק הכשר מצווה, בזה שייך שפיר קפיצת הדרך. ובזה יבואר מדוע אף אצל אברהם אבינו לא מצינו קפיצת הדרך כשהלך מחרן לארץ ישראל, משום שאצלו כל הליכותיו היו בציווי המקום, וכיון שכל הליכה והליכה היתה מצווה - לא שייך בזה קפיצת הדרך.

"אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים" (כ"ח - י"ז)

שואל **רבי שאול בראך**, למה התורה כתבה בלשון שלילה "אין זה", למה לא כתוב "זה בית אלוקים" בלשון חיוב. ומתרץ, הגמרא במגילה [כ"ז] שואלת, קדושתו של מי יותר גדולה, האם קדושת בית הכנסת או בית המדרש. והמסקנה, שקדושת בית המדרש יותר גדולה. וזו היתה תמיהתו של יעקב, הרי הייתי ארבע עשרה שנה בבית המדרש של שם ועבר, ושם לא ראיתי מראות כאלה, ולמה כאן שזה רק בית כנסת [כי הר המוריה הפך מאז עקידת יצחק למקום תפילה של יצחק אבינו] אני רואה מראות אלו, וההסבר, הר המוריה קרוי ביהמ"ד על שם העתיד. וזוהי כוונת הפסוק "אין זה כי אם בית אלוקים" - זה לא רק בית כנסת, אלא "זה שער השמים" - בית מדרש.

ה"**אמרי אמת**" מתרץ, כתוב במדרש שהראה הקב"ה ליעקב אבינו בית המקדש בנוי וחרב, ולפי שהראהו את בית המקדש גם בחורבנו - נכתבו המיעוטים, להורות שאף בזמן שנתמעט - שנחרב בית המקדש, נשארה הקדושה בבני ישראל, בית אלקים עומד על מכונו אפילו היום, והם בתי ישראל השמורים בטהרה'.

"וזה שער השמים" (כ"ח - י"ז)

הרבי מקוצק היה אומר, בכל מקום משיגים את הקב"ה, השאלה היא רק באיזה שער הולכים אליו. אם הולכים דרך שער השמים, ימצאוהו מיד, אבל אם הולכים דרך שערים אחרים, מוצאים בדרך גם עניינים אחרים.

"ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה, ויצוק שמן על ראשה" (כ"ח - י"ח)

לשם מה הזכירה התורה שלקח דווקא את האבן אשר שם מראשותיו לעשותה מצבה, מה נפקא מינה איזו אבן לקח?

מבאר **מהרש"ם מברעזן** בספרו **"תכלת מרדכי"**, עפ"י קושייתו של ה"**פנים יפות"**, איך עשה יעקב את האבן מצבה, הרי אמרו חז"ל שהיו האבנים מהר המוריה, ואמרו בגמ' [ע"ז מ"ה.] אין לך הר בארץ ישראל שלא עבדו עליה הגוים עבודה זרה, וא"כ האבן היתה אסורה למזבח? ותירץ ה"**פנים יפות"**, ידועה קושייתו של ה"**בית יוסף**" מדוע קבעו חז"ל שמונה ימי חנוכה, הרי הנס היה רק שבעה ימים שהרי בפך השמן שנמצא היה מספיק שמן ליום אחד וא"כ הנס היה רק שבעה ימים. ותירץ **רבי יוסף שאול נתנזון** בעל ה"**שואל ומשיב**", השמן שנמצא אמנם היה בחותמו של כהן גדול והגויים לא פתחו אותו, אבל אולי הזיזו אותו והוא נטמא בהיסט, ומנלן שלא כך, ושמא אינו כשר להדלקת המנורה, אלא כיון שנעשה נס בשמן שהתרבה, סימן שהשמן טהור שאם לא כן לא היה נעשה בו נס.

מבאר א"כ ה"**פנים יפות**", יעקב הסתפק האם על האבנים האלו שהגיעו מהר המוריה עבדו הגויים עבודה זרה, וא"כ אסורים הם בהנאה, אבל כשראה שנעשה בהם נס וכולם הפכו לאבן אחת, הבין שבאבן זו לא עבדו בה עבודה זרה.

לפי"ז מבאר ה"**תכלת מרדכי**", זו ההדגשה בפסוק: "את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה", אותה אבן שנעשה בה נס, אותה הניח יעקב שהיה בטוח שלא נעבדה עליה ע"ז.

"וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה" (כ"ח - י"ח)

מה הסיבה שיעקב אבינו יצק שמן על ראשה? מבארים **רבנו בחיי והרד"ק**, בנדר שנדר יעקב אבינו, אמר בסוף דבריו שאם יזכה לכל הדברים שביקש מה', יבוא לכאן בחזרה ויעבוד את ה' על האבן הזאת, כלומר, יקריב קרבן, וזה יהיה אחרי עשרים ושתים שנה, ואיך יכיר את האבן אחרי כל כך הרבה שנים? לכן יצק עליה שמן, וידוע שהכתם שנוצר מהשמן נשאר זמן רב ואולי לנצח, ולכן כדי שיהיה לו סימן שזו היא האבן, שפך על גבה שמן. **הרשב"ם** מתרץ, כמו שבמשכן מצאנו שהקב"ה ציווה למשוח את כל כלי המשכן, כך עשה עכשיו בכדי לקדש את המזבח הזה. ויש אומרים, שעל ידי שהשתמש בו לישון עליו יצא לחולין, והוצרך לקדשו שנית, ולכן יצק עליה שמן.

"ויצוק שמן על ראשה" (כ"ח - י"ח)

בפסוק זה תרגם **יונתן בן עוזיאל** "ואריק משחא על רישה" - שהוא יצק שמן על ראשה. ואילו לקמן בפרשת וישלח [ל"ה - י"ד] נאמר "ויצק עליה שמן" ושם תרגם יונתן בן עוזיאל "ואריק עלה משח זיתא" משח על ראשה שמן זית. ויש לעיין מדוע שם כתב שמן זית וכאן שמן רגיל? מתרץ **רבי דב לנדו**, בתחילה רדף אליפז במצוות אביו להרוג את יעקב ואז הוא לקח את כספו ולא השאיר לו כלום, ולכן לא היה ליעקב מאומה ואם היה לו שמן, אז זה היה שמן משמים ולא שמן זית. משא"כ בפרשת וישלח כשיעקב כבר התעשר מאוד מכל עבודתו אצל לבן, אז כבר היה לו שמן מזיתים, ולכן שם פירש התרגום יונתן שמן זית.

"וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה" (כ"ח - י"ח)

מילים אלו בגימטריא ארבעת אלפים מאה ארבעים ושתיים. גם שמות שתים עשרה אבני החושן "אדם פטדה ברקת. נפך ספיר יהלם. לשם שבו אחלמה. תרשיש שהם ישפה" בגימטריה ארבעת אלפים מאה ארבעים ושתיים. שתים עשרה האבנים שנטל יעקב למשכבו ונהפכו להיות אבן אחת בזכות האחדות כנגד שתים עשרה אבני החושן.

"וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי וכו'" (כ"ח - כ')

בגמרא נדרים [ב:] נחלקו האם טוב לנדור או לא, התוספות במסכת חולין [ב:] שואלים על הגמרא והרי יעקב נדר, רואים שמותר לנדור? תרצו התוספות, בעת צרה מותר לנדור, וכדברי המדרש [בראשית רבה פרשה ע'] "וידר יעקב נדר לאמר", מהו לאמר? לאמר לדורות כדי שיהיו נודרין בעת צרה. לכאורה, באיזה צרה היה יעקב שהיה צריך לנדור, הרי בשעה שהלך לחרן לא חשש מכלום, ורק אח"כ כאשר פגע במקום וילן שם ושמע מהקב"ה "הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכו' והשיבותיך אל האדמה הזאת וכו', רק אז "ויקץ יעקב משנתו וידר יעקב נדר", נדר של צרה כדברי התוספות, א"כ איך יתכן שלפני שקיבל את ההבטחה מהקב"ה לא היה זה "עת צרה", ואחרי שקיבל הבטחות רבות כל כך פתאום זה נהיה עת צרה הדורשת נדר?

תירץ על כך רבה של שיכון ה' בבני ברק, **רבי נתן צבי פרידמן** ז"ל (הובאו דבריו בקונטרס בית רנה"), כשהורים לוקחים את ילדם לטיפול מכאיב בבית חולים, הילד כמובן אינו שמח ללכת, אבל כיון שאינו יודע שהטיפול יכאיב לו, הולך עם הוריו ללא התנגדות ושומע שהוריו מבטיחים לו הבטחות מהבטחות שונות, ומבטיחים שירעיפו עליו מתנות תמורת הסכמתו לטיפול, וככל שמתקרבים לבית החולים וההבטחות הקסומות הולכות וגדלות, מבין הילד שהטיפול הולך להיות מכאיב במיוחד, שאם לא כן לא היו מבטיחים לו "הרים וגבעות". וכן אצלנו, יעקב אבינו לא ידע מה צפוי לו בחרן בבית לבן, וכאשר חלם ושומע את דבר ה' "ושמרתיך בכל אשר תלך" "והשיבותיך" "כי לא אעזבך", חשב יעקב בליבו לשם מה כל ההבטחות, כנראה המקום שהוא הולך לשם הוא מקום צרה, ולכן יעקב עצמו לא חשש, כי הרי היתה לו הבטחה מהקב"ה, אבל צריך "לאמר" לדורות שיהיו בניו נודרים בעת צרה, שזו סגולה לדורות להינצל על ידי נדר והבטחה לה'.

"וידר יעקב נדר לאמר" (כ"ח - כ')

שאל **רבי ישראל מרוז'ין**, לכאורה היה מספיק לכתוב "וידר יעקב נדר, ויאמר אם יהיה וגו'", מבלי לכתוב את המילה 'לאמר' ומדוע הוסיפו את המילה 'לאמר', שפירושו כידוע, 'לומר לאחרים'?

וביאר, במילים אלו יש רמז שיעקב אבינו תיקן לדורות הבאים אחריו שלפני כל עשיה ופעולה שהאדם מתכנן לעשות - יקדים ויאמר "אם ירצה ה'' ובעהשי"ת. וזהו ה'לאמר', שהוא לומר לאחרים, פירוש, שיעקב אבינו לימד אותנו - כלל ישראל - לומר לפני כל דבר "אם יהיה אלוקים עמדי". תמיד 'אם יהיה אלוקים עמדי, ר"ל.

"וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנוכי הולך ונתן לי (כ"ח - כ')

וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (כ"ח - כ"ב)

יש להקשות איך יעקב אבינו מתנה את מתן המעשרות ב"אם יהיה אלוקים עמדי", הרי אמרו חז"ל [אבות א - ג] אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס. מתרץ **רבי יעקב מבריסק** בספרו **"שארית יעקב"**, עפ"י מה שאמרו בגמ' [תענית ט'.] אסור לנסות הקדוש ברוך הוא חוץ ממעשר, דכתיב [מלאכי ג' - י'] "ובחנוני נא בזאת וגו'", לזה אמר יעקב "אם תתן לי לחם לאכול וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ממילא היה מותר לו לנסות ולהתנות, שתלה הדבר במעשר - "עשר אעשרנו לך", ואז בוודאי יהיה אלוקים עמדי ויהיה לי כל אלה.

"ושמרני בדרך הזה וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (כ"ח - כ')

יעקב אבינו מתחילה מבקש "ושמרני", ורק אחר כך מבקש על ברכת לחם ומלבוש המסמלים את צרכי הפרנסה החומריים מקדים שמירה לברכה, בניגוד לברכת כהנים שבה קודמת הברכה לשמירה "יברכך ה' וישמרך", [ואין לומר ש"שמרני" היא בקשת שמירה על גופו, שכן כבר אמר "אם יהיה אלהים עמדי", ואם ה' יהיה עמו בודאי שיהא גופו נשמר ולא יאונה לו כל רע. וכמו כן אין לומר שביקש שמירה על נכסיו שכן לא היה בידו מאומה באותה שעה]

מבאר **רבי שמשון רפאל הירש**, יעקב אבינו ביקש שמירה מיוחדת על הקניינים הרוחניים והמוסריים שקנה בעבודתו הרוחנית. כי עד עתה היה ספון בבית הוריו וטמון בבית שם ועבר, אך בשעה זו שהוא הולך בדרך בחוסר כל ופניו מועדות אל עבר הלא נודע, עומד הוא למבחן האם ימשיך להישאר באותה דרגה שהיה בבית אביו ובבית שם ועבר או חלילה....., ובלבו קינן חשש שמא התלאות שיעברו עליו, ונישואיו והדאגה לפרנסה ולקיום בני ביתו, יפגמו ויחסירו ממדרגתו הרוחנית, והדבר היה קשה בעיניו יותר מאבידת ממון ונכסים, וחשוב אצלו יותר מ"לחם לאכול" ומ"בגד ללבוש", ולכן ביקש תחילה "ושמרני בדרך הזה", ורק אחר כך "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש". [וכיסוד דבריו מבואר בספורנו]

ולבסוף העידה התורה [להלן ל"ג - י"ח] "ויבוא יעקב שלם", ודרשו חז"ל [שבת ל"ג - ב'] "שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו", ושלימות זו בתורה אינה רק בחלק של ידיעת התורה שלא שכח מאומה מתלמודו, אלא כלולים בזה תורה ומצוות ויראת שמים וכל אשר קנה וסיגל בנפשו כל השנים, שבסייעתא דשמיא לא נחסר כי הוא זה, והיה שלם באותה מדרגה כמו ביום שיצא לדרך.

ובכך מסמל יעקב את מסלול חייו של כל יהודי עת יוצא הוא מבית הוריו ומחממת הישיבה ופותח במסע לבנין בית משלו. מיום שנתקלל האדם "בזיעת אפך תאכל לחם" ונסגרו בפניו שערי גן עדן, כרוכה בניית בית עצמאי בקשיים ובעמל רב, עד שזקוק הוא לסייעתא דשמיא מיוחדת כדי לשמור על הקניינים הרוחניים וההשקפות שקנה בבית הוריו ובישיבה.

פעמים רבות הדאגה לצרכי הפרנסה והקיום מובילה אותו למקורות פרנסה ומקומות עבודה שאינם עולים בקנה אחד עם ההלכה וההשקפה שלמד מרבותיו. הוא יודע את האמת אך דוחק השעה גורם לו להתיר הדבר בתירוצים שונים, ומה שנראה בתחילה כקולא קטנה הופך לפירצה גדולה עד ש"פנים חדשות" באות לכאן והנהגתו והליכותיו משתנים ללא היכר, ומאבד הוא את סממני הקדושה והיראה שהיו לו לפני כן.

היצר מנצל את תלאות החיים וקשיי הקיום כדי להסיט את האדם מדרכו התורנית. ועלינו לזכור תמיד מה שלימד אותנו ישראל סבא, ש"ושמרני בדרך הזה" קודם ל"לחם לאכול ובגד ללבוש", ולבקש בכל עת מה' שישמור אותנו שלא נרד ברוחניות מפאת הדאגה הקיומית לביתנו.

ואודות כך אמר **הרב מפוניבז'** זצ"ל במסיבת אירוסי אחד מבני הישיבה, מצינו שדוד המלך ביקש "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי". "אחת שאלתי" היינו כשהייתי במצב של אחד, כלומר לפני שבאתי בברית הנישואין, ביקשתי ממך לשבת בבית ה' כל ימי חיי, זו היתה השאיפה שלי בעודי בחור ואלה היו חלומותי. ועתה "אותה אבקש", כלומר שתזכה אותי שבקשה זו תלווה אותי גם עכשיו כשהנני מקים בית בישראל ועתידים להיות ריחיים על צוארי בדמות דאגת הפרנסה והקיום לאשה וילדים, ותמיד תהא שאיפתי היחידה - "שבתי בבית ה' כל ימי חיי".

"ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (כ"ח - כ')

וכי היה עולה על דעתנו שילבש את הלחם ויאכל את הבגד, לשם מה הלחם והבגד, אם לא לאכול וללבוש? אלא, יעקב הולך לבית לבן ומתפלל שהמאכלים יהיו כשרים, והבגדים בלי שעטנז. ואכן יש מפרשים 'לחם לאכול' ולא למחסן, כי מי שדואג דאגת מחר, הרי הוא מקטני אמנה.

ה**"כלי יקר"** מתרץ, יעקב אבינו בצדקתו הרבה, ביקש מהקב"ה שלא יתן לו לחם יותר מן הצורך לקיומו, ובגד יותר מן הנצרך לו לכיסוי גופו, שיעקב אבינו חשש, שאם יהיו בידו מותרות, עלול הדבר להביאו חס ושלום לידי חטא ועוון. שאל על כך האדמו"ר **רבי יואל טייטלבוים מסאטמר**, אם כן, תפילתו של יעקב אבינו לא התקבלה? שהרי אנו מוצאים בפסוק שנאמר על יעקב אבינו: "ויפרוץ האיש מאוד מאוד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים" [ל' - מ"ג], ואם כן מוכח שהתעשר עושר רב הרבה יותר מן הנצרך לו לאכול וללבוש? אלא תירץ הרבי, יעקב אבינו לא התפלל שתמנע ממנו העשירות, אלא להיפך, חפץ היה בה לצורך עבודת ה', אלא בקשה ותפילה היה בפיו, שיינתן לו דעת להבין כי חלקו בעושר הניתן לו, הוא רק לחם כדי לאכול ובגד כדי ללבוש, ואילו כל השאר מוקדש כולו לתורה וצדקה ועבודת ה'.

בספר **"אוצר אפרים"** כתב פירוש נפלא בעניין זה. אדם הולך לחנות ורוצה לקנות לבנו מאכל טעים, אך מאכל זה הוא יקר, הוא עושה לעצמו חשבון, אם יקנה מאכל זה, לא יוכל לקנות לו מגפיים לחורף. וכשהולך לקנות מגפיים, מציע לו המוכר מגפיים עם עור ופרווה משובחים, אבל הוא עושה חשבון, אם יקנה מגפיים כאלו, לא יישאר לו כסף לקנות במכולת לחם

וחלב. יוצא, שאדם אוכל מגפיים ולובש את מה שלא יכול לקנות במכולת. ולזה ביקש יעקב אבינו שיהיה לו כל צרכו, "ונתן לי לחם לאכול", שהלחם יהיה מאכילה ולא מלבוש, ושהבגד יהיה לבוש ולא מאכל.

הסבא מקלם מתרץ, יעקב אבינו עוזב את ביתו של יצחק, בית מלא קדושה וטהרה והולך ללבן הרמאי העובד עבודה זרה, מפחד הוא שמא הקירבה עם לבן תשפיע עליו לרעה, ומבקש הוא מהקב"ה שאף בזמן שהוא יחזור מלבן: "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", פירוש: שאני ירגיש שלא אני נותן לעצמי את הלחם ואת הבגד, ולא כוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה, אלא שארגיש שהכל נותן לי הקב"ה. וזה ביקש יעקב אבינו, שהוא יישאר באותה מדרגה שבה הוא נמצא עכשיו, ולא ישפיעו עליו מעשיו הרעים של לבן, כי מי שיש בו הרבה אמונה מרגיש שלא הלחם ולא הבגד הם שלו, אלא הכל נותן הקב"ה, ובשעה שהאדם יתבונן בזה, יראה בצורה אחרת את הברכה שמברך על הלחם, והברכה שמברך מלביש ערומים.

רבי ישראל שפירא מבלאזוב זצ"ל בספרו **"שופרא דישראל"** מבאר, כשהיינו במחנות אצל הרשעים יימח שמם וזכרם, הבנו את הדברים במשמעותם הנכונה, כי שם היה זה דבר הרגיל לקנות מצרכים חיוניים אחרים בעד ככר לחם, למשל שאחד מכר מנת לחמו הדלה עבור זוג נעליים וכיוצא בזה. ועל זה הבקשה 'ונתן לי לחם לאכול' - שאוכל לאכול את הלחם, 'ובגד ללבוש' - ולא אזדקק ליתן את הלחם עבור בגד או למכור את הבגד תמורת פת לחם. כמו כן היה שם מובן מיוחד לסיום לשון הכתוב – 'והיה ה' לי לאלוקים', כי בזמנים ובמצבים הכי קשים - הדבר היחיד שהטריד אותנו היה איך להישרד בחיים, לא אמרנו טוב מותי מחיי, אפילו בחיים אלו העדפנו להישאר ולחיות בכל אופן למען יהא המשך ושארית לכלל ישראל, והשלכנו יהבינו על מאן דיהיב חיי יהיב מזוני. 'ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש' - אם היו שואלים אותנו האם תרצה למות ולהיפטר אחת ולתמיד מצרות רבות ורעות הללו? הייתה התשובה - רצוננו לחיות ולא למות, 'והיה הוי"ה לי לאלוקים' - שגם במצב של מידת הדין בחינת שם אלוקים, אני רואה רחמים בחינת שם הוי"ה - בזה שאני נשאר בין החיים

"ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" "והיה ה' לי לאלוקים" (כ"ח - כ' - כ"א)

אפשר לפרש על דרך הדרש, כשתיתן לי בריאות ופרנסה, והיה ה' לי לאלוקים - אוכל לעבוד את ה' מתוך הרחבה. כי אין אומרים "אדון עולם", רק אחרי "מה טובו". **רבי אלימלך מליז'ענסק** פירש את הפסוק "תשב אנוש עד דכא" [תהילים צ'], דוד המלך טוען להקב"ה, אתה מדכא את האדם, אתה שובר אותו לרסיסים "ותאמר שובו בני אדם", ואתה אומר לו לעשות תשובה?! הרי לתשובה צריך מחשבה בהירה ודעה צלולה.

"והיה ה' לי לאלוקים" (כ"ח - כ"א)

כתוב בספרים הק', שכוונת יעקב אבינו לבקש מהקב"ה שידון אותו במידת הדין - הנקרא "אלוקים", כי מי שזוכה להתקיים רק על ידי מידת הרחמים מנכים לו מזכויותיו, ויעקב אבינו לא רצה שינכו לו מזכויותיו ולכן ביקש מהקב"ה שינהג עמו במידת הדין, (ואע"פ שאמרו חז"ל [בר"ר י"ב] "בתחילה עלה במחשבה לפני הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, אבל ראה שאין העולם מתקיים, ולכן הקדים מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין", מ"מ צדיק שיודע בנפשו שהוא מסוגל לכך, יכול לבקש מהקב"ה שינהג עמו במידת הדין, ואז נוהגים עמו במידת הדין, ועי"ז הוא זוכה שאין מנכים לו כלל מזכויותיו). וזהו הטעם שיעקב אבינו סבל צער וייסורים עצומים במשך כל ימי חייו עם לבן ועשו ואליפז ויוסף ודינה וכו', כי הקב"ה נהג עמו במידת הדין, אבל מאידך עי"ז זכה למדריגה עצומה שאין מלאך יכול להשיג - שהיה רגל במרכבה.

"ושבתי בשלום אל בית אבי" (כ"ח - כ"א)

ביחס ללבן ומשפחתו, יעקב ודאי שהיה נחשב לצדיק ושלם. אומר ה"**כתב סופר**" אבל הוא ביקש מהקב"ה, שיעזור לו להשיג שלימות גם ביחס ל"בית אבי", בסביבה של צדיקים ותמימים. "ושבתי בשלום אל בית אבי" - גם אצלם אני אשאר בשלמותי.

"ושבתי בשלום אל בית אבי" (כ"ח - כ"א)

יש להקשות מדוע יעקב אבינו אמר "ושבתי בשלום", הרי כתוב בגמ' בברכות [ס"ד.] 'ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו 'לך בשלום', אלא 'לך לשלום', שהרי יתרו שאמר לו למשה 'לך לשלום' עלה והצליח, דוד שאמר לו לאבשלום 'לך בשלום' הלך ונתלה. ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו 'לך לשלום' אלא 'לך בשלום', שנאמר 'ואתה תבוא אל אבותיך בשלום'". ועל פי זה היה צריך יעקב להתפלל 'ושבתי לשלום'.

מתרץ **האדמו"ר מהר"ש מבעלזא**, על תיבת 'ושבתי' מציין המסורה ב', היינו הכא, ואידך מה שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים כ"ג - ו']: 'ושבתי בבית ה' לאורך ימים'. וכוונת המסורה לרמז לנו ששניהם ביקשו דבר אחד, יעקב ביקש שישוב בשלום אל אביו שבשמים אחרי ימי חייו בעוה"ז, וכן דוד המלך ע"ה ביקש לישב בבית ה' אחרי ימי חלדו. דהנה כתיב [איוב ט"ו - ט"ו]: 'הן בקדושיו לא יאמין'. ואמרו ז"ל [אבות ב' - ד']: 'אל תאמן בעצמך עד יום מותך'. וזה שביקשו יעקב אבינו ע"ה ודוד המלך ע"ה, שילכו בדרך הישר והטוב כל ימי חייהם, וישובו לאביהם שבשמים בשלום בתורתם ובעבודתם.

בספר **"קהלת יצחק"** מביא בשם ספר **"יד יוסף"** (פרשת חיי שרה דרוש ראשון, דף כ"ג ע"ב), לתרץ, המפרשים פירשו דהנפקא מינה בין לשלום לבין בשלום, 'לשלום' הוא מורה שתמיד יוסיף שלמות על שלימותו כי ה'למ"ד מורה על העתיד, אך 'ב'שלום' מורה על השלום שיש לו, לכן הנפטר מן המת יאמר לו 'לך בשלום" - ר"ל לך עם השלום אשר יגעת בו בהיותך בחיים, אבל הנפטר מן החי לא יאמר לו כן משום דא"כ הוא מקללו שלא יוסיף שלמות, רק יאמר לו לך לשלום - שתמיד תוסיף שלמות על שלמותך ותעלה מעלה, ולכן יעקב אבינו ע"ה שהיה ירא מאד מבית לבן הרשע עובד התרפים שלא יוכל להתעלות שם בתורה ובמצוות, אמר הלוואי 'ושבתי בשלום אל בית אבי' בשלמות שיש לי היום שלא אחסר ממנו, כי להוסיף שלמות על שלמותי זאת בוודאי לא אוכל שם, אך הלוואי שלא אגרע השלימות שיש לי עתה, ולכן אמר 'בשלום'.

רבי שלמה סובל זצ"ל בספרו **"שלמה חדשה"** תירץ, רוח הקודש נצנצה בו ביעקב, הנה מצינו להלן 'ותמת דבורה מינקת רבקה וגו' ויקרא שמו אלון בכות', ופירש רש"י: 'נתבשר שם באֵ"ל שני, שהוגד לו על אמו שמתה' (בראשית רבה), ובמשנה בריש יומא כתוב 'וכפר בעדו ובעד ביתו - ביתו זו אשתו, וזהו 'ושבתי בשלום אל **בית** אבי", היינו אימו רבקה שהיא אשתו של אביו תהיה אז מתה. ולכן אמר **'ב**שלום' כי נצנצה בו רוח הקודש על אימו שמתה.

ובזה ניחא שלא אמר 'ושבתי בשלום אל אבי' כדאמר בפר' וישלח 'ויבוא יעקב אל יצחק אביו', משום שבא לרמז על **בית** אביו ולא על אביו ממש, שהרי אביו היה בחיים כשבא אליו, ורק אימו מתה, לכך אמר 'בית אבי' לרמז על אמו.

"ושבתי בשלום אל בית אבי וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (כ"ח - כ"א)

שלום מן החטא, שלא אלמד מדרכי לבן. [רש"י]

ולכאורה קשה מנלן לרש"י שה'שלם' הוא מן החטא, הרי בפשטות בשלום הוא בשלום ושלווה, מתרץ **רבי דוד דוב מייזליש מאויהעל** זצ"ל (בנין דוד, יג) הגמ' בכתובות נ. אומרת: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש דכתיב עשר אעשרנו לך, שני עשרונים שהוא חומש. אולם כתוב בספרים הקדושים ('אגרת התשובה' לבעל ה'תניא' (פ"ו) ו"בני יששכר" (איגרא דפרקא קפז), זה הכל כשלא חטא אבל אם חטא אז וחטאה בצדקה פרוק ויתן יותר מחומש, וא"כ זה מה שאמר 'ושבתי בשלום', דהיינו 'שלם מן החטא', אזי 'עשר אעשרנו לך'. אבל אם חלילה לא יהא כן, לא תהיה הגבלה של חומש, אלא יתן כל אשר לאל ידו כדי שיתכפרו עוונותיו.

ה"**בית הלוי**" מתרץ, כוונת יעקב אבינו ניכרת מדבריו, בבקשתו ללחם ובגד - תלה את בקשתו בבורא עולם באומרו '**ונתן** לי לחם לאכל ובגד ללבוש', ואילו בבקשתו שישוב בשלום לבית אביו, אמר - '**ושבתי** בשלום אל בית אבי', ומזה הוכיח רש"י שלגבי דברים גשמיים כלחם ובגד, הדבר תלוי אך ורק בבורא עולם ולכן אמר 'נותן', אך בדברים רוחניים - הדבר תלוי באדם עצמו, ועל כן תלה יעקב את בקשתו - לשוב בשלום מן החטא - בעצמו בלבד, ואת בקשתו לצרכיו הגשמיים בבורא עולם, כדאמרו חז"ל (ברכות ל"ג:) 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים'. וזה יסוד גדול, בדברים גשמיים צריך לבטוח בה' לבדו, כי הוא הנותן והוא הזן ומפרנס, אך בדברים רוחניים - מצוות תורה ומעשים טובים, הכל תלוי רק באדם עצמו, ועל זה אמר הלל הזקן אם אין אני לי מי לי' (אבות א', י"ד).

"וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (כ"ח - כ"ב)

המילה "כל" באה תמיד לרבות. שואלים האחרונים מה רצה יעקב לרבות בנדרו שאמר "**וכל** אשר תתן לי"? מצאנו בזה תירוצים רבים.

החיד"א בספרו **"פני דוד"** מתרץ, יש מחלוקת לגבי מעשר כספים, ממה צריך להפריש. יש הסוברים, כי כל ממון שמגיע לאדם, צריך לעשר ממנו מעשר כספים. אבל בספר **"כנסת הגדולה"** [יור"ד סי' רמ"ט] מביא תשובת כ"י **למהר"ם טרריוס** - שחיוב מעשר כספים זה רק מהכסף שנשאר לו אחרי כל ההוצאות. אומר החיד"א, יעקב בא לרבות שלא ינהג כקולא זו. אלא "**כל** אשר תתן לי", כלומר, גם מה שנצרך לפרנסתי כלחם לאכול וכבגד ללבוש ששאלתי, הכל "עשר אעשרנו לך", ואתפרנס ממה שנשאר.

רבי מאיר שפירא מלובלין מתרץ, מקובל שמעשרות נותנים מכסף. המילה "כל" באה לרבות נתינת מעשרות גם מהחכמה שלך שהקב"ה חנן אותך. וכך היה מקובל בישיבתו "חכמי לובלין", ששעה ביום שהיה נקרא סדר עֲזָרָה, תלמידים מבוגרים למדו שעה עם צעירים מהם, כדי להבין את השיעור. וסיפרו אותם בחורים, שלא רק שלא הפסדנו שעת לימוד, אלא הספקנו ללמוד הרבה יותר, ובעיקר בהבנה גדולה.

וכבר ידועים דברי בעל ה"**חתם סופר**" שכתב בהקדמתו ל"שו"ת **חתם סופר**" (יורה דעה), דאם יאמר אדם חשקה נפשי בה', וחפץ אני להתקרב אליו, ואיך אעשה זאת למעט בלימודי בכדי להשלים את נפש חברי המתקשה בלימודיו, התשובה אליו: היפלא מה' דבר למלאות לך שלימות נפשך מה שהחסרת לכבוד שמו בזה שעזרת לחברך, אלא אתה עשה את שלך ותמשיך למעט מזמנך בשביל לעזור לחברך, והקב"ה ידאג, שכשאתה תלמד, יקח לך ללמוד דף גמ' וכו' בחצי מהזמן בו היית רגיל ללמוד, ויספיק לך זמן המועט להשיג השגות רבות ונשגבות, עוד יותר מכדי יכולת שכלך!...

ובעניין זה הביא רבי מאיר שפירא חידוש נפלא מבעל ה"**הפלאה**", דוד המלך אומר בתהילים [צ"ב - י"ג] "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה", עץ התמר נחשב כידוע כזן של ארז, אך בעוד שארז הלבנון הוא גבוה ואדיר ממדים, הרי ש"דקל התמר" הוא קטן (יחסית), ומדוע? התשובה היא, כיון שהדקל מוציא פירות, לכן הוא "מפסיד" את התפתחותו העצמית, בעוד שהארז שלא מוציא פירות גדל וצומח לממדים עצומים. לפי זה מסביר בעל **ההפלאה**, "צדיק כתמר יפרח", הצדיק מצוּוֶה להיות כמו עץ התמר ולדאוג ללמד את תורתו הלאה לבניו. ואם תאמר: אולי כמו הדקל הוא יפסיד ולא יתפתח בעצמו בתורה? על זה בא הכתוב ומבטיח: "כארז בלבנון ישגה", להיפך, ככל שתעניק מתורתך לאחרים, כך תגדל אתה בעצמך לגובה רב.

בספר **"דרך שיחה"** מביא את תירוצו של **רבי חיים קניבסקי**, על פי דברי המדרש [בר"ר ע' ז'] שהפריש גם את אחד מבניו מעשר, והוא שבט לוי.

עוד יש מפרשים, אם תתן לי עשירות, לא אומר שכוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה ואני בעה"ב על הרכוש, אלא שהכל מאת השי"ת. וזה הפירוש אם עשר - אם אתעשר, אעשרנו לך, אייחס את העשירות לך, ואני לא אהיה יותר מאשר גזבר על הכספת. וזה גם הפירוש "ויהי לי שור וחמור", יש לי אמנם רכוש, אבל "ואשלחה להגיד" שכל זה "לאדוני", להשי"ת, ועלי לעשות בהם מצוות ומעשים טובים.

פירוש נוסף, אין הכוונה שיתן מעשר, אך נרמז כאן לפי מה שכתוב בחובת הלבבות, שחלקו של אדם הוא רק מה שנותן לצדקה. וזהו "**כל** אשר תתן לי" - מכל מה שאתה נותן לי, רק מה ש"עשר אעשרנו לך" רק זה שייך לי.

❖

סיפר המגיד מישרים הגאון **רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון** זצ"ל: **רבי דוניש מטלז** ז"ל היה מהגבירים היחידים שכספם לא ירד לטמיון במהפכה ברוסיה, הוא נשאר גביר והגדיל את רווחיו, שמו נודע כערלכער ייד ובעל חסד מפורסם. בסוף ימיו עלה לארץ ישראל, התגורר בתל אביב ונפטר בארץ ישראל. רבים וטובים היו נוקשים על דלת ביתו לצדקה ונענים ביד רחבה מאד, הוא זכה להיות מגדולי תומכי התורה בדורו.

כשה**סבא מנובהרדוק** היה מגיע אליו לבקשת צדקה, ר' דוניש היה פוסע לעבר הכספת, פותחה בצהלה ואומר: קח **ר' יוזל** ככל שתחפוץ. **ורבי יוזל** זצ"ל היה לוקח.

מעשה שהיה בתלמיד חכם מפורסם שהגיע לביתו וביקש בתחנונים למען מטרה נעלה לאיזה דבר מצווה, הוא ביקש סכום מסוים - סכום גדול, אך **ר' דוניש** נתן לו הרבה פחות מהסכום שביקש. אותו תלמיד חכם היה מאוכזב, וללא מחשבה נוספת שאל שאלה אישית: אשאל אותך שאלה **ר' דוניש** יקירנו, כשר**בי יוזל מנובהרדוק** מגיע לכאן - כך אומרים - אתה פותח את אוצרותיך ואומר לו 'קח כרצונך', האם אני פחות חשוב בעיניך, או שמא העניין למענו הגעתי הוא פחות חשוב במעלה מהדברים שהוא בא בגינם, מדוע אתה פוטר אותי בפחות ?!

יסלח לי כבודו אם אענה לכם תשובה, שהרי אם שאלתם וודאי אתם מסכימים שאשיב לכם - שאל **ר' דוניש** ביראת הכבוד. וודאי, וודאי, תשיב - השיבו התלמיד חכם. כשצלצלתם בפעמון וראיתי אתכם - הבחנתי שאתם לבושים בבגדים נאים, ולאו דווקא אתם אלא כל שאר בני אדם המתדפקים על דלתי. למה באמת כבודו לבוש מחלצות נאות ?! יש לכך סיבה פשוטה. לפני שיצאתם מהבית נקל לשער שחשבתם לעצמכם - הרי אני הולך לעשיר כמו **ר' דוניש**, כדאי להתלבש מחלצות. מסתמא גם ביקשתם מהרבנית שתטרח לגהץ לתקן את הצריך תיקון. כשכבר הגעתם ליד שער החצר נקשתם על הדלת וקראתי לכם להכנס פנימה מיד הושטתם יד חמה לשלום עליכם, ופסעתם אחרי בדרך ארץ לבית - לעבר החדר הפנימי. לא התיישבתם ליד השלחן עד שאני התיישבתי. לא פתחתם בדיבור עד שאני התחלתי לדבר. אגעואלדיגע דרך ארץ. כך התנהלו העניינים. כשראיתי כך חשבתי לעצמי, מדוע יש לכם כזו דרך ארץ כלפי, והרי יודע אני שאני בסך הכל כלום, אלא מה - יש לי כסף לכן אתם מחשיבים אותי. למדתי מכם שכסף הינו מצרך מכובד ומכבד, אם כך הלב שלי החליט שאני רוצה לשומרו לעצמי. אם כסף הוא כל כך חשוב - אטמין אותו בכיסי, וכך קיבלתם פחות ממה שביקשתם.

אבל כש**רבי יוזל נובהרדוקער** היה כאן לפני שבועיים ודפק בדלת, הכל היה שונה. מיד כשהדלת נפתחה וקיבל את רשות הכניסה, הוא נכנס עד החדר החמישי והתיישב על הספה. ועד שחשבתי הרבה - הוא כבר החל לנגן בפיו, והניגון התפשט על פני החדר כולו. ירד וצבט את לבבי: **דונישקע, דונישקע**, מה יהיה ממך ?! חוץ מכסף אין לך כלום **דונישקע**. ועוד הוסיף להצליף בי תוכחה, ללא חשש מתגובתי. מה אומר לך, באותה שעה הכסף איבד את ערכו בעיני. הכסף נמס. הבנתי היטב כי הכסף אינו מצרך כל כך יקר כמו שחשבתי אתמול שלשום, ממון הינו כלום אחד גדול. ממילא נתתי רשות לרבי יוזל שהכסף יהיה לו, שיקח הוא את המצרך הזה שקוראים לו כסף, ויעשה עימו דברים טובים ...

"וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (כ"ח - כ"ב)

מכאן דרשו חז"ל [כתובות נ:] 'המבזבז (לצדקה) אל יבזבז יותר מחומש', קרי: שני עֲשׂוּרִים שהוא חו"מ. שאלו את **הגר"א מוילנא** זצ"ל, מנין שאסור לתת יותר מחומש, אולי יעקב נתן חומש - אבל מותר לתת יותר? והשיב, דכתיב [שמות ל' – ט"ו] 'העשיר לא ירבה', ותיבות אלו טעמיהן 'מונח רביעי', להורות שהעשיר לא ירבה מחומש וארבעה חלקים יהיו מונחים אצל הנותן.

"עשר אעשרנו לך" (כ"ח - כ"ב)

בתרגום אונקלוס כתב "אפריש לפניך", לרמז, שאם אדם נותן צדקה או מעשר כספים, שיהיה רק בצנעה, בפני ה' ולא בפני אנשים, וזהו "אפריש לפניך", ואז יכול ליתן לשם שמים בלי פניות. "תתן לי" - לשמי.

"וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם" (כ"ט - א')

בתחילת הפרשה כתוב "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה", ולא כתוב וישא יעקב רגליו, מבאר ה"**חתם סופר**", מתחילה יצא מארץ ישראל לחו"ל לאט כדין היוצא מבית הכנסת שנפסק שלא יפסע פסיעה גסה. אמנם כתוב בגמ' בברכות [ו:] לא אמרן אלא לצאת אבל להיכנס מצווה לרוץ, וביאר **המהרש"א** שהכוונה היא לצאת כדי להיכנס לבית מדרש מצווה לרוץ. ולפי"ז, כאן כששמע יעקב את ההבטחה "והשיבותיך אל האדמה הזאת", א"כ מצווה לרוץ כדי למהר את חזרתו לארץ, לכן "וישא רגליו וילך ארצה בני קדם".

"וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם" (כ"ט - א')

שואל **הרב מבריסק**, מהו הלשון "וישא יעקב רגליו", היה צריך להיות כתוב "וילך ארצה בני קדם", וכמו שכתוב "וילך חרנה"? אומרים בשמו שתירץ, עד עכשיו היתה לו קפיצת הדרך, ואילו מעכשיו צריך ללכת ברגליו.

"וילך ארצה בני קדם" (כ"ט - א')

מהו שסתם ואמר "בני קדם", שמשמעו לכיוון מזרח, בלא שציין להיכן בדיוק הלך. יותר היה לו לומר 'וילך חרנה' כמו שאמר לעיל מיניה [כ"ח - י']. אלא, מבאר **רבי יהודה בן עטר** בספר **"מנחת יהודה"** [מהדו"ת, כאן ד"ה ונראה], על פי דברי חז"ל שאמרו [ע"ז כ"ה:] שאם גוי נטפל לאדם בדרכו, ירחיב לו הדרך כדי שידחה את הפורענות. שיחשוב שהיהודי הולך לדרך רחוקה, ועוד יש לו זמן להפיק את זממו, ובתוך כך יחמוק לו היהודי ויברח מידי הגוי. לכן לאחר שאליפז נטפל אליו ולקח את כל ממונו [רש"י לקמן פסוק י"א ד"ה ויבז], נתיירא שמא יוודע הדבר לעשו, לכך אמר לכל השואלו כי בדעתו להגיע עד ארץ בני קדם הרחוקה, וכך יוכל להינצל, שימלט מבעוד מועד לחרן.

"והאבן גדולה על פי הבאר" (כ"ט - ב')

כותב **הרמב"ן**, האריך הכתוב בסיפור הזה, להודיענו כי קווי ה' יחליפו כח, ויראתן תתן עוז. כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עייף, ויגל לבד האבן אשר היו צריכים אליה כל הרועים, ושלושה עדרי צאן אשר להם רועים רבים ושומרים, כולם רובצים עליה, אינם יכולים להניעה כלל...

"ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם " (כ"ט - ד')

הגמ' בב"ק [ל:] אומרת, מי שרוצה להיות חסיד, שיקיים "מילי דאבות". בפשטות, הכוונה לדברים האמורים במסכת אבות. אומר ה"**בן איש חי**" בספרו "**בן יהוידע**": מילי דאבות הכוונה לדברים שאמרו האבות, דהיינו אע"פ שהאבות היו גדולי עולם היו מדברים עם כל אדם בדברי ענוה ושפלות. יעקב אבינו רואה את רועי הצאן, שרמתם הרוחנית בשפל המדרגה, וכך גם לכאורה רמתם השכלית, ובכל זאת הוא פונה אליהם ואומר להם אחי מאין אתם". וכן אברהם אבינו, בראותו שלושה אנשים ניצבים עליו, עוד קודם שידע כי הם מלאכים, אומר להם [י"ח - ה'] "כי על כן עברתם על עבדכם".

"ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם" (כ"ט - ד')

יעקב פנה לרועים "אחי מאין אתם", נשאלת השאלה מדוע קראם דווקא בשם "אחים", לא מצאנו אדם שיקרא למישהו שזר לו "אחי". ועל אף שמצאנו אצל לוט שאמר לאנשי סדום "אל נא אחי תרעו", אך הלא שם הם היו מכריו, אבל כאן בפנותו לאנשים זרים לו לגמרי, תמוה שיקרא אותם יעקב "אחים", והנה להלן פסוק ז', אמר יעקב לרועים "הן עוד היום גדול השקו הצאן ולכו רעו". לכאורה היה צריך להיות שהרועים יתרעמו על יעקב, ובצדק, מי שמך? אדם בא מרחוק, ותיכף ומיד מותח ביקורת על אנשים שאינם מוכרים לו. האחד בא לגור וישפוט שפוט? ולמעשה אנו רואים, שהרועים לא התרעמו עליו כלל, להיפך, הם מצאו לנכון להצטדק ולהסביר את מעשיהם. מה הפירוש כאן?

מבאר **רבי משה קופשיץ** זצ"ל, רב חניכי הישיבות ברוממה, בשם אביו **רבי צבי הירש קופשיץ** זצ"ל, כל דבר שאומרים, תלוי באיזה ניגון ובאיזו צורה אומרים את הדברים, יותר מאשר תוכן הדברים. שהרי בליל שבת כל הציבור באים לבית הכנסת כאשר כולם הדורים בלבושם, והאושר נסוך על פניהם, ואז נעמד הש"ץ ומנגן בקול נעים וערב: "ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי". [תהילים צ"ד] והרי אלו מילים כדורבנות, תוכחת מוסר נוקבת שהיתה צריכה להרעיד כל לב בשר, ולמרות זאת הכל מאושרים ושמחים, מפני שהמנגינה הזו מביאה שמחה. לעומת זאת, בראש השנה כולם יראים ורועדים מפחד הדין ומעוצם קדושת היום, והנה עומד בעל התוקע ואומר בקול רוטט "זמרו לאלוקים זמרו - זמרו למלכנו זמרו", וכולם נאחזים בפחד איום ונורא. ללמדך כלל נפלא, גם דברים כדורבנות, יכולים להתקבל בשמחה ובברכה, אם הם נאמרים בנחת וברוח טובה. ומאידך, גם דברים שהם נעימים מצד עצמם, ואם לא ייאמרו בצורה נאותה, לא יתקבלו, יעקב אבינו פותח בלשון "אחי" בלשון נעימה וזהו סוד התוכחה שבאה מלב אח אוהב, שסופה להישמע.

כידוע, בדרשותיו נהג **הרב מפוניבז'** לפנות לשומעים בכינוי האוהב באידיש [ברידעלאך] "אחי היקרים", כינוי ששימש לו כמפתח פלאים אל הלבבות. והסביר, כשהנך מביע כלפי זולתך רגשות של אחווה, והלה חש בליבו שאין זו אמירה בלבד, כי אם אמת לאמיתה. - מובטח לך שיכנסו באוזניו היטב דברי התוכחה שתשמיע לו בבחינת "את אשר יאהב יוכיח".

רבי יעקב קמינצקי [מובא בספר "שלל לא יחסר"] למד מכאן יסוד נפלא בדברי תוכחה, והוא: כאשר אדם מקיים מצוות "הוכח תוכיח את עמיתך", חובה על המוכיח לאהוב את החוטא בשעת התוכחה, וע"כ, כדי לעורר בהם את רגש האהבה והאחווה , כינה אותם בשם "אחים".

"ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור" (כ"ט - ה')

מדוע קרא לו יעקב בן נחור, הרי הוא היה הבן של בתואל. אומר **הרמב"ן**, מכיוון שסבו נחור היה יותר חשוב מבתואל, לכן משפחת לבן קראו לעצמם בן נחור. מפסוק זה, פוסק **בתרומת הדשן** [תשובה כ"א], אדם שאביו מומר, מותר לקרוא לו לתורה ע"ש סבו. כמש"כ "הידעתם את לבן בן נחור", וכן פסק **הרמ"א** [או"ח סימן קל"ט ס"ג]

"ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו" (כ"ט - ז')

לפי שראה אותם רובצים, כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו. אמר להם, "הן עוד היום גדול", כלומר, אם שכירי יום אתם, לא שילמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם, אעפ"כ לא עת האסף המקנה. [רש"י]

שואלים כולם, מה זה עסקו של יעקב אם הם הולכים מוקדם או לא. אומר **רבי יהונתן אייבשיץ**, הרועים שמו לב שאתמול באמצע היום שקעה החמה, חשבו שגם היום יהיה אותו דבר, והם רצו ללכת הביתה מוקדם בטרם יחשיך. אמר להם יעקב, מה שהיה אתמול זה היה בגללי והיה נס, והיום, "עוד היום גדול".

לפי"ז ניתן להבין את מעשיו של יעקב כשפגש את רחל, הרועים רואים - שמגיע אדם בגיל שישים ושלש, נותן לילדה תכשיטים, ולא מבינים מה קורה פה. אבל מה הם כן רואים, שיעקב גולל את האבן לבד. סימן שהוא לא בא בכוחו שלו, אלא יש פה כח רוחני. ובפרט כשהוא מספר להם ששקיעת השמש בשעה מוקדמת זה בגללו. ושני הדברים תלויים אחד בשני. - הרי מדוע באמת יאמינו לו שאתמול שקעה השמש בגללו, אלא אחרי שראו שכוחו רב מעבר להשגות של בני אדם, הבינו שלא עומד בפניהם סתם אדם, אלא מלאך אלוקים.

"ויאמר הן עוד היום גדול" (כ"ט - ז')

במדרש שיר השירים [ט"ו - ז'] מובא, כל האותיות מתחברות אחת עם השניה, חוץ מהאותיות ה"א ונו"ן שמתחברות רק עם עצמם. לדוגמא כשמחברים את האותיות א' ו- ט' התוצאה היא - 10, כך גם כשמצרפים את האותיות ב'- ח' התוצאה היא 10 וכן הלאה. כמו כן האותיות י'- צ' כשמחברים יחד התוצאה היא 100, כמו כן כשמצרפים את האותיות כ' ו- פ' התוצאה היא 100 וכן הלאה.

אומר על כך **רבי נפתלי מרופשין**, "**הן** עוד היום גדול" - כל זמן שהפירוד בכל תוקפו, כמו **הה'** ו**הנ'** שאינם רוצים להתחבר, אז ח"ו "לא עת האסף המקנה" - לקיבוץ גלויות.

רעיון דומה אמר על זה **רבי מאיר מפרמישלאן**, "לא עת האסף המקנה", אם טרם הגיע הזמן לקבץ את גלויות ישראל, עכ"פ "השקו הצאן ולכו רעו", תן להם פרנסה ואל תקפח את חלקם בגלל חטאתם, עד שתביא את הגאולה שלימה.

מסופר, בימיו האחרונים של **הרב מבריסק**, ביקש אחד ממקורביו להעלות חיוך על שפתיו, ואמר לו את האמרה של **רבי מאיר מפרמישלאן**. אותו אדם לא אמר זאת בשם **רבי מאיר מפרמישלאן**, אלא סתם כאמרה חסידית. הרב נענר מכאביו, ואמר, לא, זו לא סתם אמרה, בוודאי אדם גדול אמרה. בסעודה שלישית חזר הרב על האמרה ואמר שיש לזה מקור בזוהר הקדוש, שדימו את יציאת יעקב מארץ ישראל בבחינת מעשה אבות סימן לבנים, לגלות עם ישראל מארצו, והבאר רומזת למקור השפע, והעדרים למלאכים הממונים על השפע.

לפי"ז הוסיף **הרב מבריסק** אפשר להסביר פשט בברכת המזון, "רחם נא ה' אלוקינו וכו' ועל הבית הגדול וכו' רענו זוננו פרנסנו". לכאורה, איך יכול להיות שאחרי שמבקשים דברים כל כך נשגבים, בנין ירושלים, בית המקדש ומלכות בית דוד, פונים אנו תוך כדי דיבור לבקשת מזונות והרווחה, פרנסה בכבוד. אבל לפי"ז מובן, אנו מתפללים לקב"ה "רחם נא וכו' על ישראל עמך וכו' ועל ציון משכן כבודך", אך מוסיפים בקשה להקב"ה, אם עדיין לא הגיע הזמן לגאלנו, אז לכל הפחות מבקשים אנו "רענו זוננו פרנסנו".

"השקו הצאן ולכו רעו" (כ"ט - ז')

מה פתאום יעקב אומר להם "השקו הצאן ולכו רעו", הוא לא רואה שהאבן גדולה ואי אפשר להזיזה רק אם יתאספו כל הרועים? מתרץ ה"**אמרי אמת**" מתרץ [הובא בליקוטי יהודה], כשראה יעקב אבינו את הרועים יושבים לצד הבאר באפס מעש, אמר להם, וכי בשביל שגמרתם אומר שאין בכוחכם לגלול את האבן אינכם עושים מאומה, לא זוהי הדרך - ראשית דבר על האדם לנסות ואז יהיה ה' בעזרו... וכן עשה יעקב בעצמו - אף שידע שאין בכוחו לגלול את האבן, מכל מקום עשה את המוטל עליו, ניסה את כוחו ומן השמים עזרוהו שהוריד את האבן 'כאדם המעביר פקק מעל גבי חבית' [רש"י]. מכאן מודעה רבה לאורייתא, לכל העומד בשערי התורה והעבודה, שלעולם לא יאמר - אין בכוחי לעשות כך וכך, רק ינסה את כוחו ויעשה את המוטל עליו, ומכאן ואילך יעזרהו ה'...

רבי נפתלי מראפשיץ המשיל זאת לאדם שברח מליסטים מזויין החפץ להרגו, ובדרך מנוסתו פגע בבית על אם הדרך, מיד החל לדפוק על שעריו בחזקה בבקשת עזרה ותחנונים שיכניסוהו ויצילוהו מיד אותו רשע, השיבו לו אנשי הבית, 'בוא ברוך ה' - בשמחה רבה נארח אותך אבל, שמע נא, דלת הבית נעולה והמפתח נמצא מבחוץ, על כן טול את המפתח ופתח בעצמך את הדלת... אבל שוטה זה המשיך לדפוק ולזעוק רחמו עלי ואל תתנו אותי ביד צריי ורודפי... כך גם הקב"ה אומר פתחו לי פתח - הן ה'מפתח' נמצא ברשותך, פתח את הדלת ואזי אוכל לפתוח לך כפתחו של אולם בלא גבול ולהצילך מיד היצר הרע. וכבר אמר ה"**אמרי אמת**" [חלק 'ליקוטים' עמוד קט"ז], שנקטו לשון זה 'כפתחו של אולם', כי לפתח האולם לא היו דלתות כלל... כמו שכתוב במשנה במסכת מדות [פ"ב - מ"ג] 'כל הפתחים שהיו שם היו להן דלתות חוץ משל אולם', היינו שפתח האולם היה תמיד פתוח לרווחה, וזה רמזו חז"ל שאם יהיה לאדם רצון לשוב לה' אפילו מעט כחודה של מחט, יפתח לו השי"ת פתח שלא יסגר לעולם. (באר הפרשה)

"עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא" (כ"ט - ט')

אנו מוצאים את שידוכי האבות הקדושים מתרחשים על הבאר. אצל יצחק "הנה אנכי נצב על עין המים והיה העלמה היוצאת לשאוב ואמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך" [כ"ד - מ"ג], אצל יעקב בפרשתנו, וכך גם אצל משה רבנו [שמות ב' - ט"ו - ט"ז] "וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר ולכהן מדין שבע בנות וכו'. מסביר **רבי שלמה זלמן אויערבאך** מדוע השידוכים מתרחשים ליד מים? כי מים נשארים במצבם הטבעי כפי שבראם הקב"ה, בשונה משאר הדברים בהם משתמש האדם בענייני אכילה ולבוש, שבדרך כלל צריכים הכשרה. וזה בא לרמז וללמד, שבענייני שידוכים, לא התערבות בני האדם היא הפועלת, כי אם השגחה הטבעית מאיתו יתברך.

"ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר" (כ"ט - י')

אומר **רבנו בחיי**, כל מה שהשתדל להשקות את צאן לבן, ומה שריחם על רחל, לא עשה לכבוד לבן, אלא רק לכבוד אמו, בגלל שהיה אחי אמו. ולכן בכל פעם שמזכיר הכתוב שמו של לבן הרשע, יזכיר **אחי אמו**, כדי לבאר שלא היה משקה את צאנו של לבן כי אם לכבוד אמו, וכדי לזכור את אמו שאהבה אותו ונתנה בליבו עצה טובה זו ללכת לאחיה, טעם נוסף כותב רבינו בחיי, שלא נחשוב שיעקב נמשך אחרי רחל ומחמת שראה אותה הוסיף כח יותר מכוחו הטבעי ולכן התאמץ לגלול את האבן, אלא הכל היה לכבוד אמו, לכן הוצרך הכתוב לחזור כמה פעמים **אחי אמו** להורות שלא הוסיף כח מיוחד בגלל רחל אלא הכל בגלל אמו. (וע"ע בקטע הבא)

"ויגל את האבן מעל פי הבאר" (כ"ט - י')

כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול [רש"י].

הדבר מתמיה ביותר, וכי זה מה שבאים ללמדנו שיעקב אבינו היה "גיבור". יעקב ה"איש תם" ה"יושב אוהלים" שרק אתמול ישב י"ד שנה בבית מדרשם של שם ועבר והגה בתורה. היום באים לציין את כוחו וגבורתו. קשה להבין.

כידוע כל סיפור ומעשה בתורה נאמר בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים". מה הסימן המוסרי הערכי - לבנים שיש כאן? ועוד, אם באמת היה גיבור וחזק כל כך איך לא נלחם עם אליפז. במקום ללמוד איתו בסוגיית "עני חשוב כמת" היה משיב לו מנה אחת אפיים. וכן יש להבין מדוע ברח מבית הוריו מפחד עשיו. צא והלחם בו שהרי "כוחו גדול"?

שני היבטים הפוכים נאמרו כדי לתרץ קושיה חמורה זו. **ה"שפת אמת**" מבאר, יעקב מגיע לחרן הוא מגיע לכיכר העיר ושם פוגש את הרועים. הוא אומר להם "השקו הצאן" והם טוענים כנגדו "לא נוכל, עד אשר יאספו כל העדרים, וגללו את האבן מעל פי הבאר". מסביר ה"**שפת אמת**" את הדו שיח שמתנהל ביניהם. הרועים טוענים אנחנו לא יכולים לגלול את האבן לבד. רק כאשר יתאספו עוד רועים ביחד אז נוכל להזיז את האבן. בא יעקב וטוען לעומתם לא, אם רק הייתם מנסים, אם רק הייתם רוצים אזי גם לבד הייתם יכולים להזיז את האבן. הוא מנסה ללמדם פרק בכוחות הנפש של האדם. אדם שרוצה בכל מאודו להשיג משהוא. אין דבר שיכול לעמוד

בפניו. וכאשר מגיעה רחל הוא מדגים בפניהם הלכה למעשה את הפרק הרוחני שניסה להנחילם. ויגל האבן לא שליעקב היה כוחות פיזיים על אנושיים אלא שהוא בסך הכל רצה. וכשרוצים אין דבר העומד כנגד הרצון. רעיון זה אמר **רבי חיים שמואלביץ** במילים אחרות. לכאורה לפי הפשט הפשוט יעקב היה כוחו גדול ולכן היה ביכולתו לגלול את האבן. אך בתפילת גשם רואים אנו לא כך, וכך ייסד הפייט "זכור טען מקלו ועבר ירדן מים, **ייחד לב וגל אבן מפי באר מים**, בעבורו אל תמנע מים". הרי שגבורתו נבעה מ"ייחד לב", כשיעקב ראה את רחל בת לבן אחי אמו, "יחד לב", הפעיל והשקיע את כל הכוחות הטמונים בו כדי לגלול את האבן.

ואם נשלב את דברי **רבינו בחיי** (בקטע הקודם), הרי ה"ייחד לב" היה כדי לקיים מצוות כיבוד אם. וכך הצליח להסיר את האבן מעל פי הבאר, ולהשקות את הצאן. ולכן "בעבורו אל תמנע מים", בעבור ההתאמצות הגדולה שלו לקיים מצוות ה' כהלכה "אל תמנע מים"

אומר **ר' חיים**, על ידי ייחוד הלב יכול כל אחד לגול את האבן מעל באר המים החיים, ורק העצלות היא המעכבת.

ולפי ביאורו של **ר' חיים** מובן הפסוק "כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה"[כ"ט - י"ג] מפרש שם רש"י, מדוע נישקו וחיבקו, משום שלבן בחיבוק ונישוק ערך חיפוש על גופו שמא יעקב מחביא כסף וזהב במקומות מסתור בגופו.

נשאלת השאלה, יעקב הרי סיפר שאליפז לקח ממנו את כל רכושו ומדוע לבן לא האמין לו עד כדי חיפוש בכל גופו, מבאר בספר **"שערי שמחה"**, "ויהי כשמוע לבן את **שמע** יעקב וכו'", מה שמע לבן, לבן שמע שיעקב הוריד לבד את האבן מהבאר, ושיעקב הציל לבד את רחל מהרועים, וא"כ יעקב הוא גיבור גדול, א"כ מה הסיפור שהוא מספר על אליפז שרצה להרוג אותו וכו', לבן לא "קנה" את זה. הוא הצליח לגלול אבן כנגד כמה רועים, ופתאום כשהגיע אליפז הוא לא יכול, אותו הוא לא יכול לנצח, ולכן לבן הבין שיעקב משקר ומרמה אותו, ולכן חיבק ונישק אותו, כי הוא חשש שמא יעקב מחביא את הכסף על גופו. אבל לבן לא הבין שכל הכח שיש ליעקב זה בגלל "ייחד לב", המצווה של כיבוד אם גרמה לו להתאמצות יתירה. - אבל כשהגיע אליפז שלא היה עסוק במצוות כיבוד אם, שם באמת היה חלש.

רבי מאיר חדש מסביר, כאשר יעקב גלל את האבן התגלה כוח הפיזי הגדול שהתברך בו יעקב מלבד מעלותיו האחרות. ומתי יעקב משתמש שוב בכוח זה בסוף הפרשה. כאשר לבן משיג את יעקב לאחר שברח ממנו. הם מתווכחים ומתנצחים ובסוף מתפייסים ועושים שלום. ואז אומר יעקב "ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך" "ויקח יעקב אבן וירימה מצבה" אומר המדרש תנחומא "וירימה, והוא הרים המצבה כאדם שמעביר פקק צלוחית מן הצלוחית". שוב מציינת התורה לשבח את כוחו הפיזי של יעקב. פעמיים בלבד משתמש יעקב בכוח הרב שניחן בו. פעם למטרות חסד ופעם למטרות שלום. הוא יכול להשתמש בו מצוין להלחם עם אליפז ועשיו, הוא יכול להשתמש בו מול רמאותו הבלתי פוסקת של לבן. אבל יעקב ה"איש תם" ה"יושב אוהלים" ה"בן ישיבה" אינו משתמש בכוחות פיזיים שחנן אותו הבורא אל מנת להכות את יריביו זו אינה דרכה של תורה. רק כאשר באים לעשות חסד ולהשכין שלום אז יש את המקום להשתמש בכוחות נוספים שנתן הבורא. "להודיעך שכוחו גדול" לא בשביל להילחם אלא להרבות צדקה וחסד.

ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר" (כ"ט - י')

"זכור טען מקלו ועבר ירדן מים, **ייחד לב וגל אבן מפי באר מים**, בעבורו אל תמנע מים" [תפילת גשם]

בתפילת גשם, אנו מבקשים גשם בזכות שיעקב גלל את האבן. החסד שעשה יעקב, לכאורה נראה קטן, בסך הכל גלל את האבן בשביל להשקות הצאן, אבל במעשהו עשה חסד ובזכות חסד "קטן" זה, אנו מזכירים אלפי שנים בתפילת גשם מעשה זה - ואנו לא יודעים ולא מעריכים עד כמה חשובה עשיית חסד. ואין למדוד גודלו של המעשה, כל אחד צריך לעשות חסד כי כך צווית, ואי אתה יודע מתן שכרן של מצוות.

המהר"ל מסביר שייחוד הלב שמופיע בגלילת האבן דומה להתייחדות של יעקב עם בוראו בזמן שנפגש עם יוסף אחר עשרים ושתיים שנות היעדרות של בנו. חז"ל על הפסוק "ויפול על צואריו" [מ"ו - ל'] דרשו שיוסף נפל על צוארי יעקב ויעקב לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע, כי יעקב אחרי כל הגעגועים ועצמת הכיסופים לראות את בנו חביבו, נתגברה עליו אהבתו העזה עד למדרגה העליונה, ואז העביר את אהבתו לקב"ה וקרא את שמע. וגם כאן, כשראה את רחל בת זוגו, נתעוררה אצלו האהבה, ומסר את האהבה לקב"ה וקרא את שמע. וזה הפירוש "יחד לב", עשה ייחודים, היינו שקרא קריאת שמע בזמן שגל את האבן מעל הבאר, ובכוח הייחוד הצליח לגלול את האבן.

הסבא מסלבודקא אומר, ייחודו של מעשה זה שנעשה ב"יחד לב", בתמצית ליבו רצה לעשות טובה למישהו, לא כדי להתבלט ולהתפאר, אלא לעשות חסד. ולכן מעשה זה ייזכר לעד ויכול לגרום שבזכותו תתקבלנה תפילותינו.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך" (כ"ט - י"א)

מדוע יעקב בכה, מבאר ה"**חידושי הרי"ם**", מה שיעקב בכה, משום שידע שיבואו כאלו שיסבירו את הדבר שלא כהוגן.

מסופר על ה"**בית ישראל**", פעם כשהיה בדרכו מחיפה לירושלים, נכנס לבקר את **האדמו"ר מקלויזנבורג**, אבל **האדמו"ר מקלויזנבורג** היה עסוק וה"**בית ישראל**" לא רצה להפריעו, והלך ונכנס בינתיים לבית כנסת ספרדי, וראה שבקריאת התורה מנשקים את ספר התורה מרחוק. אמר ה"**בית ישראל**" למשמשו, אולי זה הפשט כאן "וישק יעקב לרחל" - מרחוק.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך" (כ"ט - י"א)

לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. [רש"י]

רחל לא נכנסה איתו לקבורה שתהא עזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך קברה של רחל אמנו, ורחל בוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה" והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם.

אומר ה"**באר יוסף**", רחל לא נקברה במערת המכפלה רק בגלל הבכי שתבכה לעתיד, ואותו בכי לא היה חלוש, אלא "קול ברמה נשמע", ועל ביטוי זה כותב **הרמב"ן** כי היתה רחל **צועקת בקול גדול** ומספד מר, עד שנשמע הקול למרחוק, ברמה שהיא בראש ההר. נמצא איפה, כי מה שלא נקברה רחל עם יעקב, היה בשל סיבתו של אותו בכי, בכי אשר היה בקול רם וחזק. כשיעקב אבינו צפה שרחל לא תיכנס איתו לקבורה, וידע גם מהי סיבת הדבר, אותו **קול בכי** שנישא ברמה, ולכן גם הוא נשא את קולו ברמה ובכה על בניו העתידים לצאת לגלות.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך" (כ"ט - י"א)

דבר אחר לפי שבא בידיים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות, ואני אין בידי כלום. יעקב הגיע לחרן בידיים ריקות, התחיל לבכות. [רש"י]

שואל **רבי יעקב גלינסקי**, מדוע בכה, היה לו תירץ טוב, אנוס הייתי, הרי הייתי בסכנת נפשות. עונה ר' יעקב, כך נראים עם תירוצים, אחרי הכל זהו "תירוץ", אמת, אין זה באשמתו, ומה היה ביכולתו לעשות? מסר את הכסף והציל את חייו. אבל אחרי ככלות הכל בא בידיים ריקניות. ועל זה היה בכיו של יעקב אבינו. אף אנו מלאי תירוצים, כל בר בי רב דחד יומא יודע את כל מאמרי חז"ל ומתרץ את עצמו מדוע אינו עוסק יומם ולילה בתורה, "אם אין קמח אין תורה" [אבות ג' - י"ז] ונאלצנו לעסוק בפרנסה "בנפשו יביא לחמו", ואין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו [ע"ז - ג'] הכל נכון, אבל ככלות הכל אנו באים בידיים ריקניות... הלא נבכה?

❖

מספר **רבי יעקב גלינסקי**, נכנסתי לחדרו של **הסטייפלר**, והוא כיבד אותי לשבת, ואמר לי, חשבתי היום חידוש נפלא. רש"י [כ"ט - י"א] מביא את הסיפור עם אליפז שפגש את יעקב ולא הרגו. ומתחיל לספר לו, כי יש לו מחויבות להרוג אותו [שמעתם, אומר לו **הסטייפלר**, יש לו כיבוד אב של "לא תרצח"], ומה היה הסוף, אומר רש"י, ולפי שגדל בחיקו של יצחק משך ידו, ולכן ביקש אליפז מיעקב עצה איך להתחמק בשלום מציווי אביו. אמר לו יעקב, טול מה שבידי, והעני חשוב כמת, וממילא קיימת את מצוות אביך [מעניין מה סיפר אליפז לעשיו שהרג או לא הרג? ומעניין שלא כתוב מה קרה כשעשיו פוגש את יעקב, והרי אליפז סיפר לו שהוא הרג אותו] משמע מכאן, אומר **הסטייפלר**, אם אליפז לא היה לומד בישיבה של יצחק אבינו, ולא היה גדל בחיקו ובסביבתו, הוא לא היה חושב פעמיים אלא מיד היה הורגו. והיינו, שהלימוד בישיבה מנעה את הריגתו של יעקב, א"כ יש לנו ראיה ש"כדאי להחזיק בחור ישיבה, או ילד בחיידר, ולו אך ורק על מנת שלא יהיה רוצח! שבמקום רוצח הוא יהיה גנב". המשיך **ר' יעקב גלינסקי** ואמר, רבותי, עלינו לדעת, לפעמים מישהו כאילו לוחש באוזן ואומר לאדם, "שמע, עזוב את המאמצים המיותרים, וכי יש לו סיכוי? האם יכול לצאת ממנו בן תורה מושלם, מי אמר שבכלל יזכה להיות ת"ח". אבל זו טענה אכזרית, כי עליו להשיב ליצר הרע, גם אם אותו בחור לא יהיה בן תורה מושלם, וגם אם הוא לא יהיה עילוי גדול, עכ"פ אחוזים מסוימים יהיו לו, משהו יישאר ממנו. לאותם אחוזים הוא בוודאי מסוגל, וא"כ אשרי חלקינו. תראו - להבדיל - את אליפז, מה היה יוצא ממנו, ואיך יכול היה להיראות ללא אותם אחוזים מעטים שהצליחו להידבק ברוחו.

❖

סיפור נוסף מספר מנהל משק של אחת הישיבות, לפני שלושים שנה עבדתי כמנהל משק באיזו ישיבה, ומטבע הדברים הכרתי את כל הבחורים באופן אישי, והצלחתי גם לדבר איתם. היה זה בסוף הזמן, שצוות הישיבה החליטו לזרוק בחור בישיבה שעבר כל גבול. אני שהכרתי את הבחור, ויצא לי להכיר את נבכי נשמתו, הצטערתי לשמוע שרוצים לזרוק אותו. ניסיתי לשוחח עם צוות רבני הישיבה, ואמרתי שלדעתי "דעת הדיוט", חבל לשלוח אותו, כי יש לו פוטנציאל טוב, אך צריך לדעת איך לטפל בו. החליטו לעלות לביתו של **הגרי"ש אלישיב** זצ"ל, וביקשתי גם אני לעלות. הרבנים שטחו לפניו את השאלה, וכשהשתרר שקט, ביקשתי גם אני את רשות הדיבור, וביקשתי והתחננתי שישאירו אותו, ואני "אעזור בטיפול". **הגרי"ש** הכריע שצריך לנסות, הרגשתי סיפוק מזה שהצלחתי, והבחור חזר לישיבה וישב ללמוד מצוין, עד שהדבר נשכח מזכרוני. מספר מנהל המשק, יש לי בן כשרוני, אבל לא מסתדר בחברה, ושמעתי שישנה ישיבה בצפון שמתאימה לו מאוד, נסעתי לצפון והגעתי לישיבה, לראות ולהתרשם מהמקום. תוך כדי התרשמותי מהמקום ניגש אלי אברך נעים פנים, ושאל אותי האם קוראים לך כך וכך, האם היית מנהל משק וכו'. השבתי לו כן. אתה לא מכיר אותי? שאל האברך, אני הבחור שרצו לזרוק אותו מהישיבה. ומה אתה עושה כאן, שאלתי אותו. אני ראש הישיבה! ואז אמרתי, ראו איך שגלגל מסתובב לו,

ואף קשר יש לשמות הפרשה, והרי הוא לפניכם, רצו לעשות "**ויצא**" לבחור מהישיבה, ולעשות לו "**וישלח**". "**וישב**" הבחור בעיר אחרת, "**מקץ**" כמה שנים, "**ויגש**" אלי וגרם לי ל"**ויחי**".

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (כ"ט - י"ב)

הגמ' במגילה [י"ג] אומרת, רחל אמרה ליעקב, אבא רמאי. ענה לה, אחיו אני ברמאות. אמרה לו, וכי מותר לצדיק להיות רמאי. אמר לה, כן, שכתוב "עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל" [שמואל ב'- כ"ב] שואל **הרב מבריסק**, אפילו אם מותר לשקר ולרמות, אבל איך יעקב אבינו היה מסוגל לרמות, הלא בטבעו לא היה מסוגל לשקר. ומתרץ, הפסוק "עם עקש תתפתל" מלמד אותנו, שזו אחת ממידותיו של הקב"ה, ומכיוון שנצטווינו "והלכת בדרכיו" להידבק במידותיו של הקב"ה וכו', א"כ אין כבר שאלה איך אפשר, אם זאת מצוה יכולים ומסוגלים לעשות הכל.

"ויחבק לו וישק לו" (כ"ט - י"ג)

שמא מרגליות הביא והם בפיו. [רש"י]

ויש להבין מה שמועה שמע ובא, ולמה עלה על דעתו שיש בידו של יעקב מרגליות מוטמנות. אלא, ביאר **רבי יעקב גינצבורג מפראג** זצ"ל בספרו "**זרע יעקב**", לבן שמע שהיתה אבן גדולה על פי הבאר, והיו צריכים כמה וכמה אנשים כדי לגוללה, ובא עקב והסירה כמי שמעביר פקק מעל פי צלוחית, שהיה כוחו גדול, אמר לבן, אם כן כנראה שאין אמת בשמועה ששמעתי שבא אליפז להורגו ונתן לו יעקב את כל רכושו (עי' רש"י לעיל פס' י"ח), וכי 'היוקח מגיבור מלקוח' (ישעיהו מט. כד). אבדוק אפוא שמא הצניע בפיו מרגליות.

אמנם יש לדעת כי ריצה זו לקראת רכוש, חיבוק זה לכסף ונשיקה זאת למרגליות, אינו מידתו של לבן בלבד. דרך היא אצל רוב אנשי העולם, אשר מחבקים ומנשקים זה את זה כאוהבים וכידידים, ואינם אלא מבקשים טובת עצמם. לבן נישק כדי למצוא מרגליות שבפה, ואחרים מנשקים כדי למצוא טובה זו או אחרת העתידה לבוא לידם.

"ויספר ללבן את כל הדברים האלה" (כ"ט - י"ג)

שנטלו ממונו ממנו. [רש"י]

כתב בספר **"דברי מהרי"א"** לרבי **יהודה אסאד**, שלקיחת ממונו של יעקב רמוזה בר"ת של המילים "את כל הדברים האלה", **א**ל **ת**תמה **כ**י **ל**א **ה**באתי **ד**בר, **ב**רכוש **ר**ב **י**צאתי **מ**שם **ה**לך **א**ליפז **ל**קח הכל. וכן דבר זה נרמז בתחילת הפרשה במילים "ויצא יעקב **מ**באר **ש**בע **וי**לך **ח**רנה" ר"ת **מ**יד **ב**א **א**ליפז **ר**שע **ש**היה **ב**ן **ע**שיו **ו**יתן **י**עקב **ל**ו **כ**ל **ח**ילו **ר**ק **נ**שאר **ה**מקל.

"ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה" (כ"ט - י"ד)

הגמ' בנידה [ל"א.] אומרת, שלושה שותפין יש בו באדם, הקב"ה, אביו ואמו. מאביו יש לו מח, גידין וציפורניים ועצמות ולובן שבעין, מאמו עור ובשר ושערות ושחור שבעין, והקב"ה נותן לו רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין ושמיעת האוזן ודיבור פה והילוך רגלים, ודעת ובינה והשכל. לכן קרבת האב, קרבת עצם, שהרי האב נותן את העצמות, וקרבת האם נקראת קרבת בשר. אומר **הגר"א מוילנא** לבן היה קרוב ליעקב הן מצד אביו והן מצד אמו. מצד אביו, סבא של יעקב - אברהם - וסבא של לבן, נחור, היו אחים. ומצד אמו, אמו היתה אחות של לבן, וא"כ לבן היה דודו מצד אמו, ובן דוד שני מצד אביו, ולכן מובן מה שאמר "אך עצמי ובשרי אתה", אתה עצם מעצמי ובשר מבשרי, שאתה קרוב אלי משני הצדדים. אומר הגאון, זה גם הפירוש בדברי הימים [א' י"א - א'] "ויקבצו כל ישראל אל דוד חרבונה לאמר הנה עצמך ובשרך אנחנו". ולמה? כי יצא ערעור על דוד כי אינו ראוי לבוא בקהל, כיון שיצא מרות המואביה, ורק אח"כ כשנודעה הדרשה עמוני ולא עמונית, הוכשר לבוא בקהל, ואז ידעו כי לא רק אביו הוא יהודי כשר, אלא גם אמו שרצו להחשיבה כמואביה, ולכן, כשרצו להדגיש כשרותו של המלך דוד משני הוריו, הקדימו לומר "עצמך ובשרך אנחנו", בני אומה אחת אנחנו משני הוריך.

"וישב עמו חודש ימים" (כ"ט - י"ד)

מדוע ישב עימו חודש ימים, מפרש ה"**אור החיים**", כי לבן הרשע, אפילו שחיבק אותו ומישש אותו ולא מצא אצלו כסף, מ"מ עדיין לא האמין לו, והוא עדיין האמין שיעקב בא עם כסף, אבל איך הוא יוכיח את זה - אם הוא ישב אצלו חודש, יוכל לגלות משהו. וכשראה שאין תקוות ממון ממנו, אז התחיל לומר לו מה משכורתך.

"ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם" (כ"ט - ט"ו)

משמע בפסוק שאם היה אחיו אכן היה עובד אצלו בחנם, ואינו מובן, ואם אחיו הוא, אינו צריך להתפרנס? מבאר **רבי יהונתן אייבשיץ** זצ"ל בספרו "**תפארת יהונתן**", לבן ידע שכך נאמר ברוח הקודש "ורב יעבוד צעיר", ואם כן על יעקב לעבוד את עשו, אבל לא לעבוד את לבן. וזה שאמר לו "הכי אחי אתה"?!? כלומר: אילו היית אחי - ראוי היה שתעבדני חינם, כי כך נאמר "ורב יעבוד צעיר", ויעקב בכור ליצירה. אבל כיון שאינך אחי, באמת למה שתעבדני חינם ומה לך לשטות זו?!?

ביאור נוסף. רש"י לעיל [פסוק י"ב] מסביר, אם לרמאות, אני אחיו לרמאות. כשלבן שמע שיעקב אומר שאחיו הוא ברמאות, אמר לו, "הכי אחי אתה" - אם באמת "אחי" אתה למקצוע, רמאי כמוני שיכול לעמוד כנגדי ברמאות, ועבדתני חינם? הרי זה יעלה לי כפל כפליים, שתסבך אותי ברמאות ובסוף כל רכושי לא יספיק לשלם לך.

רבי חיים ויטאל בספרו **"עץ הדעת טוב"** – כותב הסבר אחר. לבן היה קמצן, והוא חשש שיעקב יבקש שכר גבוה עבור השמירה, ולכן הקדים ואמר: דרך העולם הוא כי "אחי אתה", וע"כ ראוי ש"עבדתני חינם". ועוד, הרי אתה בורח מעשיו שרוצה להרוג אותך, ובגלל ש"אחי אתה" אני צריך להגן עליך. וא"כ בוודאי לא באת לכאן להרוויח כסף, וכל מטרתך להינצל ובשכר זה לעבוד עבורי חינם. אבל אני, ממשיך לבן, אני רוצה לעשות לך רק טוב, יותר מהרגיל, לכן "הגידה לי מה משכורתך". וכל ההקדמה הזאת של לבן, כדי שיעקב יתבייש, ולא יעלה בדעתו לבקש שכר גבוה, כי הרי הוא בורח ובא להתחבאות בבית דודו, ובוודאי יתבייש לבקש הרבה כסף.

"הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי משכרתך" (כ"ט – ט"ו)

יש להבין, מהיכן הפך לבן להיות איש נדיב כל כך, שיאמר מעצמו ליעקב כי אין ראוי שיעבדהו חינם. מתרץ **האלשיך** (וכן כתבו מהרש"א ב"ב קכג: אוה"ח כאן; אלף המגן לבעל הפלא יועץ. בשם מפרשים; ועוד) לבן דאג רק לעצמו. אחרי שראה שיעקב רועה את צאנו בחינם זה חודש ימים, התחיל לבן לדאוג ואמר ליעקב: 'הכי אחי אתה', הלא אתה עצמך אמרת כי אתה אחי ברמאות, וכפי שאכן שמעתי כיצד התחכמת על עשיו אחיך ונטלת ממנו את הבכורה בעבור נזיד עדשים, ואת הברכות לקחת ממנו במרמה [וכך רמז לו לבן באמרו 'הכי' אחי אתה, כמו שאמר עליך אחיך 'הכי' קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמיים]. וא"כ, כיצד יתכן שאתה עובד אותי חינם, אין זה אלא שאתה מתכנן לתבוע ממני לאחר מעשה שכר כפול ומכופל על מה שעבדת אצלי. לכן עדיף שתאמר לי מראש מה משכורתך, שנסכם בבירור את שכרך, ולא תבוא לעשוק אותי אחר כך.

בפירוש **רבינו אפרים** תירץ. לבן רצה שליעקב יהיה דין שומר שכר, שאז יתחייב בכל הגניבות והאבדות. ואילו את המשכורת לא חשב לשלם כלל, כי היה בטוח בעצמו שהוא יוכל להסתדר להחליף את משכורתו עשרת מונים.

ה"**חפץ חיים**" פירש (דאם לעבען און שאפען פון חפץ חיים, עמ' 914), כי אדרבה, כך אמר לו: בעצם מצד היותך קרוב משפחתי, ראוי שתעבוד אצלי בחינם ללא תמורה. אולם אני אנהג עמך לפנים משורת הדין, ואשלם לך שכר על עבודתך.

ויש מפרשים כך אמר לו לבן: אתה אומר כי אחי אתה ברמאות ויודע לרמות כמוני, הבה נראה. חייך שעוד תראה איך ארמה אותך, ואגרום לך שתעבדני

בחינם. הנה, הגידה נא משכורתך, היינו אפילו שתגיד לי מה משכורתך כבר תראה איך אני משנה אותה עשרת מונים ומשלחך ריקם לבסוף.

"ועיני לאה רכות" (כ"ט - י"ז)

שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשיו וכו'. [רש"י]

הגמ' במגילה [י"ד:] אומרת, שבע נביאות היו בישראל, ואחת מהן שרה - יסכה זו שרה. ומדוע נקראה יסכה, דעה אחת שהיתה סוכה ברוח הקודש, ודעה שניה שהכל סכין ביופייה. לפי הדעה שהיתה סוכה ברוח הקודש, ודאי שהיתה נביאה, אבל לפי הדעה שכולם סכים ביופייה, מה הקשר לנבואה. מתרץ **רבי יוסף חיים זוננפלד**, כמו אצל יעקב ועשיו הם היו שני אחים שהיו צריכים להינשא לשתי אחיות, כך גם היה אברהם ונחור שני אחים שהיו צריכים להינשא למלכה ויסכה. אברהם למלכה ונחור ליסכה, ואם כן למה שרה לא בכתה, הרי היא היתה קטנה והיתה צריכה להינשא לנחור. אלא ששרה נביאה היתה , וידעה שלא כך יהיה, ולא תינשא לנחור אלא לאברהם. אבל לאה שלא היתה נביאה, בכתה שלא תיפול בידי עשיו.

"ועיני לאה רכות" (כ"ט - י"ז)

כתוב במדרש [תנחומא ויצא אות ד'], לאה היתה יושבת בפרשת דרכים ושואלת על עשיו ועל מעשיו, והיו אומרים לה איש רע, שופך דמים, מקפח עוברים ושבים, אדמוני כולו כאדרת שער וכל תועבת ה' הוא עושה. כיון שהיתה שומעת כך, היתה בוכה. ובזוהר בפרשת ויחי ישנה תוספת [ויחי דף רכ"ג:], א"ר יהודה לאה היתה יושבת **כל יום**, והגמ' אומרת שהיתה יושבת ושומעת על פרשת דרכים, שהיו אומרים, שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטן לקטנה. והיתה יושבת על פרשת דרכים והיתה שואלת, גדול, מה מעשיו? צריך להבין, א'. למה התייחסה לאה לדיבורים של אנשים, וכי הם יקבעו מי השידוך שלה. ב'. עוד צריך להבין, למה צריך לצאת כל יום, הרי שמעה שעשיו רע, ומה יש לברר כל יום על עשיו.

מתרץ **רבי יהונתן דומב** בספרו **"להעיר להורות ולהשכיל"**, יש כאן יסוד במבנה הנפש של האדם, אדם שומע דבר שמזעזע אותו, הרגעים הראשונים, או הימים הראשונים קשים בשבילו, אבל אח"כ מתרגל, והכאב והזעזוע הולכים ופוחתים. א"כ, לאה חששה שמא תתרגל למצב ותשלים איתו, ותתחיל לשכנע את עצמה שהמצב לא כל כך גרוע. מה עשתה? היתה יוצאת יום יום אל פרשת דרכים, שואלת, חוקרת ובודקת מה מעשיו, כדי שלא יתיישן הזעזוע הראשוני.

בספר **"דברי ירמיהו"** מביא פירוש מחודש לפסוק זה. לאה לא היתה עצובת רוח, אלא על כל דבר עצב שהיתה רואה, היו עיניה מתמלאות בכי של חמלה, וזוהי וודאי מידה טובה, שבכל מקום שהיתה רואה עני חסר לחם או איש מכאובות וידוע חולי, היו עיניה מתמלאות דמעות והיתה דואגת לטובת האומללים הללו . יעקב לא רצה לקחת אותה לאשה, כי גם הוא כל ימיו עברו בצרות, ולא רצה להוסיף יגון על יגונו. אמנם רחל מידה אחרת היה בה, היא היתה עליזה ושמחה, ופניה היו מפיקות שמחה, וזה מה שכתוב "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה", ולכן יעקב רצה אותה לאשה שתשמח אותו. ולפי"ז מובן, שהנביא בירמיהו אומר "קול ברמה נשמע וכו'", ולכאורה למה רק רחל בכתה, ולמה לאה לא בכתה. אבל הנביא מצייר פה כמה גדולות היו הצרות של ישראל, כי אם רחל העליזה והשמחה בוכה, סימן שהצרות הן גדולות מאוד, כי אם לאה היתה בוכה, זה לא היה מורגש, כי בין כה וכה היא בכתה על כל מיני צרות שהיו, אבל כשרחל בוכה בכי תמרורים, זה סימן שהצרה היא גדולה, ולכן "ויאהב יעקב את רחל".

"ועיני לאה רכות" (כ"ט - י"ז)

הגמ' בבבא בתרא [קכ"ג.] שואלת. מה הכוונה רכות? ומתרצת, שהיתה שומעת שאנשים היו אומרים שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן, והיתה יושבת על פרשת דרכים ושואלת: גדול מה מעשיו? איש רע הוא מלסטם בריות. קטן מה מעשיו? איש תם יושב אוהלים, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה.

מלשון הגמרא משמע שלאה בכתה רק אחרי ששמעה שיעקב איש תם יושב אוהלים, שואל ה**"בן יהוידע"** [שם], מדוע לא בכתה מיד כששמעה שהיא תיפול לפני עשיו? ויותר קשה, לאחר ששמעה שרחל תקבל איש תם, היתה צריכה לפחות לשמוח על מזלה הטוב של אחותה, וכי עיניה היו צרות בזכייתה של אחותה ביעקב אבינו? מתרץ **רבי יהונתן אייבשיץ**, "אשה" בגימטריא "דבש", ותכונת הדבש הוא שכל מה שנופל לתוכו נהפך לדבש. שלמה המלך אומר במשלי [י"ד - א'] "חכמת נשים בנתה ביתה ואיוולת בידה תהרסנו", פירושו, אשה יש בכוחה לבנות ויש בכוחה להרוס. אם היא אשה צדקנית, גם אם תקבל בעל פחות צדיק ממנה, היא מסוגלת להפוך אותו כמוה, ואם היא מרשעת, גם אם תקבל בעל צדיק, יכולה היא להפכו לרשע. לכן, לאה ששמעה שתיפול לידי בעל רשע, ידעה שבכוחה להפוך אותו לצדיק, וא"כ אין לה סיבה לבכות, אבל כדי לבדוק אם היא צודקת, שָׁאֲלָה שְׁאֵלָה נוספת, היכן גדל, באיזה סביבה גדל, מי הם הוריו, "קטן מה מעשיו", וכששמעה שהוא צדיק תמים, פה היא נשברה, שאז הבינה שאם שני האחים גדלו באותו בית ובאותה סביבה ושניהם קיבלו אותו חינוך, ובכל זאת אחד יצא רשע, א"כ הבינה שהגדול לא למד מהקטן, ולאחיו הקטן לא היתה השפעה על מעשיו, וא"כ הרע כל כך מושרש בו שאפילו היא לא תצליח להחזירו למוטב, ולכן רק לאחר ששמעה מה עושה יעקב, התחילה לבכות על מר גורלה עד שנשרו ריסי עיניה.

"ועיני לאה רכות " (כ"ט - י"ז)

מקשים המפרשים, מדוע כשלאה בכתה, לא אמר לה הקב"ה "מנעי קולך מבכי", וכשרחל בכתה על הגלות שישראל נמצאים בה, אמר לה הקב"ה "מנעי קולך מבכי" ו"יש שכר לפעולתך"? ומתרצים, לאה בכתה על דורות העתיד שיצאו ממנה יהיו כשרים וטהורים, וע"ז לא אומרים "מנעי קולך מבכי", אלא אדרבה, על דורות אלו צריכים להרבות בבכי. אבל רחל שבכתה על צרות עם ישראל, ענה לה הקב"ה "מנעי קולך מבכי" ו"יש שכר לפעולתך", שהקצף לא יהיה לעולם אלא יאמר די לצרותינו.

❖

מסופר על **הסטייפלר**, שפנה אליו אחד מתלמידיו בשאלה, עד מתי השיעור לבקש על בניו שיהיו יראים ושלמים, עובדי ה' באמת? ענה לו: "אלו דברים שאין להם שיעור". והוסיף ואמר עוד כשהיה זקן מופלג, שעד היום הוא עוד מבקש ש"חיימיל" שלו יהיה גדול בתורה וערלכער איד.

"ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה" (כ"ט - י"ז)

יש לדקדק בלשון הפסוק, מדוע אצל לאה כתוב בלשון הווה 'רכות' ולא כתוב 'היו רכות', ואילו אצל רחל נכתב בלשון עבר 'ורחל **היתה**'. מבאר ה"**שפת אמת**" (ליקוטים), על פי דברי הזוהר הקדוש (ב, כט:): מדוע עיני לאה רכות? משום שבכל יום היתה יוצאת לפרשת דרכים ושואלת על עשיו, והיו אומרים לה על מעשיו של אותו רשע, והייתה מפחדת ליפול בגורלו והייתה בוכה כל יום עד שהתרככו עיניה. והקדוש ברוך הוא אמר: את בכית בגלל אותו צדיק [יעקב] שלא תהיי בגורלו של אותו רשע [עשיו], חייך שאחותך תעמוד בפרשת דרכים ותבכה על גלותם של ישראל, ואת תהיי בפנים ולא תבכי עליהם. ורחל היא זו שבוכה על גלותם של ישראל'. ולפי"ז, משכ"כ רחל 'היתה', היינו, כי רק אז היתה יפת תואר, שלא בכתה. אבל מאז הגלות, לאה שבכתה נחה על משכבה בגן עדן, ואילו רחל עומדת עד עצם היום הזה בפרשת דרכים ודמעתה על לחיה ממררת מאין הפוגות, כאומרו (ירמיהו ל"א - י"ד) 'קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו'.

"ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה" (כ"ט – י"ז)

'שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו, ובכתה. שהיו הכל אומרים: שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן. [רש"י]

הקשה **רבי יעקב ניימן** זצ"ל ראש ישיבת "**אור ישראל**" בספרו "**דרכי מוסר**", מדוע לאה לא נענשה על זה כמו שדינה נענשה על שלא נישאה לעשיו? ותירץ, יעקב אבינו שהיה בחיר האבות, לפי המדרגה הגדולה שלו - אצלו היה נחשב חטא שמנע מעשו לקחת את דינה, אולי היתה מחזירתו למוטב. אבל לפי המדרגה של לאה לא היה חטא מה שלא רצתה לקחת את עשו, כי מה שאצל אדם גדול הוא חטא - יכול להיות למי שלא במדרגה זו אצלו הוא מצוה, כי על פי השכל הפשוט לא מבינים את החטא הזה, אדרבא האדם צריך לפחד להתחבר לאדם רשע אולי יתקלקל על ידו, אבל לפי המדרגה של יעקב אבינו - היה זה איזה פגם שאנחנו לא מבינים אותו, שנענש עליו יעקב שמנע מאחיו שמא תחזירנו למוטב, על אף שלא בטוח שתחזירנו למוטב. תביעה כזו היא רק תביעה ליעקב אבינו לפי מדרגתו הגבוהה, עד שהיה צריך למרק הפגם ע"י יסורים, אבל אצל לאה לפי מדרגתה לא היה שום פגם.

"ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה" (כ"ט - י"ז)

התורה משבחת את האמהות ביופיין. גם על רבקה נאמר [כ"ד - ט"ז] "והנערה טובת מראה מאוד". איך אפשר לשבח את היופי, אם שלמה המלך אמר "שקר החן והבל היופי" [משלי ל"א ל'], שאין שום חשיבות ליופי. אומר **הגר"א מוילנא**, לחן וליופי אין ערך רב, אלא א"כ בנוסף לכך גם "אשה יראת ה'". אמותינו הקדושות יפות מראה היו בנוסף ליראת השם שהיתה טבועה בהם. וזה מה שאמר ירמיהו הנביא [ט' - כ"ב- כ"ג] "אל יתהלל חכם בחכמתו אל יתהלל הגיבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעושרו". מתי כן יכול להתגאות? "השכל וידוע אותי" - כשישכיל לדעת איך להתנהג בחכמה, בעשירות ובגבורה, שתהיה כל כוונתו לשם שמים.

הסבא מקלם היה אומר, ישנם אנשים המתהדרים בחומרות והידורים לא להם, בעת ובעונה שעוברים בשאט נפש על גופי תורה חמורים. כנגד אלה היה אומר **הסבא מקלם**, כי הם כאותו אדם שרץ ערום ברחוב, ולו עניבה מהודרת. עניבה היא בגד יפה ומהדרת את הלובש אותה, אלא שבמה דברים אמורים, כאשר הלובש לובש בגדים יפים, ובנוסף גם לובש עניבה. אך מגוחכת העניבה לבדה. כאלה הם אותם המהדרים בחומרות מיוחדות בו בזמן שמזלזלים בהלכות מפורשות.

"ויאמר אעבדך שבע שנים" (כ"ט - י"ח)

הם ימים אחדים שאמרה לו אמו [לעיל כ"ז מ"ד] וישבת עמו ימים אחדים. [רש"י]

יש להקשות מדוע יעקב אבינו מציע לעבוד אצל לבן שבע שנים, שנים כה רבות, בשלמא אם לבן היה דורש תמורת רחל שבע שנים, ניחא, אבל שיעקב אבינו יציע מעצמו שנים כה רבות, מדוע? מתרץ **רבנו בחיי**, רחל אמנו היתה בת חמש באותו הזמן, ועד גיל שתים עשרה אינה יכולה ללדת, ולכן יעקב אמר אעבוד בעבורה עד הזמן שתוכל ללדת ואשא אותה.

ה"**בני יששכר**" [מאמרי שבתות מאמר א' אות ז' ובמאמר ט' אות א' וב"אגרא דכלה" פרשת ויצא ד"ה אך עצמי, ועיי"ש מדוע אחרי שלבן רימה אותו הציע שוב מעצמו שבע שנים.] **מביא את** תירוצו של **רבי יששכר דב מזלטשוב** בספרו "**מבשר צדק**", רבקה אמנו אומרת ליעקב שילך ללבן וישב עמו **ימים אחדים**, מה הכוונה ימים אחדים, **ימים** הכוונה לשנה כמו שכתוב [ויקרא כ"ה - כ"ט] "ימים תהיה גאולתו", ושם הכוונה שיכול לגאול במשך שנה, וכתוב במדרש [בר"ר י"א - ח'] אמרה שבת לפני הקב"ה לכל הימים נתת בן זוג, כי ימי החול הם ששה, שלושה זוגות, ולי לא נתת בן זוג, השיב הקב"ה כנסת ישראל תהא בן זוגך, וקודם מתן תורה שבת היתה ללא בן זוג. נמצא ששבת היא **יחידה**.

וכך אמרה לו אמו, וישבת עמו "ימים אחדים", היינו שנה שלמה של ימים אחדים שהוא שבת, היינו שנה של שבתות, [שלוש מאות שישים וחמש שבתות כמנין שנה] וכך במשך שבע שנים יש שנה של שבתות. ולכן יעקב אבינו הציע מעצמו שבע שנים כי הוא הבין שלכך התכוונה אמו. וזה מה שכתב רש"י "אעבדך שבע שנים" הם "ימים אחדים" שאמר לו אמו.

בספר "תורת אהרן" **לרבי אהרן קרול** זצ"ל, תירץ להשכיר עצמן כדי לישא אשה מותר, שהרי כתב הש"ך (שם ס"ק ט"ז) שבמקום שמותר למכור עצמו מותר ג"כ להשכיר עצמו, כגון: שאין לו פרנסה וכסות, ע"ש. וא"כ נראה דכל שכן כדי לישא אשה, דהרי אף מותר למכור ספר תורה לצורך זה.

"ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה" (כ"ט - י"ח)

מדוע העדיף יעקב את רחל - הלא לאה היתה צדקנית, עיניה היו רכות מבכי על שעתידה ליפול בחלקו של עשיו, בכי המלמד על גדלותה? אומר **רבי יהונתן אייבשיץ**, שאם יעדיף קודם את לאה, ימהר עשיו להתחתן עם רחל, כי היתה יפת תואר, אלא שיעקב אבינו חשב, אקח תחילה את רחל, ואז אין חשש שעשיו יתחתן עם לאה, כי עיניה רכות, וכך אוכל להתחתן גם עם לאה.

"ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה" (כ"ט - י"ח)

לשון מצויה בין האנשים כשרוצים להתנות על איזה ענין באופן מדויק, אומרים זה לזה 'ברחל בתך הקטנה', ולכאורה דבר פלא הוא, הרי יעקב אבינו - הראשון שהתנה 'ברחל בתך הקטנה', ולא עלתה בידו, כי לבן רימהו בכל מיני רמאויות, וא"כ איך לוקחים דווקא פתגם זה, מבאר **רבי אלימלך בידרמן**, אדרבבה, ישראל עם קדושים לרמז, שכל 'המתנֶה' יזכור היטב שעם כל 'תנאיו' עדיין אינו מובטח שסוף דבר יהיה כרצונו, כמו שבאמת אירע ל'רחל בתך הקטנה' הראשון, כי אין דבר התלוי בידי אדם אלא ביד ה'.

"ויאמר אעבדך שבע שנים וכו' ויאמר לבן טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" (כ"ט - י"ח - י"ט)

כשיעקב נוקב שכר עבודתו, שבע שנים עבור רחל - לבן בכלל לא מתווכח איתו ולא נכנס למשא ומתן, ומתחמק במשפט סתמי "טוב תתי אותה לך", וכך היה גם כשסיכמו את ענין השכר לאחר ארבע עשרה שנים. מדוע לבן לא מתווכח כנהוג במו"מ בענייני עסקים, כשכל אחד מנסה לשפר את מזלו. אומר **רבי זלמן סורוצקין**, כאשר אדם ישר ובכוונתו לקיים חוזים והסכמים, יש לו מניע להיכנס למשא ומתן, להתווכח על המחיר במטרה להורידו. אבל לבן לא התכוון לקיים את החוזה כלל, כפי שאכן היה, וא"כ למה לו להיכנס לוויכוחים מיותרים מבחינתו.

"ויאמר לבן טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" (כ"ט - י"ט)

כותב **רבי איצלה מוואלוז'ין**, בוא וראה את רמאותו של לבן. יעקב מבקש ממנו במפורש "אעבדך שבע שנים ברחל", ומה עונה לו לבן - בקריצת עין של רמאי: "טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר". בסדר, אתן לך אותה, וכוונתו היתה תתי בגימטריה קטנה תשע, גם "לאה" בגימטריה קטנה -תשע, אותה לך. "מתתי" בגימטריה קטנה שלש עשרה, רחל בגימטריה קטנה שלש עשרה, אותה - אתן לאיש אחר.

"טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר" (כ"ט - י"ט)

יש להבין מה כל כך טוב ללבן לתת את רחל ליעקב מכל איש אחר בעולם? ועוד יש להקשות, מה הרוויח לבן שרימה את יעקב ונתן לו את לאה במקום רחל, הרי לבסוף הוא נתן גם את רחל ליעקב, היה צריך לתת את רחל ליעקב וירוויח כסף מחתן אחר שיבוא לקחת את לאה? ומתרץ בספר **"צמח דוד"** [הובא בספר "להתעדן באהבתך"], לבן ידע שבנותיו צדקניות, וחשב, אם בנותיו תנשאנה לאנשי המקום, יחזירו אותם בתשובה ויהיה עוד אדם כשר בפדן ארם, אבל אם שתי בנותיו תתחתנה עם יעקב, הם לא יהפכו עוד אדם לצדיק. לפי"ז מובן גם למה נתן לו עוד את שתי בנותיו הנוספות, זלפה ובלהה, שהוא לא רצה שגם הם יתחתנו עם עוד שני אנשים ויהפכו אותם לצדיקים, ובסוף "פדן ארם" תיהפך למקום דתי.

"ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה" (כ"ט - כ')

טבע האדם שכשמצפה למשהו בכיליון עיניים, כל יום בעיניו הוא כשנה, ומדוע אצל יעקב היה כימים אחדים. אומר **רבי שלמה קלוגר**, מאהבתו הרבה אל רחל, נראה בעיניו התנאי שהתנה עמו לבן לעובדו שבע שנים, כמחיר קטן, כאילו ביקש ממנו ימים ספורים בלבד.

"ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה" (כ"ט - כ')

המהרי"ל דיסקין מביא **הגהות מרדכי** בתחילת מסכת כתובות שכותב, שאין להניח לארוס וארוסתו להיות יחד זמן רב לפני הנישואין, שאז יש לחשוש שמתוך הכירות אישית, יבואו כל אחד להכיר בחסרונו של השני, ונמצאו שונאים זה לזה, אך בזמן קצר אין לחשוש. ולכן התורה מספרת, שעל אף שיעקב עבד שבע שנים וחי עם ארוסתו הרבה זמן, בכל זאת זה היה בשבילו "כימים אחדים", כמו שמכירים זמן קצר אין חשש לשנאה, כך אצל יעקב, אפילו שהיה שבע שנים, לא השתנה כלום באהבתו אותה, כי באמת לא נמצא ברחל כל חיסרון, כי היתה צדקת מושלמת.

"ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי" (כ"ט - כ"א)

הפשט הפשוט, שכבר עברו מכסת השנים שהתחייבתי לעבוד בעבורה. אבל ה"**חתם סופר**" אומר, אשה יולדת לתשעה חודשים, נוסיף שנתיים להנקה וימי טהרה, נקבל לכל ילד שלש שנים. יעקב חשב לשאת אשה אחת ולהוליד ממנה את שנים עשר השבטים, ואם בין ילד לילד יש פער של שלש שנים, נכפיל בשלש נגיע לתוצאה של שלושים ושש שנים, יעקב באותו הזמן היה בן שמונים וארבע, אם נוסיף להם את שלושים ושש השנים, נגיע לגיל מאה ועשרים שנה, וזו הכוונה "כי מלאו ימי".

"הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה" (כ"ט - כ"א)

והלא אפילו קל שבקלים אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כך. [רש"י] הנה ידוע מאמר חז"ל "איש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהם". וכידוע, שורש האותיות המרכיבות את המילה "איש ואשה" הם אש, אך כאשר הם חיים בשלום ובשלווה, הם זוכים להשראת השכינה, ואז האיש מקבל את ה-י' משם ה-ו-י-ה, והאשה את האות ה', וביחד י'- ה'. אומר ה"**בן איש חי**", זהו שביקש יעקב מלבן, "הבה את אשתי ואבואה אליה". כלומר, ע"י שאבוא אל אשתי, שאתחתן איתה ואחיה בשלום ובשלווה, "אבוא אל- י-ה", כלומר, אזכה להשראת השכינה.

מסופר על **רבי מאיר שפירא מלובלין**, שנפגש עם בעל ה"**קדושת ציון**" מבאבוב, ושאל אותו למה רש"י תפס את הלשון "קל שבקלים אינו אומר כן", ומדוע רש"י לא אמר אפילו פחות שבפחותים אינו אומר כן. ענה לו, שרש"י התכוון לדברי הגמ' בב"ב [צ"ה:], ששואלת על דברי המשנה "המוכר מקום לחבירו וכן המקבל מקום מחבירו לעשות לו בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו, בונה ארבע אמות על שש". שואלת הגמ', למה כתוב בית **חתנות** לבנו" ובית **אלמנות** לבתו, שיהיה כתוב בית חתנות לבנו לבתו. אלא אומרת הגמ', שרוצה המשנה ללמדנו, שאין זה מן הדרך שחתן יגור בבית חמיו, שכתוב בספר בן סירה "הכל שקלתי בכף המאזניים, ולא מצאתי קל מסובין וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו". וא"כ, יעקב אבינו היה חתן הדר בבית חמיו, נמצא הוא ממילא עונה לכאורה להגדרה קל שבקלים. ואנו צריכים לדעת, שאין לנו מושג במעשיהם וקדושתם של האבות הקדושים.

❖

"ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה" (כ"ט - כ"ב)

יהודי בא ל**רבי שלמה זלמן**, אחיו של **הגר"א מוילנא**, וביקש להתייעץ איתו. אני נחשב גביר גדול, אבל האמת שמצבי העכשווי גרוע, ועכשיו הגיע זמן חתונת בתי, ולפי מעמדי אני צריך להכין חתונה מפוארת ולהזמין את כל אנשי העיר, ואני לא יודע מה לעשות. ענה לו **רבי שלמה זלמן**, פעמיים מסופר בתנ"ך על חתונה שהוזמנו אליה אנשים. פעם אחת אצל לבן, ופעם שניה אצל בועז. אצל לבן כתוב "ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה", ואצל בועז כתוב "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר". לבן שהיה מפורסם ברמאותו, כשהיה צריך להשיא את בתו, לא עשה שום חשבון כמה שזה יעלה לו, אלא אסף את כל אנשי המקום, וחשב שבזה הוא יוכל לרמות אותם. אבל בועז, למרות שהיה עשיר, היה גם איש ישר, חי על פי חשבון, כי מי יודע מה יילד יום. ולכן כשהגיע זמן החתונה עם רות, הזמין רק עשרה אנשים, וגם הם מ"זקני העיר", שלא אוכלים ושותים הרבה. וכך היא חובתו של איש ישר, לא לפזר כסף עבור חתונה, ובפרט שהוא עצמו יודע שאין לו.

"ויהי בבוקר והנה היא לאה" (כ"ט - כ"ה)

כתוב בחז"ל שיעקב שאל בבוקר את לאה, הרי בלילה קראתי "רחל" וענית לי שאת "רחל". אמרה לו לאה, וכי לא כך עשית אתה לאביך שאמרת "אנכי עשו בכורך", וא"כ למדתי ממך.

וצריך לדעת כי אין זה כפשוטו, כאילו אמרה ליעקב, אתה לא אמרת אמת לאביך ולכן גם אני לא אמרתי אמת לך, חס ושלום לומר שזה היה הדין ודברים ביניהם. אלא מבאר בספר **"עבודת ישראל"** הפירוש הנכון הוא, שהעולם היו אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטן לקטנה, שלאה הגדולה צריכה להינשא לעשיו הגדול והבכור, אבל האמת שעשיו אינו בכור, כי מכר את בכורתו ליעקב, וא"כ יעקב הוא נעשה הגדול, ולאה צריכה להינשא לו. זאת אמרה לאה, הרי אמרת "אנכי עשיו בכורך", ובוודאי אין זה שקר כי אתה באמת הבכור, ואם קנית חלקו א"כ אני שייכת לך, כי אתה הגדול ואני הגדולה.

"ויהי בבוקר והנה היא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני" (כ"ט - כ"ה)

אחרי שיעקב אבינו מגלה בבוקר שלבן רימה אותו, לכאורה הוא היה אמור לכעוס על לבן, וביטוי לכך היינו אומרים לראות בלשון הפסוק שהיה אמור להיות כתוב 'ויחר אף יעקב', אבל לשון הפסוק אינו כן, אלא 'ויאמר אל לבן וגו' למה רימיתני', והנה 'אמירה' היא לשון רכה, ולשון זה הוא כמי ששואל את רעהו מדוע רימה את פלוני אלמוני - ואין הדברים נוגעים אליו כלל, היתכן, אחרי רמאות כזאת, יעקב אבינו פונה ו'אומר' כביכול אין הדבר קשור אליו. מתרץ **רבי אלימלך בידרמן**, אין זה אלא משום שהאמין באמונה שלימה שלא לבן העומד לפניו מחליף את לאה תחת רחל, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו עושה זאת, ובוודאי שתצמח לו טובה גדולה מזה לעתיד. וכמו שאכן כך הווה, כי רמאות זאת הביאה את רחל לידי מסירות נפש כששברה את טבעה במסירת הסימנים למנוע בזיון נורא מלאה אחותה, וזכות זאת שמסרה את הסימנים עמדה לרחל שתוכל להוליך בנים מיעקב, כמו שנאמר [ל' - כ"ב] 'ויזכור אלוקים את רחל וגו' ויפתח את רחמה', (וברש"י, זכר לה שמסרה סימניה לאחותה), גם תעמוד להם לזכות בהבטחה ושבו בנים לגבולם' [ירמיהו ל"א - י"ד-ט"ו], נמצא שאין כאן כל סיבה לכעוס על לבן, שהרי ב'רמאותו' מקיים לבן שליחותו מאת הבורא להיטיב עמו וזרעו אחריו'.

"ויאמר אל לבן וכו' ולמה רימיתני וכו' ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו" (כ"ט - כ"ה - כ"ו)

יעקב שואל את לבן שאלה מאוד מאוד פשוטה "ולמה רימיתני"?! ומה עונה לבן? "מנהג המקום". הלא כל ילד יכול להבין, שביחס לעוצמת ותביעת השאלה, התשובה של לבן חיוורת למדי, הכיצד הוא עושה צחוק מעצמו? לבן המפולפל לא יכול היה להמציא משהו יותר מתוחכם? וההסבר, **הסמ"ע** [חושן משפט סוף סימן ג'] מביא מתשובות **מוהרי"ו** [סימן קמ"ו] "אם לעצתי תשמע לא תשב אצל הקהל בשום ענין שהרי ידעת שפסקי הבעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים" (מובא באוצר הידיעות)

ה"**סבא מקלם**" במאמרו "פסקי בעלי בתים" [חכמה ומוסר חלק א' מאמר פ"ג] מאריך לנתח תופעה מוזרה, לפיה יכול אדם להעדיף מנהגים על עיקרי הדת, עד ש"אמירת אב הרחמים" ידחה פיקוח נפש היותר גדול. וכך לבן באמת לא מבין עד עצם היום הזה מה רצה ממנו יעקב, רימיתי אותך בזדון? שיקרתי אותך במזיד? על כל הפשעים יכסה "מנהג המקום".

"ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה" (כ"ט - כ"ו)

יעקב הרי היה אצל לבן שבע שנים, ועדיין לא הכיר את לבן ואת הרמאויות שלו. כזה הוא יעקב, גר עם לבן, אבל חי את חייו הוא, ומנהגיו ואורח חייו של לבן אינם מעניינים אותו.

שואל ה"**בית הלוי**" מדוע לבן הארמי הוצרך להסביר ליעקב כי איננו נותן לו את רחל בגלל שהיא צעירה, מספיק שהיה אומר לו, אינני נותן את רחל. מבאר ה"**בית הלוי**", לבן בא לרמוז ליעקב, אנחנו לא כמוך, אצלנו אין עניינים כמו אצלך שקנית את הבכורה, אצלי בכורה זה בכורה וצעירה זו צעירה. "לא יעשה כן במקומנו" מה שעשית שם, ה"רמאי" הזה אומר מוסר ליעקב אבינו.

"לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה" (כ"ט - כ"ו)

הרב מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל שאל פעם את **האדמו"ר מסאטמר רבי יואל טייטלבוים** זצ"ל, מדוע אנו נוהגים כדעת לבן לא לחתן את הבת הצעירה לפני הבת הבוגרת, ולא נוהגים כפי שיעקב רצה לעשות, לישא את הצעירה לפני הבכירה? תירץ לו **הרבי מסאטמר**, מה שלא נושאים את הצעירה לפני הבכירה זה בכדי שלא לצער את הבת הבכירה, אבל אם היא מוחלת אפשר, וכך גם סבר יעקב לבקש רשות מלאה לישא את רחל, אבל לבן אומר לו, "לא יעשה **כן** במקומנו", למילה כן מלבד המשמעות הפשוטה יש לה משמעות נוספת, "אמת", כמו שכתוב אצל בנות צלפחד, "כן בנות צלפחד דוברות", אמת, בנות צלפחד דוברות, אומר לבן ליעקב לא יעשה **כן** במקומנו, לא יעשה אמת במקומנו, ולכן אפילו אם לאה תאמר שהיא מסכימה ומוחלת שרחל תתחתן לפניה, אין זה אמת, כי "לא יעשה כן

במקומנו, אין דיבור של אמת במקומנו, ובאמת היא לא מוחלת ולא מסכימה.

רבי יצחק טוביה ווייס זצ"ל גאב"ד העדה החרדית כותב: שמעתי מידיד נפשי הג"ר **בצלאל ראקאוו** זצ"ל חתנו של מו"ר הג"ר **נפתלי שאקאוויצקי** זצ"ל שכנראה הביאור כך: הרי לבן רצה להצדיק בזה את מעשיו בפני יעקב, ולהורות שהתנהג בדרך הישר, והתורה כותבת זאת. אם כן שפיר שמע מינה שזוהי הנהגה ישרה.

"לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה" (כ"ט - כ"ז)

בספר **"קול יהודה"** שואל, הרי יעקב אמר ללבן "הלא ברחל עבדתי עמך" ולבן ענה לו "לא יעשה כן במקומנו", ולכאורה הרי לבן אמר לו בפירוש שיתן לו את רחל וא"כ אין בתשובתו כלום? ומתרץ, זה מה שענה לו לבן - **לא** יעשה **כן** במקומנו, שאצלנו **הלא** הוא **כן**, כל מה שמחליטים, עושים להיפך.

"מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת" (כ"ט - כ"ז)

"מלא שבוע זאת" הן שבעת ימי המשתה כמו שכתוב בתלמוד ירושלמי במועד קטן [א' - ז']. [רש"י]

הקשה **הרמב"ן** (פסוק כ"א), הרי שבעת ימי המשתה היא תקנת משה רבינו, ואיך אמר שלבן נהג שבעת ימי המשתה? ותירץ **הרמב"ן**, שאולי נהגו כן נכבדי הקהילות, כמו שמצאנו בענין האבילות שנהגו כן גם לפני תקנת התורה.

מסופר במדרש (לא מצאתי כעת את מקומו) שלבן אמר לבאים להשתתף בשמחת הנישואין שיפשיטו את המעילים שלהם ויניחום בכניסה, בינתיים הלך לבן לחנווני, לקח ממנו אוכל בשביל סעודת השבע ברכות, ומשכן את המעילים תמורת הוצאות הסעודה, כשסיימו המשתה, כל אחד חיפש את המעיל שלו, אמר להם לבן החנווני לקח את המעילים שלכם, כשבאו לחנווני דרש החנווני תשלום תמורת המשכון, וכך שילם לבן את הסעודה. כמובן שאלו שבאו ביום א' לא באו שוב ביום ב', הם כבר שילמו תשלום הגון על ההזמנה. נמצא שכל יום היו פנים חדשות. אמרו בדרך צחות שזהו המקור להזמנת פנים חדשות בשבע ברכות. (שיח הפרשה)

"בעבודה אשר תעבוד עמדי עוד שבע שנים אחרות" (כ"ט - כ"ז)

לכאורה ייתור לשון יש כאן, אחרי שאמר 'עוד שבע שנים' לשם מה הוסיף לו 'אחרות', ואלא מאי, ברור שאחרות. אומר ה**"שפתי צדיק"** [ל"ד] (נלב"ע י' בכסלו תרפ"א), לבן הרשע ידע כי מאחר שעבד יעקב אבינו הן בימים והן בלילות [לקמן ל"א - מ'], אם כן הרי שכבר עבד עבודה של שבע שנים נוספות, ולאחר שיקבל את רחל יוכל לטעון כבר עבדתי עבורה שבע שנים הכלולות בשבע שנים הראשונות, כי משנה שכר שכיר עבדתיך, בלילות כבימים. לכן הדגיש לבן ואמר מראש כי רוצה כעת עוד "שבע שנים אחרות" לגמרי, שאין להן שייכות לשנים שכבר עבד. מה שהיה - היה, היתמם ואמר לבן הרמאי, הבה לא ניכנס לחשבון זה. אני רוצה מעתה שבע שנים אחרות מחדש. בוא ונדבר רק על העתיד. ואכן הכתוב מעיד על יעקב "ויעבוד עוד שבע שנים אחרות", והביא רש"י את דברי המדרש 'אחרות - הקישן לראשונות, מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה, ואף על פי שברמאות בא עליו'.

"ויאהב גם את רחל מלאה" (כ"ט - ל')

מפסוק זה משמע שיעקב אהב גם את לאה, אלא שאת רחל אהב עוד יותר. שואל **המהרי"ל דיסקין**, להלן כתוב "וירא ה' כי שנואה לאה", א"כ לאה לא היתה אהובה כלל. מסביר **המהרי"ל דיסקין**, האות מ' שבמילה "מלאה" אין פירושו שרחל עדיפה מלאה, אלא ה"מ' באה לומר **מקום**, כלומר יעקב אהב את רחל יותר דווקא ממקומה של לאה, דווקא כאשר לאה היתה במקומה של רחל. ומדוע, כשרחל נתנה את **מקומה** ללאה, היה הדבר נראה כאילו רחל עוזרת ברמאות לאביה, וא"כ מעשה זה אמור ליצור שנאה לרחל, אלא שיעקב בצדקותו ובמידת האמת שבו הבין, כי לא בה תלוי הדבר, וגם אם היא לא היתה מסכימה, לא היה באפשרותה למנוע את הדבר. וכל מה שמסרה את הסימנים זה רק כדי לא לבייש את לאה, א"כ דווקא מאותו מעשה שהיה נראה כי צריך להשניא את רחל על יעקב, דווקא בזה גדלה אהבתו אליה. וזהו פשוטן של דברים, "ויאהב גם את רחל מ-לאה", שהוסיף בה אהבה כתוצאה מאותו מעשה של לאה, ולפי"ז תתיישב הסתירה בין הפסוקים שבאמת לא אהב את לאה אלא רק את רחל, אלא שאהב את רחל מלאה הכוונה כתוצאה מהמעשה של לאה.

"וירא ה' כי שנואה לאה" (כ"ט - ל"א)

הגמ' בב"ב [קכ"ג] אומרת, שלאה בכתה כי חששה ליפול לידי עשיו, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, ועשתה זאת בכוונה, שתימאס ולא תמצא חן בעיני עשיו. אומר **רבי מאיר מפרמישלאן** שלכן מתרגם התרגום "ועיני לאה רכות - ועיני לאה יאיין". יאיין פירושו יופי ולא תרגום של רכות אלא - היופי הוא מעלתה של לאה שקלקלה את עיניה, כי העיניים הרכות באו לה מיראת שמים שלא תיפול בידי עשיו. וזה הפירוש "וירא ה' כי שנואה לאה", הקב"ה ראה שהיא עושה כל מיני פעולות שתימאס ושתהיה שנואה בעיני עשיו, לכן "ויפתח ה' את רחמה", וזכתה ללדת שבטים. ולכן מובן מה שלאה בעצמה אמרה "כי שמע ה' כי שנואה אנוכי", מי האשה שמתפארת שהיא שנואה? אלא, לאה פרסמה את הדבר להיות לדוגמא לבנות ישראל, שכדאי להקריב את היופי החיצוני, להשניא את עצמה, בכדי שלא ליפול בידי אדם רשע.

"וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה" (כ"ט - ל"א)

כתוב במדרש [ב"ר ע"א - א'] שלאה היתה עקרה כרחל, וא"כ צריך להבין מפני מה זכתה להיפקד במהרה, בשונה מאחותה שנאלצה להמתין זמן רב?

מתרץ **רבי לוי יצחק מברדיטשוב**: סיבת עקרותן של האמהות היתה כפי שמבואר בגמ' [יבמות ס"ד.] מפני שהתאווה הקדוש ברוך הוא לתפילתן. אך לאה שמקטנותה הרבתה להתפלל שלא תיפול בחלקו של עשו [רש"י לעיל פסוק י"ז], לא היתה זקוקה לעקרות כדי שתתפלל. וזהו שאמר הכתוב: "וירא ה' כי שנואה לאה" - "ששנואים מעשי עשו בעיניה" [תנחומא ויצא ד'], ועל כן התפללה רבות שלא תיפול בחלקו, לכך: "ויפתח את רחמה". ואולם: "ורחל עקרה", לפי שהתאווה הקדוש ברוך הוא לתפילתה.

באופן נוסף ביאר **רבי צבי שרגא גרוסברד** בספרו **"דעת שרגא"**: לאה שהיתה בגדר 'שנואה' לא שמה מבטחה באדם כלל, וכיון שהשליכה יהבה על ה' בלבד, נפקדה במהרה. אך רחל לעומתה שמה מבטחה אף ביעקב, "כי

חשבה כי באהבתו אותה יתענה יעקב וילבש שק ואפר ויתפלל עד שיהיו לה בנים שלא תמות בצערה" [רמב"ן להלן ל"א] לפיכך, כל זמן שלא הפנימה שעליה להשליך את כל יהבה על ה' ולא לסמוך על תפלת אחרים, לא נפקדה.

"ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי" (כ"ט - ל"ב)

ראו מה בין בְּנֵי לבָן חמי, שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף [ברכות ז':] [רש"י]

שואל ה"**פני יהושע**", איך הגמרא מביאה סיבה לקריאת שמו של ראובן הרי בפסוק כתוב בפירוש כי קראה לו ראובן משום "כי ראה ה' בעניי" ולא כפי המובא בגמרא. ומתרץ, ושמעתי שלאה לא רצתה לגלות שקראה שמו ראובן בגלל הטעם של "מה בין בני לבן חמי", לפי שטעם זה הוא מעין נבואה שעתידה רחל ללדת בן, ואז ייהפך לב בעלה עליה ותתחזק אהבתו לרחל, לכן העלימה את הטעם הזה ואמרה שקראה שמו ראובן כי ראה ה' בעוניה. בהגהות **מהר"ץ חיות** שם בגמ' כתב, שמצאנו בתורה עצמה שני טעמים לקריאת שמו של יוסף, א'. "יוסף ה' לי בן אחר", ב'. "אסף אלוקים את חרפתי", וגם ביששכר רמזה "כי שכור שכרתיך", וגם "נתן לי אלוקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי", וגם בזבולון, לכן התירו חז"ל לעצמם גם לדרוש עוד טעם.

עוד יש מתרצים, בכל השבטים כתוב קודם את הסיבה לקריאת השם ואח"כ את השם, אבל בראובן כתוב קודם את השם ואח"כ את הטעם, זה סימן שיש לזה עוד טעם, ראו מה בין בני לבן חמי.

"עתה הפעם ילוה אישי אלי" (כ"ט - ל"ד)

ישנו פירוש מפורסם מדוע מעתה ילווה אליה יעקב, משום שעד עתה הספיקו לי שתי ידיים, יד אחת להרים את ראובן ויד אחת לשמעון, ועכשיו בילד השלישי, בעלי יצטרך לעזור לי לסחוב אותו.

"ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה" (כ"ט - ל"ה)

לשון הפסוק 'הפעם אודה' צריך תלמוד. וכי די רק בפעם אחת להודות, והלא צריכים תמיד להודות לה'? מתרץ **רבי אריה מרדכי רבינוביץ** זצ"ל בספרו "**קרני ראם**", כתוב ב'**ספר החינוך**' [מצוה תקנ"ב] לכן נהגו ישראל לקדש את האשה בטבעת, להיות בידה תמיד למזכרת שהיא אשת איש וקנויה לבעלה'. ועוד כתב [מצוה צ"ט] 'נצטוו הכהנים ללבוש בגדים מיוחדים וכו' שכשיסתכל בהם יהיה נזכר ומתעורר בליבו לפני מי עומד'. וכן כתב הרמ"א [או"ח סימן ש"א סעיף ט"ז] בשם ה"**כל בו**", דהיוצא לדרך בשבת צריך שיהיה שם דבר שיזכור על ידו שהוא שבת שלא ילך יותר מהשיעור ולא יבוא לחללו, והטעם כי בכל מקום שיש חשש שכחת שבת וחילולו, צריכים לעשות סימן וזכר לדבר ששבת היום.

כמו"כ בענין הודאה להשי"ת, הביא ששמע מאביו על הפסוק 'טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליו' - דענין הודאה לה' הוא שמודים לו שהעולם שלו ושהוא בראו, והכל מאיתו, כמו מי שמודה לחברו שבית זה שלו. אבל האדם עלול לשכוח זאת, על כך צריך האדם לעשות איזה דבר סימן שלא ישכח להודות תמיד להשי"ת. לכן קראה לאה את שמו יהודה, ועשתה לעצמה סימן לזיכרון, כדי שבכל פעם שתזכיר את שמו - יהודה, תיזכר שצריכה להודות להשי"ת.

"הפעם אודה את ה'" (כ"ט - ל"ה)

שנטלתי יותר מחלקי, מעתה יש לי להודות - על כן קראה שמו יהודה. [רש"י] ראשי התיבות של ראובן שמעון לוי ויהודה הוא ישראל. י = יהודה, ש = שמעון, רא = **רא**ובן, ל = לוי. והאות א' מיותרת כי לקחתי יותר מחלקי, ועוד כי ראובן מגיע לו כפליים, לכן יש לו שתי אותיות, וביחד ישראל.

"הפעם אודה את ה'" (כ"ט - ל"ה)

למה דווקא ביהודה נזכרה להודות – אומר **רבי מאיר שמחה מדווינסק** בעל ה"**משך חכמה**", על שלושה חושים, ראיה, שמיעה ומישוש, אין ברכה, לא על מראה נאה ולא על קול נעים, וגם לא על מישוש, רק על ריח מברכים. ולומדים את זה מ"כל הנשמה תהלל" - כל דבר שהנשמה נהנית, וזהו ריח, לכן מברכים על הריח. לכן אצל ראובן שמעון ולוי לא הודתה, בראובן "כי ראה", זוהי ראיה שלא מברכים עליה. שמעון - "כי שמע ה' כי שנואה אנוכי", על שמיעה לא מברכים. לוי - "ילווה אישי אלי", חוש המישוש אין ברכה. רק ביהודה שעל יוצאי חלציו משיח בן דוד כתוב "והריחו ביראת ה'" היא חייבת בברכה, ולכן "הפעם אודה את ה'.

"הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה" (כ"ט - ל"ה)

הפעם אודה - שנטלתי יותר מחלקי, מעתה יש לי להודות - על כן קראה שמו יהודה. [רש"י]

אומר **החידושי הרי"ם**, כל אחד מישראל נקרא יהודי על שמו, כלומר 'יהודים' ולא 'ראובנים' או 'שמעונים', כי תמיד הננו מודים להשי"ת, ומכירים אנחנו בכל עת שנטלנו יותר מחלקנו, כמו שאמרה לאה שעכשיו נטלתי יותר מחלקי, כך גם אנו מודים (מלשון הודאת בעל דין) שלא מגיע לנו כלום וכל אשר לנו הוא יותר מחלקנו ונותנים תמיד שבח והודאה.

"הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה" (כ"ט - ל"ה)

ידועים הם דברי הגמרא [ברכות ז':]: "מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה לקדוש ברוך הוא, עד שבאתה לאה והודתו, שנאמר: 'הפעם אודה את ה'". וכבר תמהו רבים: וכי האבות לא הודו לה', והלא מקראות מפורשים הם שהודו לה' ואף הקריבו קורבנות על טובות שנעשו עמם, הרי אדם הראשון לאחר ששמע מקין שיצא בדימוס ממשפטו של הקב"ה, ספק כפיים ואמר בצהלה: "מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה'"? נח יצא מהתיבה והקריב קרבן כביטוי של תודה? אברהם אבינו הגיע לארץ והקריב כמה קורבנות בתור הכרת הטוב - ומה משמעות האמירה שלאה הייתה הראשונה שהודתה?

כמה באורים נאמרו על קושיה זאת:

א. **רבי צבי הירש הלר** בעל "**טיב גטין**" ביאר: משמעות לשון 'הודאה' היא גם - הודאת אדם בצדקת זולתו, לאחר שבתחילה חלק עליו. והנה, אף לאה בודאי כאבה בתחילה את עובדת היותה 'שנואה', אך משנוכחה לבסוף

שדוקא מתוך כך צמחה לה טובה, כשזכתה להעמיד שבטים בישראל יותר מהחלק שנועד לה (ראה פסיקתא זוטרתא כ"ט - ל"א), הסכימה בלבה כי ה'רעה' היתה בעבורה ל'טובה' ומתוך כך הודתה לה'. ולפי זה מובן שאף כי בודאי הללו ושבחו האבות את הבורא בתפילותיהם, ב'הודאה על הרעה' היתה לאה הראשונה.

ב. ה"**כתב סופר**" פירש: אמרו חז"ל [שבת קי"ח:] 'הקורא הלל בכל יום, הרי זה מחרף ומגדף', וצריך ביאור, למה, וכי בשביל שהוא זוכר חסדי ה' תמיד, יפסיד ויענש? אלא, באמת צריך אדם להודות בכל יום ויום על הטוב שעושה עמו בכל עת ושעה, ואמרו 'כל הנשמה תהלל י-ה, על כל נשימה ונשימה' וכו', הגם שזה כל האדם ואין חוץ לטבע ואין לו יתור מכל בני אדם - להודות לו עליו ולהכיר מה רב טובו ומה גדול חסדו. והנה כשרואה אדם שנעשה לו נס שלא בדרך הטבע, מוצא עצמו מחוייב להודות לה' ולספר גבורותיו, אבל על שיש לו בטבע דבר הנהוג - אינו מתעורר להודות לה' עליו. ולכן מי שאינו אומר בכל יום אלא רק ההלל המסודר לנו להודות על נסים שעברו שנעשו לאבותינו במצרים, ואינו מודה אלא רק עליהם - זה כמחרף ומגדף, שמראה בזה שאינו מכיר טובות ה' עליו, רק עולם כמנהגו וטבעו נוהג, והוא פירוש נכון. מעתה בוודאי שאברהם ויצחק הודו ושבחו לה' כמפורש, אבל להם נעשו נסים שלא בטבע ואין חידוש שמצאו עצמם מחויבים להודות ולשבח, ולזבוח לפני ה' זבחי תודה, אבל בלאה מצינו שנתנה תודה לה' בהיוולד לה בן, הגם שכן בטבע וכמה נשים מולידות כמה בנים, מכל מקום לא תלתה במקרה וטבע, ובזה היא היתה הראשונה שמצינו בה הודאה, ולכן שבחוה חכמים.

ג. ה"**פרדס יוסף**" מבאר: הגמ' בפסחים [ק"י.] אומרת: "בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים... גדול מכלן 'הללוי-ה' שכולל שם ושבח בבת אחת". אף לאה התייחדה מהקודמים לה בכך שביטאה בהודאתה 'שם ושבח' בבת אחת, כשקראה לבנה בשם 'יהודה' הכולל בתוכו את אותיות הוי"ה, וכל מהותו מבטאת הודאה ושבח.

ד. **רבי חיים שמואלביץ** מיישב, אמנם לפניה הודו גם הודו להשי"ת, אך זו הייתה הודיה חד פעמית, אירוע גדול ככל שהיה אך חד פעמי. אך לאה חשקה נפשה להודות ללא הפסקה לבורא עולם, וע"כ הנציחה את התודה בשם, ואין דבר שהוא כה שימושי ותדיר לאדם כמו שמו, כך שבכל פעם שהיא תקרא לבנה בשמו - "יהודה", היא תחזור על ההודיה להקב"ה. זה כבר חידוש בלעדי של לאה אמנו.

"ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמוד מלדת" (כ"ט - ל"ה)

מלשון הכתוב נראה, לכאורה, שעמידתה מלדת קשורה דווקא להודיה זו! וזהו פלא עצום כפי שמקשה בעל ה"**מאור ושמש**" זי"ע: "יש לדקדק הרבה: אחד, מה מלמדנו בזה ש'עמדה מלדת' אחר שנולד יהודה, מדוע זה חשוב? גם משמע שמחמת זה שאמרה 'הפעם אודה את ה'' - על כן - 'ותעמוד מלדת' ולא ילדה עד אחר זמן. וצריך להבין מה חטאה בזה?!"

מבאר ה"**אבן עזרא**" ביאור חד ומופלא: "'ותעמוד מלדת' - אחר שיש לי ארבעה בנים אודה השם, כי לא אחמוד להיות לי עוד. כאומר: אודה את השם שנתן לי כל זה ויספיק לי. על כן נאמר 'ותעמוד מלדת'". כלומר, הטענה על לאה הייתה, לא על עצם ההודיה, כי אם על כך ש"הסתפקה" בזה! כאומרת: "די לי בזה, אין לי צורך ביותר מכך!" זו א"כ התביעה - היה עליה מיד לצרף להודיה בקשה לעוד ילדים! כפי שעשתה אחותה רחל עם לידת בנה, ראשית הודתה: "אסף ה' חרפתי", אך מיד הוסיפה בקשה על העתיד - "ותקרא את שמו יוסף לאמור יוסף לי ה' בן אחר". כדרך המובאת בגמרא בברכות [נ"ד:] על הנכנס לעיר מן הדרך, עליו לתת תחילה הודאה על העבר ובקשה על העתיד.

רבי אברהם ארלנגר זצוק"ל בהקדמתו לספר "**ברכת אברהם**" מבאר על דרך זו, שבכמה תפילות בהן אנו מזכירים הודיה, אנו מוסיפים מיד בקשה, כמו תפילת "שים שלום" הבאה מיד אחרי "מודים אנחנו לך", וכן ב"הלל" אנו מפסיקים באמצע ההודיה בבקשה: "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא". כך גם בתפילת "נשמת" אנו אומרים: "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך", ומיד מבקשים: "ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח". סוד הדברים בא ללמד שאנו תלויים בו יתברך וזקוקים לנתינתו כל חיינו בזה העולם.

מקור לרעיון זה מלמדנו בעל "**ברוך שאמר**" ל**רבי ברוך אפשטיין** זצוק"ל על "ברכת הגומל" וז"ל: "והציבור עונה אחריו 'מי שגמלך טוב' (ולא רק אמן) - והנה לא נתבאר טעם ענייה זו של הציבור ולא מצאנו דוגמתה בברכות. ואפשר לומר עפ"י מה שדייקתי בפרשת ויצא שאמרה לאה 'הפעם אודה' ומיד 'ותעמוד מלדת'. ויש לפרש, שאחרי שהודתה לאה על לידת יהודה, לא ביקשה עוד על להבא וניכר שמסתפקת במה שעד עכשיו, ולכן ותעמוד מלדת. ועל כן, זה המברך ברכת הגומל ואינו מבקש על להבא, יש חשש שמא מסתפק הוא בחסד זה ולכן מברך אותו הציבור: 'מי שגמלך טוב הוא יגמלך (לעתיד) כל טוב סלה'". (מתוך מוסף שב"ק - יתד נאמן)

"ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה" (ל' - א')

שלושת הילדים הראשונים, קשרה לאה שמותיהם ביעקב. ראובן - "כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי". שמעון - "כי שנואה אנוכי". לוי - "עתה הפעם ילווה אישי אלי", אבל ביהודה כתוב "הפעם אודה את ה'" ולא קשרה כלל את שמו ביעקב, היא לא ביטאה שום משאלה ביחס ליעקב, כל כך היתה בטוחה שהיא היא עקרת הבית, ומכאן באה קנאת רחל. "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב", היא התכוונה ללאה, שהיא לא מזכירה בלידה הרביעית את יעקב, והיא כל כך בטוחה בו, מיד "ותקנא רחל באחותה".

"הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי" (ל' - א')

במדרש [בר"ר ע"א – ז'] מובא דו שיח שהיה בין יעקב לרחל, רחל טענה ליעקב "הבה לי - וכי כך עשה אביך לאימך? והלא התפלל עליה! ולכן, התפלל עלי לפחות כמו שיצחק אביך העתיר בעד רבקה. עונה לה יעקב, התחת אלוקים אנוכי אשר מנע "ממך" פרי בטן. מבאר המדרש שיעקב השיב לה: לאבי לא היו כלל ילדים לכן התפלל על כך. אבל אני, לי יש ילדים, וה' מנע ממך פרי בטן ולא ממני.

והדברים טעונים הבנה, אשתו רחל עקרה, מצפה מיעקב אבינו כבעל, לתמוך בה. ולכאורה הוא מתנער לגמרי מצרתה, עד כדי שאומר לה, הבעיה היא איתך - אני מסודר....

מבאר **הרמב"ן**: יעקב יודע שעל פי דרך הטבע רחל עקרה ואיננה יכולה להביא ילדים לעולם. כדי שיתרחש נס ורחל תזכה לפרי בטן היא צריכה להתפלל מעומק הלב, יעקב מבין שכל עוד שרחל סומכת עליו שהוא יתפלל עבורה, חסר משהו בתפילתה, כי בליבה אולי סומכת עליו שיסדר לה את העניינים כשם שאביה סידר את אמא. ליעקב אין ברירה, ועם כל הצער הוא נותן לרחל את התחושה שהוא כביכול "מנתק" את עצמו מרגשותיה, ולכן אומר לה "מנע ממך" ולא ממני, התפילה צריכה להיות שלך. אומרת רחל לעצמה, אפילו בעלי כבר לא מתפלל עלי, אני לבד במערכה, ואז היא מתחילה להתפלל ולבכות לה' מעומקא דליבא, ככתוב ויזכור, וישמע, ויפתח את רחמה.

רעיון זה נלמד גם מן הפסוק, "כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו". מבאר שם **הרמב"ן** אדם רגיל כשמישהו מציק לו הוא פונה לאביו, וכן אישה פונה ישר לבעלה, משא"כ יתום ואלמנה שאין להם מושיע - הם ישר פונים אלי - כי אם צעוק יצעק אלי, כשאדם פונה דבר ראשון לאלוקיו ביודעו שהוא היחיד שיכול להושיעו מבטיח ה' שמוע אשמע צעקתו!

כמו כן בפרשתנו, בא יעקב ומלמדנו היאך נגרום לכך שתפילותינו יתקבלו? כל עוד שיש לך בלב פינה שמישהו בסביבתך יכול לעזור לך, כי אז תפילתך אינה מושלמת ברגע שתדע, שאין לך על מי להשען אלא רק על ה' אז תפילתך תתקבל.

❖

אשה קשת רוח באה לפני **המגיד מקאזניץ** שהפריץ בעל בית המרזח השליך אותם מביתם באמצע החורף בקור גדול ונורא - היא עם בעלה ושבעת בניהם, ובכתה בקול ואמרה - שלא תצא מביתו עד שתבוא לה ממנו ישועה, וגם סיפרה שלא נשאר להם רק עשרים רובל וזה כל רכושם, ונתנה פתקא עם רובל אחת לפדיון ע"ז. השיבה לה **המגיד מקאזניץ** שרוצה שתיתן לו עשרים רובל, לא פחות מזה. התחילה לישא וליתן עמו שתתן לו עוד רובל, והוא אמר - "לא רק עשרים רובל'. וככה הוסיפה רובל ועוד רובל והניחה על השולחן, עד שאמרה לו: שהרבי לא יהיה גזלן, שיניח לה עכ"פ איזה רובל אחד, אבל המגיד לא הסכים ועמד על דעתו, רק בעשרים רובל.

כשראתה האשה כך - פתחה ידיה והשמיטה כל הכסף אל הסינר, ואמרה בזה"ל: אם אתה לא תעזור לי, הקדוש ברוך הוא יעזור לי. אז ענה **המגיד מקאזניץ**: עתה תני לי את הרובל והפתקא שנתת לי בראשונה, ודי בזה, כי בתחילה באת אלי בצעקה שאני יושיע אותך, והסחת דעתך מהקב"ה לגמרי, ומה חשבת - 'התחת אלקים אני', כי עיקר הביטחון צריך להיות על הקדוש ברוך הוא, והחכם מחמת קרבתו אל הקדוש ברוך הוא יעורר רחמים עליה אצל הקדוש ברוך הוא, לפקוד בדבר ישועה ורחמים. ואחר שכבר שמת ביטחונך על השי"ת, שוב די לי בהפדיון שרצית ליתן לי בתחילה,

"ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי" (ל' - א')

בספר **"יפה לקץ"** מעיר, ממתי מי שאין לו ילדים מת. ותירץ, הגמ' בברכות [דף ה'.] אומרת, לעולם ירגיז יצר טוב על יצר הרע, נצחו מוטב, ואם לא, ילמוד תורה. נצחו מוטב, ואם לא, יקרא ק"ש. ואם לא, יזכירנו יום המיתה. ואז ילך ממנו החשק לעשות עבירה. אבל החיסרון בעצה הזאת הוא, שזה גורם לעצבות, משא"כ לימוד התורה שגורם שמחה לאדם וכמו שכתוב "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ובמסכת סוטה [כ"א.] הגמ' שואלת, נשים במאי זכיין? מתרצת הגמ', שהן מביאות את בניהן לבית המדרש. וב**"יערות דבש"** [דרוש א'] מסביר את שאלת הגמ', איך הנשים ינצחו את יצר הרע, הרי אין להם מצוות תלמוד תורה והקב"ה אמר בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. מתרצת הגמ', ע"י שמשלחים את בניהם ללמוד תורה, בזה כוחם לנצח את היצר. וזה מה שאמרה רחל "הבה לי בנים" ואוכל לנצח את היצר ע"י גידול הבנים לתלמוד תורה, "ואם אין מתה אנכי", אצטרך להשתמש בעצה של יזכיר לו יום המיתה, וזו אינה עצה מעולה, שיכולה להביא את האדם לידי עצבות, ולכן "הבה לי בנים" כדי שאוכל לנצח את היצר הרע.

בספר **"פרפראות לחכמה"** ל**רבי חיים יהושע זליג וינוגרד** ביאר עפ"י מה שאמרו בגמ' [שבת ל"ב:] בעוון נדרים מתה אשה של אדם וכו' בעוון נדרים בניו של אדם מתים כשהם קטנים. והוסיפו המפרשים, דכל שכן דעוון נדרים הוא מניעה להוליד בנים. והנה, יעקב נדר נדר [לעיל כ"ח - כ"ב] "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ורחל פחדה שמא לא קיים נדרו ובגלל זה לא זכתה להוליד בנים. ואמרה לו "הבה לי בנים", כלומר קיים נדרך ואבנה על ידי זה, "ואם אין", לא לבד שלא אוליד בנים רק גם "מתה אנכי", פירוש אמות על ידי זה, כיון בעוון נדרים אשתו של אדם מתה.

"ותקנא רחל באחותה וכו' ויחר אף יעקב ברחל" (ל' - א' - ב')

לעיל כתוב "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה" [כ"ט - ל"א] כשרחל ראתה כי ה' שמע לקול לאה בגלל שהיתה שנואה, ביקשה גם היא להיות שנואה על יעקב וע"י כך לזכות בבנים. לכן דיברה אליו דברי קנטור ותרעומת, ואמנם בתחבולה זו הצליחה, שמיד נושעה בבנים.

"ותאמר אל יעקב הבה לי בנים וכו' ויאמר התחת אלוקים אנכי וכו' ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה" (ל' - א' - ג')

יש להקשות מדוע אמרה לו רחל "הבה", היה לה לומר "הב" לי בנים, שבדקדוק הדיבור כשהזכר מדבר אל הנקבה אומר לשון הבה וכשהנקבה מדברת אל הזכר אומרת לשון הב.

בספר **"לשד השמן"** מתרץ ע"פ מה שמובא בחז"ל שכל האמהות שיש ה' בשמם ילדו, אצל לאה ורבקה יש ה' בשמם, אבל אצל שרה שלא היה ה' שקראו לה שרי היתה עקרה, ולקח הקב"ה את הי' שבשמה וחילקה ה' לשרה וה' לאברהם (או שנתנה ליהושע), וכאן חששה רחל שמאחר ובשמה אין ה' לא תלד לעולם, ולכן אמרה ליעקב "הבה" שנתכוונה לומר "הב-ה'", שרצתה שיוסיף את האות ה' לשמה ועי"ז תזכה לפרי בטן כמו אצל שרה. ולכן אמרה דוקא "הבה" ולא הב, וא"כ כך פירוש המקרא "הב ה'" ועי"ז יהיה "לי בנים".

ועפי"ז יש לפרש את מה שהשיב לה יעקב "התחת אלוקים אנכי", שאמר לה שאצל רבקה ולאה מעיקרא יש ה' בשמם. ואצל שרה הקב"ה הוסיף, אך אני וכי תחת אלוקים אנכי להוסיף אות לשמך.

ועפי"ז יש לפרש אף מה שאמרה לו רחל שיקח את בלהה, שהרי לבלהה יש ב' ה' בשמה, ואמרה רחל שע"י שיקחנה יעקב תחתיה יחשב כאילו נתנה לה בלהה ה' אחת משמה כנגד שנתתיה לך, ובזה יחון אותי הקב"ה כאילו יש את האות ה' בשמי.

"ויחר אף יעקב ברחל" (ל' - ב')

שואל **רבי יצחק מוילנא** זצ"ל בספרו **"בית יצחק"**, למה חרה ליעקב כל כך מה שביקשה רחל ממנו שיתפלל עליה שיהיו לה בנים ממנו, ובאמת, מצינו במדרש [בראשית רבה ע"א], שהקפיד הקב"ה עליו על זה, דאמר לו הקב"ה 'וכי כך עונים את המעיקות', עיי"ש, אך צריכין להבין דעת יעקב בזה, למה הקפיד עליה כל כך, ומה מעשה רע ראה בבקשתה זו? עוד צריכין להבין, מדוע אמר יעקב 'אשר מנע ממך פרי בטן', היה לו לומר 'אשר מנע ממך בנים', כאשר אמרה היא 'הבה לי בנים', מדוע שינה מדבריה ואמר 'פרי בטן'?

ותירץ בשם **רבי אשר מוי"ץ בשניפישאק**, דאיתא במדרש [בראשית רבה ריש פרשת נח], שעיקר תולדותיהם של צדיקים הם מצוות ומעשים טובים, עיי"ש. לזאת, כאשר שמע יעקב אבינו מרחל שאמרה 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי', דמשמע שממצוות ומעשים טובים אינה מחזקת, רק העיקר אצלה 'הבנים', ומדבריה שאמרה 'ואם אין מתה אנכי' - כעס עליה מאוד, ואמר לה 'התחת אלוקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן', רמז לה דלא מנע ממך אלא רק פרי בטן, אבל פרי מצות ומעשים טובים הרי יש לך, ומדוע אמרת 'ואם אין מתה אנכי' - דמצוות ומעשים טובים אינן חשובין בעיניך כלל, והלא הם עיקר תולדותיהם של צדיקים כנ"ל.

תירוץ נוסף מתרץ בספר **"מדרש למשה"** בהקדם מה שיש לשאול שאלה נוספת, אם האבות קיימו את התורה אפילו שלא הצטוו, איך יעקב התחתן עם שתי אחיות. ומתרץ בכל העריות לא כתוב מה טעם האיסור, חוץ מלקחת שתי אחיות "לא תקח לצרור", ומפרש רש"י, לעשות את זו צרה לזו. א"כ, כשרחל מסרה את הסימנים ללאה, היא הראתה שאחת לא תהיה צרה לשנייה ואין טעם לאיסור, אבל כשראה יעקב שאחת מקנאה בשנייה, למד שעד היום חי באסור, וא"כ הוא חייב לגרשן מטעם איסור של שתי אחיות, ולכן מכאן יצא הכעס.

ולפי רעיון זה ניתן לבאר את תשובת יעקב לרחל "התחת אלוקים אנוכי", **הרמב"ן** בפ' אחרי מות [י"ח - כ"ה] כתב שרחל מתה בבואה לא"י כדי שלא ישב בארץ עם שתי אחיות, כי בארץ ישראל נמצאים תחת אלוקים, וזה שהסביר יעקב "התחת אלוקים אנוכי" - אנחנו כבר בארץ ישראל שהיא תחת הקב"ה, הרי עדיין אנו בחו"ל ואין לחשוש מאיסור שתי אחיות.

"התחת אלוקים אנוכי" (ל' - ב')

על הפסוק בפרשת ויחי "ויאמר אליהם יוסף אל תראו כי התחת אלוקים אני" [נ' - י"ט] מתרגם האונקלוס "ארי דחלא מה' אנא" (אני מפחד מהקב"ה). והגמ' במועד קטן [ט"ז:] על הפסוק [שמואל ב' כ"ג - ג'] "צדיק מושל יראת אלוקים" - הקב"ה גוזר, וצדיק שהוא ירא ה' מבטלה. וזה שאמר יעקב "התחת אלוקים אנוכי" - האם אני ירא שמים שבידי לבטל גזירת הקב"ה.

"התחת אלוקים אנוכי אשר מנע ממך פרי בטן" (ל' - ב')

הבנה מחודשת כותב ה"**כתב סופר**" להסביר את הדין ודברים שבין יעקב לרחל. הגמ' בבבא קמא [צ"ב:] אומרת: כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה, לכן כתוב לעיל [כ"ה - כ"א] "ויעתר יצחק לה' **לנוכח אשתו** כי עקרה היא **ויעתר לו ה'** ותהר רבקה אשתו", כי אף שליצחק לא היו ילדים, הוא לא התפלל עבור עצמו, כי הבין שזה רצון הקב"ה, אבל לא יכל לראות בצערה של אשתו, לכן מדגישה התורה "ויעתר יצחק **לנוכח אשתו**", ולכן "ויעתר לו ה'", כי היא התפללה בעד עצמה, והוא התפלל עליה, ולכן תפילתו התקבלה. לפי זה מובן הפסוק, רחל אומרת ליעקב "התפלל עלי". עונה לה יעקב "התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן", לאבא לא היו ילדים כי גם הוא היה עקר, ולכן כשהוא התפלל - הוא ביקש עבור אשתו בגדר "המתפלל על החולה והוא צריך לאותו דבר", ולכן תפילתו התקבלה, אבל לי שיש בנים, גם אם אתפלל, תפילתי לא תתקבל כל כך, שהרי אני לא צריך לאותו דבר ותפילתי לא תהיה כתפילתו של אבי שהתקבלה מיד.

"הנה אמתי בלהה וכו' ואבנה גם אנכי ממנה" (ל' - ג')

כותב **הטור** על התורה, כתוב בספרים, ראוי שיהיה בשם של האשה ה', וזו סגולה לבנים, וכמו שכתוב בפרשת ויגש "הא לכם זרע", וכיון שלא היה אות ה' בשמה של רחל, לא היתה לה הסגולה הזאת, ולכן לקחה את אמתה בלהה שיש בשמה פעמיים ה', אחד בשביל עצמה ואחד בשביל רחל וייפקדו שניהם, וזה הפירוש "ואבנה גם אנכי ממנה".

"ותתן לו את בלהה לאשה" (ל' - ד')

במדרש מובא המשא ומתן שהיה בין יעקב לרחל כדלהלן, ויחר אף יעקב ברחל ויאמר וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא כך עונים את המעיקות, חייך שבניך עתידים לעמד לפני בנה. ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן, ממך מנע ממני לא מנע. אמרה לו כך עשה אביך לאמך, לא חגר מתניו כנגדה. אמר לה אבי לא היה לו בנים אבל אני יש לי בנים. אמרה לו וזקנך לא היה לו בנים, וחגר מתניו כנגד שרה. אמר לה יכולה את לעשות כשם שעשתה זקנתי. אמרה לו מה עשתה, אמר לה הכניסה צרתה לתוך ביתה. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב [בראשית ל,] הנה אמתי בלהה בא אליה ואבנה גם אנכי, מה זו נבנית על ידי צרתה אף זו נבנית על ידי צרתה. [מדרש רבה ע"א - ז']

שואל **רבי אברהם יפהן**, מה רוצה יעקב מרחל, האם מסירות הנפש שוויתרה על עתידה כשמסרה את הסימנים ללאה כדי שלא תתבייש בליל החתונה אין זאת הקרבה מספקת, הרי במקום להינשא ליעקב באותו לילה ויתרה ולא ידעה מה יפול בחלקה, ובפרט שציפתה בקוצר רוח לרגע זה שבע שנים, האין די בזה, וכי צריכה היא להקרבה נוספת? ומתרץ, יעקב ראה ששערי דמעות נעולים, וכל העצה להיוושע זה לפעול בהנהגת "מידה כנגד מידה", כלל הוא שבו מנהיג הבורא את עולמו, במידה שאדם מודד מודדים לו, וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו. אומר יעקב לרחל, אמנם אי אפשר לתאר את ההקרבה העצומה מצדך כשמסרת את הסימנים ללאה, אבל לא עשית זאת כדי שלאה תלד, אלא עשית זאת כדי שלאה לא תתבייש. אם את רוצה ללדת, עלייך להתנהג במידה כנגד מידה כדי שתוכלי ללדת, את צריכה להקריב בשטח זה עצמו, למסור את שפחתך כדי שתלד, ואין שום עצה אחרת.

"ותאמר רחל נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי ותקרא שמו נפתלי" (ל' - ח')

נפתלתי, לשון עיקש ופתלתל, התעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום. גם יכולתי, הסכים על ידי. [רש"י]

בקונטרס משיחותיו של המשגיח **רבי יוסף לייב נדיק** הי"ד כתב: ראה עד כמה חשובה היא הנחישות והעקשנות, אלו מאמצים אדירים השקיעה רחל על מנת לזכות בפרי בטן, כמעט לא השאירה איזו תחבולה שלא עשתה, והיא הצליחה על ידי שהתעקשה והפצירה הרבה בתפילות עד שהקב"ה התרצה.

וכן מספרים חז"ל על אברהם אבינו, שבדרכו לעקידה בא השטן כנגדו, פעם בדמות נהר גדול ופעם בדמות הר גבוה, ושאר מיני עיכובים שונים ומשונים, וכל זה ללמדנו, שבדרך המובילה לתורה ועבודה, לקדושה וטהרה, עומדים נהרות גועשים, והררי אל, אריות ונמרים, ועוד ועוד, ובלי עקשנות ומסירות נפש עצומה אי אפשר להגיע לסוף הדרך.

כיוצא בו מצינו אצל משה רבנו, כשנגזרה עליו גזירה שלא להיכנס לארץ, עמד בתפילה כמניין ואתחנן. והשאלה, מנין שאבו את כוחם העצום, להתמיד ולהתפלל ולהתעקש לפני בורא עולם? וההסבר, זהו כוחו של האדם, לא לוותר, שיתעקש כלפי עצמו עד קצה גבול היכולת. שום אדם גדול לא צמח מעצמו, אלא בכח ההתמדה העצומה במשך שנים הגיעו לאן שהגיעו.

"ותאמר לאה בא גד" (ל' - י"א)

בא מזל טוב... ודומה לו העורכים לגד שולחן [ישעיהו ס"ה] ומדרש אגדה שנולד מהול, ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת. [רש"י]

גד בגימטריה שבע, כי הוא היה הבן השביעי, ולכן אמרה בא- גד. כלומר, בא- השביעי, ולכן קראה את שמו גד.

רש"י אומר, שהמילה בא גד, היא מילה אחת, ומוסיף שאינו יודע למה נכתבה מילה אחת ולא בשני מילים. מבאר ה"**חתם סופר**", על פי מה שכתוב ברש"י שגד נולד מהול. ובמדרש מבואר שנולד בשבת, והדין שמי שנולד מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, אבל לא בשבת, אלא ממתינים ליום ראשון. ולכן כתוב **בגד**, כי גד בגימטריה שבע, בגד בגימטריה זה תשע, משום שאי אפשר למול אותו ביום השמיני שהוא שבת, כי הוא מהול, אלא מלים אותו רק ביום ראשון שהוא היום התשיעי.

בספר "**פנינים משולחן גבוה**" מביא תירוץ נוסף בשם **רבי מרדכי גימפל יפה** אב"ד רוזינוי, על שאלת רש"י למה נכתב במילה אחת, על פי הגמ' בשבת [ס"ט.], רבי יהודה אומר גד אינו אלא לשון עבודה זרה, שנאמר "העורכים לגד שולחן", ומכיוון שלאה לא רצתה להזכיר שם עבודה זרה, וכמו שכתוב "ושם אלקים אחרים לא תזכירו" [שמות כ"ג - י"ג], לכן הבליעה אותו בתיבה אחת - "בגד" וקראתו גד על שם המזל טוב. וכן מצאנו אצל יששכר שנתן שם לבנו 'יוב', אך כדי שלא יתגנה בשם עבודה זרה, נקרא שמו "ישוב".

"וילך ראובן בימי קציר חיטים" (ל' - י"א)

הגמ' בסנהדרין [צ"ט:] אומרת, שמנשה היה דורש באגדות של דופי (שהיה מגלה פנים בתורה ומלגלג על פסוקים בתורה, והיה אומר שמשה רבנו כתבם שלא לצורך), ואמר שהיה מספיק לכתוב "וילך ראובן", למה כתבה התורה "בימי קציר חיטים". אומר ה"**חתם סופר**", דווקא מנשה התקשה מדוע הוסיפה התורה שהדבר היה בימי קציר חיטים, משום ש"קציר חיטים" הוא בחג השבועות, כמו שכתוב במדרש רות, כל מקום שנאמר "קציר חיטים", זה שבועות, וכתוצאה ממעשה זה נולד יששכר - שהוא עמוד התורה, ולכן רחל ויתרה ללאה בידעה שהיא עקרה, כדי שיוולד אז עמוד התורה. אך את כל זה נבין על פי אמונתנו במתן תורה, אבל מנשה שכפר בתורה, לכן דורש זאת באגדות של דופי.

"וילך ראובן בימי וכו' ותאמר רחל אל לאה תני לי מדודאי בנך" (ל' - י"ד)

להגיד שבחן של שבטים, שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו. [רש"י]

צריך להבין למה רחל ביקשה מלאה את הדודאים הרי הדודאים היו הפקר, ובאותה מידה שראובן לקחם מהשדה גם רחל יכלה ללכת לשדה ולהביא דודאים? תירץ **רבי יוסף צבי הלוי דינר** זצ"ל, [הופיע בעלון "דברי שיר"], לומדים מכאן יסוד גדול, בכל מקצוע צריכים ללמוד כדי להתמקצע, להיות מורה ומחנך מלבד הלימודים צריכים להיבחן ולמסור שיעור לדוגמא, לא כל אחד מסוגל לזה, ואילו להיות אבא זה הרבה יותר קשה, אך לזה לא צריכים שום לימוד שום מבחן שום הכנה ושום הסמכה, פתאום נולד ילד, זהו, הוא כבר אבא ואח"כ הוא כבר סבא.

רחל ראתה שללאה יש ילדים ולה אין ילדים, אמרה רחל למה לאה זכתה בילדים יותר ממני, האם היא צדקת יותר ממני? עד שלפתע ראתה את ראובן, שלפי החשבון היה בן חמש, הולך לשדה ולא לוקח מחיטים ושעורים, כי זה גזל, ולקח רק דודאים שהם הפקר, חשבה רחל איזה חינוך לאה הכניסה לראובן שילד בן חמש מסתובב בשדה והוא יודע לא לקחת מגזל, זה סימן שלאה יודעת איך לחנך, ואמרה לעצמה אני לא יודעת אם אני מסוגלת לחנך כל כך טוב, ויכול להיות שבגלל זה אני לא ראויה להיות אמא, לכן אמרה ללאה אני רוצה "מדודאי בנך", סתם דודאים לא חסר לי, אני יכולה ללכת לשדה ולקחת, אבל היא רצתה לקחת את הדודאים האלו, לא כדי לאכול אותם, אלא לתלות אותם על הקיר, לשם סימן "ככה מחנכים ילדים", זה הדוגמא שמזה היא תלמד לעצמה איך מחנכים ילדים, שלוקחים רק דודאים של הפקר ולא משהו אחר, לדעת איך להשריש לילדים קטנים שאסור לקחת מהשני, והיא חשבה שעל ידי זה היא תזכה לילדים.

ובזה מיושב למה היה כדאי לרחל לוותר על יעקב באותו לילה בשביל דודאים, וכי בשביל דודאים מוותרים על יעקב, אלא שחשבה שע"י הדוגמא של הדודאים תזכה לילדים.

חינוך זה שלא יקחו דבר שאינו שלהם, הושרש אצל בניו של יעקב אבינו, ורואים את זה במקום נוסף, כשלבן הגיע ליעקב, אמר יעקב ללבן [ל"א - ל"ז] "כי ממשת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו". דהיינו שלבן לא מצא שום דבר גנוב בין הכלים של יעקב וילדיו.

אומר **רבי שמשון רפאל הירש** זצ"ל, בדרך כלל כשנכדים נמצאים אצל הסבא, מרגישים שהכל מותר, פה לוקחים משחק, פה לוקחים איזה ספר... עשרים שנה היו בבית הסבא לבן, ועכשיו יעקב מגיע ואומר שלא לקח

כלום, לא מצא שום דבר ששייך ללבן, הילדים לא לקחו כלום, זה מראה על החינוך של יעקב והאימהות.
כך באמת צריכים לחנך, שהשם יעזור שכולנו נזכה לחנך את הילדים להיות גדולים בתורה ויראה ביחד עם אמת ומידות טובות.

"וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה וגו' ויבא יעקב מן השדה וגו' בלילה ההוא" (ל' - י"ד - ט"ז)

בתורה לא מוזכר מפורש מהו התאריך שבו היה המעשה של הדודאים. אבל **בתרגום יונתן** מבואר שהיה זה בימי סיון, וז"ל: "ואזל ראובן ביומי סיון בזמן חצד חטין". **והאלשיך** הק' בספרו **"תורת משה"** מרחיב וממקד שהמעשה היה בערב שבועות, וז"ל: ואחשוב - גם שלא מצאתי גילוי זולתי הנזכר - כי אפשר שהיה הלילה ההוא ליל שבועות הוא מתן תורה, וה' יצילנו מלומר בתורתו דבר אשר לא הוא חלילה, והוא כי כאשר (-כמו) נתייחס חג הפסח אל קציר השעורים - כן חג השבועות נתייחס אל קציר החטים... (כדכתיב [שמות ל"ד - כ"ב] 'וחג שבועות תעשה לך] בכורי קציר חטים"', כי שתי הלחם שמביאים בו הוא מן החטים.
ולפי דבריו מטעים בעל ה**"שבט מוסר"** בספרו **"מדרש תלפיות"** [ענף דודאים] וז"ל: "... ולפי מה שפרשו המפרשים ש'דודאים' הם מיני שושנים, יבוא על נכון מנהג כל ישראל לשים שושנים בבית הכנסת בשבועות שהוא מתן תורה, לפי שהדודאים, שהם מיני שושנים, הובאו ערב שבועות זמן מתן תורה, ויצא משם יששכר תלמיד חכם", עכ"ל.

"ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני וגו'" (ל' - ט"ו)

מפורסמת השאלה איך לאה יכלה להגיד לרחל שהיא לקחה ממנה את בעלה, הרי אם רחל לא היתה מגלה לה את הסימנים יעקב לא היה מתחתן איתה לעולם? הרי כל מה שיש לה זה בזכות רחל שהיא וויתרה לה, איך היא יכולה להגיד דבר כזה?
אומרים בשם **הרב מבריסק** זצ"ל, רחל לא אמרה ללאה, דעי לך שיעקב נתן לי סימנים כדי שלא יחליפו אותי, ואני מגלה לך את הסימנים כדי שלא תתביישי, אלא לאה אפילו לא ידעה שיעקב נתן סימנים, וגם רחל לא אמרה לה שזה מה שיעקב מצפה שהיא תגיד כסימנים, אלא רחל ברוב טובה רק לימדה אותה את הלכות הדלקת נרות שבת והפרשת חלה וטהרה, וכשיעקב בא ללאה היא אפילו לא ידעה את המסירות נפש שהיתה לרחל, לכן מובן מה שלאה אמרה לרחל, "המעט קחתך את אישי".
אף אנו יש לנו ללמוד מזה, כשאדם עושה חסד עם חברו, עליו לעשות את החסד באופן שחברו לא ירגיש שעושים איתו חסד, דוגמת מתן בסתר שהעני לא יודע מי עושה איתו חסד, וזו דרגה אף גבוהה יותר שאינו מרגיש שעושים איתו חסד.
ה**"שפתי צדיק"** מבאר, לאה כיוונה בדבריה אלו לגרום לברר ולהראות עד היכן גדול כוח אחותה רחל, שתפסה פלך שתיקה כמובא במדרש, וכן מצינו בבנה בנימין שאבנו בחושן היתה 'ישפה' מלשון 'יש פה' ושותק, וכן מצאצאיה 'אין אסתר מגדת', ואף כאן רצתה לאה להראות שעל אף שהיתה יכולה להשיב, עצרה עצמה שלא לזוז ממידתה. ובמידה זו מצאה הן בעיני השי"ת מדשתקה ולא ענתה כנ"ל, והוכיחה לאה שמה שרגיל הצדיק בבית רחל אינו מהטעם שהיא מבקשת זאת, אלא משום שמידתה עוז בשתיקה.

"ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה" (ל' - ט"ו)

רעיון נפלא אומר ה**"חתם סופר"**. רחל ויתרה ללאה פעמיים. פעם אחת כשמסרה לה את הסימנים, ואצלנו, "המעט קחתך את אישי", ורחל מסכימה ואומרת "לכן ישכב עמך הלילה". בגלל שני וויתורים אלו, זכתה רחל ששני בתי מקדשות ייבנו בחלקו של בנימין. הבנין הראשון עמד ארבע מאות ועשר שנים, והבניין השני ארבע מאות ועשרים שנה, בסה"כ שמונה מאות ושלושים שנה. המילים **"יש-שכר** לפעולתך" שאמר הקב"ה לרחל שוות בגימטריה ל- שמונה מאות ושלושים - יש שכר לפעולתך, שתי בתי מקדשות.

"ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה" (ל' - ט"ו)

בהספדו של דוד המלך על יהונתן, אומר דוד, צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאוד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים" [שמואל ב' א' כ"ו] מה כוונת דוד בדבריו, מבאר **הרמ"ע מפאנו** כאשר אדם זוכה במשרה גבוהה, הוא משתדל עבור קרוביו. אבל לוותר על כסאו, וודאי שלא. יהונתן היה בנו של שאול, ומוותר על כסאו לטובת דוד. אומר דוד, תכונה זו של וויתור, באה לך בירושה, שהרי אני משבט יהודה ואתה משבט בנימין. הסבתא שלך היא רחל, והסבתא שלי היא לאה. הסבתא שלך כבר וויתרה לסבתא שלי, וממנה ירשת את התכונה הזאת. מאיפה זה בא לך? "מאהבת נשים" - מאהבת רחל ללאה.

"ותקרא שמו יששכר" (ל' - י"ח)

כתוב ב**"דעת זקנים"** מבעלי התוספות, במילה יששכר יש פעמיים את האות ש', אחת בשביל ש"נתן אלוקים את שכרי", ואחת כנגד "שכור שכרתיך בדודאי בני", ומפני שהוא לשון גנאי, לכן אינו נקרא אלא בשין אחת, ישכר. ויש להקשות אם יש בזה גנאי מדוע לאה עצמה קראה שם שיש בו לשון גנאי ומזכיר שקנתה אותו בדודאי בנה, אלא משום שהיא עצמה ידעה שעשתה זאת לשם שמים, כדי להעמיד בנים, ולא היה לה להתבייש בכך. אבל מכיוון שהדבר לא היה ידוע לאחרים, ואפשר לחשוב שאולי ח"ו עשתה את זה להנאת עצמה, לכן לא מזכירים את השין השניה.
אומר ה**"חתם סופר"**, שבפעם הראשונה שקוראים 'יששכר' בתורה קוראים אותו ככתבו וכופלים את האות ש', ולא ישכר עם ש' אחת, כדי לבטא את השם המלא הנכון. ובשאר פעמים קוראים רק עם ש' אחת.
והמנהג הנפוץ לקרוא תמיד יששכר בש' אחת, ויש נוהגים כהחת"ס שקוראים בפעם הראשונה בשני ש'.

"ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה" (ל' - כ"א)

פרשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה. [רש"י]
איזה דין עשתה לאה, כתוב בגמ' בברכות [ס'.], אמר רב: לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה, שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות, הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר "ותקרא את שמה דינה".
אומר **רבי יעקב גלינסקי** אם נתבונן בפרשה זו נראה מה גדול כוחו של ויתור ומה גדול שכרו של המוותר אף אם לא נראה זאת באופן מיידי.

לנו אין מושג בגודל קדושת השבטים ואף איננו יכולים להשיג בקדושתו של שבט אחד, אך האמהות, רחל ולאה בוודאי ידעו את רום ערכו של כל שבט ושבט, ואע"פ כן לאה אמנו התפללה לה' שלא תזכה לעוד בן, וויתרה בזה על שבט נוסף, והקב"ה שמע לתפילתה והעובר התהפך מזכר לנקבה. מסירות נפש כדי שאחותה לא תתבייש. אמנם ילדה בת אך הפסידה **שבט**, אך כל זה במבט ראשון כי בטווח הארוך היה בזה רווח כפול, כפי שיתבאר. והנה ניתן לחשוב כי בת זו שנולדה מתוך מסירות נפש ותפילות מיוחדות, בוודאי שתזכה בחתן מובחר, אך לא, דינה נלקחה לשכם, יחשוב כל אחד במרירות, האם זה תשלום עבור מסירות נפש והויתור הגדול שנולדה דינה ? וכי זו "אידישע נחת" ששולם ללאה אמנו, זה השכר על המסירות? אבל כשנעיין ב**"פרקי דר' אליעזר"** [פרק ל"ח], נגלה דבר נפלא. משכם בת חמור נולדה לדינה בת, ובת זו יהודיה היא על אף שאביה היה גוי, ובכל זאת השבטים רצו להרגה, ויעקב אבינו מנע מהם וכתב לה קמע ותלה בצווארה ושילחה והלכה לה. ירד מיכאל המלאך והורידה למצרים, לביתו של פוטיפרע, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגידלה אותה כבת, וכשירד יוסף למצרים לקחה לו, שנאמר "ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה" (בספר הישר כתוב שזרקה לו מהחומה את שם הקודש, ולכן הבין להתחתן איתה), ונולדו להם שני בנים מנשה אפרים שבטי קה. ההמשך ידוע, יעקב אבינו מברך את יוסף ואומר לו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי [בראשית מ"ח ה'], ושבט יוסף נחלק לשני שבטים, לכל ענין לדגלים ולחלוקת הארץ, כלומר, בתחילה לאה הפקירה שבט אחד, פעלה במסירות נפש, ובאותה שעה אכן לא הבחינו בתוצאות, ואדרבה, היא קיבלה סטירה לכאורה, אבל בסוף זכתה לכפליים - "כל הדוחק את השעה, השעה דוחקתו", אבל אם אדם לא דוחק את השעה, ויש לו זמן להמתין בסבלנות, הוא יכול לראות נפלאות כיצד בשמים משלמים בשביל מסירות נפש, כפי שאסנת זכתה להתחתן עם יוסף והעמידה שני שבטים. [הרעיון הובא בספר "להגיד"]

"ויזכור אלקים את רחל וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה" (ל' - כ"ב)
זכר לה שמסרה סימניה לאחותה. [רש"י]

בספר **"נחל אליהו"** כותב, יש כאן לימוד גדול. כאשר הולכים בדרך הישרה, לא מפסידים לעולם, גם אם בתחילת הדרך נראה שהבחירה לנהוג ביושר ומתוך התחשבות בזולת מהווה הקרבה, ונדמה שהבוחר בדרך זו מפסיד, בסופו של דבר מתברר שהכל היה כדאי, ולפעמים אותו דבר עצמו מביא את הרווח. דבר זה אנו למדים מרחל אמנו שסיכנה את כל עתידה כאחת האמהות של עם ישראל, ובלבד שלא תיכלם אחותה, היא מסרה לה את הסימנים אע"פ שלא היתה בטוחה בכלל שיעקב יישא שתי אחיות, וגם אם יישא אותה בנוסף ללאה, היא לא תהיה היחידה שתביא את השבטים לעולם, כפי שבאמת היה, שילדה רק את יוסף ובנימין, ואמרה, שעכשיו עבודת ה' שלה היא למנוע את הבושה מאחותה ולא עשתה חשבונות של רווח והפסד. ברבות הימים התברר, שדווקא הפעולה שנראתה כמעשה הסוגר בפניה את השערים לעתיד הגדול שנועד לה, דווקא היא פתחה בפניה את השערים הנעולים. לא רק שלא הפסידה, אלא הדבר שהיה נראה כהקרבה הביא לה את העתיד המיוחל, שהוברר הדבר למפרע שהיא היתה עקרה, ורק בזכות מסירת הסימנים פתח לה ה' את רחמה. אילו לא היתה מוסרת את הסימנים, היתה נשארת עקרה ואז היה לוקח יעקב את לאה והיא היתה מעמידה את כל י"ב השבטים. המסקנה היא אפוא, שלעולם אין לעשות חשבונות של רווח והפסד לפי ראות עיני האדם, אלא יש לעשות את רצון ה' בתמימות.

הרב שך היה רגיל לומר: נער הייתי וגם זקנתי, ולא ראיתי שמישהו הפסיד כתוצאה מוויתור שוויתר.

הרב שטיינמן היה אומר שוב ושוב לכל הבא לשאול בעצתו: לוותר ולוותר ומי שמוותר מרוויח מכך. כשנשאל ע"י אחד מתלמידיו, מה ראש הישיבה הרוויח מכך שוויתר רבות בחייו, השיב שראה איך ה' שומר אותו בעניינים הנוגעים לציבור, ושאם חסרה לו ידיעה מזמן לו ה' את מה שהוא צריך לדעת, וזו מידה כנגד מידה, שהנוהג לפנים משורת הדין נוהגים עמו כך.

"ויזכור אלקים את רחל וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה" (ל' - כ"ב)
זכר לה שמסרה סימניה לאחותה. [רש"י]

רבי משה חברוני דיבר ביום כיפור לפני נעילה, וכה היו דבריו, המתבונן בדברי רש"י עומד ותוהה, מדוע רחל היתה צריכה להמתין שנים כה רבות ורק עכשיו זכר לה ה' את הסימנים שמסרה, מדוע לא שילם לה הקב"ה על המעשה הגדול הזה מיד לאחר שעשתה אותו? ותירץ, מכאן אפשר ללמוד יסוד גדול וחשוב, ובפרט בשעה נעלה זו, מסירת הסימנים ודאי הוא מעשה נעלה ביותר, שבכך ויתרה על הזכות הגדול להינשא ליעקב אבינו, בחיר האבות, ולהיות אמם של שבטי קה, היא לא העלתה בדעתה שיעקב יקח שתי אחיות. יתרה מזו, היא היתה עלולה ליפול על ידי כך לידו של עשו הרשע, אע"פ כן היה אפשר לומר שהיתה זו התעלות רגעית שלא נמשכה זמן רב, כפי שמצוי גם אצל בעלי מעלה, שבשעת התעלות מיוחדת הם מסוגלים להתעלות מעל עצמם, אבל במשך הזמן ההתעלות פגה, ואז הם עלולים לומר שבמצבם הנוכחי הם לא היו נוהגים כפי שנהגו בשעת ההתעלות, ולפעמים יתכן שברבות הזמן הם אפילו יתהו על הראשונות ויצטערו על מה שעשו. מתי הוכח שהוויתור של רחל נעשה בשלימות ללא רבב, וגם לאחר שנים, אחרי מעשה הדודאים. רחל מבקשת מלאה "תני נא לי מדודאי בנך", לאה עונה לה: "המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני"? אנו היינו מצפים שרחל תקפוץ ותאמר לה, מה? אני לקחתי לך את יעקב, הרי כל מה שאת נמצאת בבית הזה הוא בזכות הוויתור שלי על הסימנים! במקום זה, עונה לה רחל "לכן ישכב עמך הלילה", היא מקבלת את הטענה ומצדיקה את דברי לאה. כאן הוכח עומק הוויתור ועוצם גודל התעלותה של רחל. הנה, זמן רב חלף מאז, ואע"פ כן אין שום שמץ של חרטה, אדרבה, מדבריה מובן שהכל מובן מאליו, כאילו כך היה צריך להיות ואין כאן שום ויתור. והדברים מגיעים עד כדי כך שללאה אין שום תחושה שנעשה עבורה משהו מיוחד. כל זה נבע מהתנהגותה של רחל, שיצרה רושם כאילו לא היה כאן ויתור, ולכן אחרי המעשה הזה זכר לה הקב"ה שמסרה את הסימנים ונפקדה. סיים רבי משה חברוני את דרשתו ואמר, המבחן שלנו זה לא ההתעלות עכשיו, אלא שכל הקבלות שנקבל וכל ההתעלות שעלינו ביום זה, אם יישמרו לעתיד יוכיחו עד כמה התעלינו בשעה זו של התעלות של קבע, התעלות עקבית ויציבה.

"ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי" (ל' - כ"ג)

חרפתי וכו' ואגדה, כל זמן שאין לאשה בן, אין לה במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו, מי שבר כלי, בנך, מי אכל תאנים אלו, בנך. [רש"י]

הדברים מפליאים, וכי זהו מעלת הבן אצל רחל אמנו, שמזכירים דברים של מה בכך, לעומת האושר הגדול שלאחר הרבה שנות עקרות ילדה בן משבטי קה? מתרץ **רבי לייב חסמן**, כשאדם איבד כובעו וחבירו רץ אחריו ונכנס למים כדי להוציאו, הרי הוא מודה לו מאוד ומכיר לו טובה על זה, ואם הוא עצמו היה בסכנה ונפל לים, ובא חבירו והצילו, וגם הציל לו את כובעו, מטבע האדם, שמרוב שבח והודיה על הצלת חייו, לא נחשב בעיניו כלום מה שהצילו לו גם את כובעו. אמנם, ממידת האמת והכרת טובה, ראוי לו להודות על כל דבר ודבר בפני עצמו, וכי בגלל שעשה דברים גדולים יותר, בטלה חובתו לגבי דבר הקטן. זה מה שהזכירה רחל אמנו, שלא תשכח לעולם להכיר טובה גם על דבר קטן כזה של "אסף אלקים את חרפתי", ומתוך גדלותה הזכירה גם ענין קטן שאין אדם שם לב אליהם.

"ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלוקים את חרפתי ותקרא שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר" (ל' - כ"ג - כ"ד)

נשאלת השאלה: בתחילה אמרה רחל "אסף ה' את חרפתי", משמע שזו הסיבה לקריאת השם יוסף, ומיד אח"כ היא אומרת סיבה אחרת: "יוסף ה' לי בן אחר".

חז"ל אומרים שיוסף ודינה נתחלפו, יוסף היה בבטנה של לאה ודינה היתה בבטנה של רחל, ודנה לאה דין לעצמה, וזו הסיבה שנקראה דינה, שאם היא תלד גם עכשיו בן, אז לא יהיו לרחל אחותה שני בנים והיא תהיה פחותה מאחת השפחות. ועשה הקב"ה נס, ויוסף שהיה בבטנה של לאה הפך לדינה, ודינה שהיתה בבטנה של רחל הפכה ליוסף, וזו הסיבה שיוסף היה מסלסל בשערו שזה דרך בנות, ודינה יצאה, שכתוב "ותצא דינה", אע"פ שאין דרך בנות לצאת.

ולפי"ז, ברגע שרחל ראתה שהנולד הוא זכר ולא נקבה, אמרה: "אסף ה' את חרפתי", כדי שלא אהיה פחותה מאחת השפחות, ובוודאי יוסיף ה' לי בן אחר, שאם יהיה לי רק בן אחד אהיה פחותה מאחת השפחות, ולכן בטוחה אני שיהיה לי בן נוסף. וזה: "אסף ה' את חרפתי" שזה זכר, ובוודאות שיוסף **ה' לי בן אחר**. [הובא בספר ילקוט האורים מאת האברך ר' משה אורי קעללער זצ"ל מק"ק צאנז, יצא לאור בצאנז שנת תרס"ד עם הסכמות הגה"צ ר' שלמה הלברשטם זצ"ל האדמור מבאבוב, וכן מהגה"צ ר' שלום מרדכי הכהן ברעזן זצ"ל]

"כי אתה ידעת את עבודתי אשר עבדתיך" (ל' - כ"ו)

"ויאמר אליו לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני יהוה בגללך" (ל' - כ"ז)

"ויאמר אליו אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר היה מקנך איתי" (ל' - כ"ט)

ניחשתי - מנחש היה, ניסיתי בניחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה. [רש"י]

יש להבין מדוע יעקב חוזר ואומר לו פעמיים "אתה ידעת את עבודתי אשר עבדתיך". ועוד, מנין לפתע שגור שם שמים בפי לבן הרשע לומר "ויברכני ה' בגללך".

ביאר **הרש"ר הירש**, לבן ידע שכל הברכה בעסקיו באה לאור חריצותו והתמסרותו של יעקב, ולכן הוא רצה שיעקב יישאר לעבוד תחתיו אך במשכורת רעב. איך אפשר לשכנע מישהו כמה הוא נחוץ ולשבח את עבודתו, ומאידך להבהיר לו שאין עבודתו שווה אלא כדי משכורת זעומה? מצא לבן הרמאי עצה נהדרת. בא לחתנו כאשר הוא 'חובש כיפה לראשו' ואמר לו: ראה נא, יש לי תחושה שהאלוקים שלך שלח לי ברכה בזכות יראת השמים שלך. זכיתי להחזיק בביתי ירא שמים שכזה, ועל כן הביא לי ה' ברכה. משכך, אני חפץ להמשיך ו'לתמוך' בך ולהחזיקך בביתי. זהו שאמר ליעקב "ניחשתי ויברכני ה' בגללך". מיד הבחין יעקב אבינו בתרמית, וענה לו: לא ולא. אל תתחמק בתירוצים של סייעתא דשמיא. "אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר היה מקנך איתי". אתה יודע היטב כמה עמלתי עם הצאן, וכמה הזעתי בשביל הצלחתך. כי ביום אכלני חורב, וקרח בלילה, ותידד שנתי מעיני בשביל מקנך. כל זה שווה כסף. ברכת ה' באה לאור חריצותי המתמדת, ואין צורך להפריח ניחושים מנין הברכה.

"ויאמר נקבה שכרך עלי ואתנה" (ל' - כ"ח)

צריך להבין, מה קרה פתאום שלבן הארמי מציע ליעקב את שכרו, ומאידך למה באמת יעקב לא רוצה לקבל את שכרו מלבן, מה הוויכוח ביניהם?

מבאר **הרד"ק**, כשיעקב מבקש מלבן להתחיל לעבוד בשביל פרנסתו, מציע לו לבן מיד, משכורת קבועה בלא שיצטרך לדאוג לפרנסתו, הבין יעקב שבהכרח מטרת לבן בהצעה זו, לעקור את הכל, איך? ברגע שתהיה ליעקב משכורת קבועה, ולא יצטרך לדאוג לפרנסתו - לא ירגיש תלוי בקב"ה המפרנס לכל, ולכן מסרב יעקב לשמוע, ועונה ללבן בנחרצות "לא תתן לי מאומה". אני לא רוצה משכורת קבועה, אני רוצה לחיות ולהרגיש מידי יום ביומו שפרנסתי ופרנסת אנשי ביתי תלויה אך ורק בקב"ה, המחליט וקובע כמה תהא משכורתי.

"ויקח לו יעקב מקל לבנה" (ל' - ל"ז)

יעקב עשה כביכול תחבולות כדי שייוולד מהצאן מה שסיכם עם לבן, ולכאורה מדוע עשה תחבולות אלו הרי הכל בידי שמים, אך אפשר להבין לפי מה שמביא רש"י בשם המדרש על הפסוק "וארא בחלומי והנה העתודים העולים על הצאן", שהיו המלאכים מביאים את הצאן מהעדר של לבן לעדר יעקב, ראה יעקב שרצון ה' שיתעשר, אך כדי שלא יהנה ממעשי ניסים, עשה ענין המקלות שיהיה לו הכל בדרך הטבע.

ה"**אמרי אמת**" מתרץ, הרי לבן החליף את משכורתו פעמים רבות, ומצד הדין כסף זה כבר היה שייך ליעקב, ואמנם מצד עצמו יעקב יכל לוותר, אך יעקב נ‍ד‍ר נ‍ד‍ר ליתן מעשר מכל, ועל זה לא יכל לוותר כי לגבי מעשר אינו רשאי לוותר ולכן עשה את כל התחבולות.

אמנם ברור הדבר שבדרך הטבע הצאן לא ממליט עיזים שחורות וולדות מנוקדות בגלל שהן מביטות במקלות, אלא אומר **רבי אייזיק שר** שהיה בזה מעשה שעל ידו יוכל הנס לחול. ולכן לבן בוודאי לא התנגד לכל זה, וכל מה שיעקב עשה נראה לו כדברים בטלים, אבל יעקב אבינו לימד את לבן כי הקב"ה מנהל את העולם, ומשגיח בפרטי כל ענייני האדם, עד שילדו כולם נקודים. לכן מובא בדברי חז"ל כי יום לפני הלידה בא לבן ושינה את תנאו, ויעקב הסכים לכך, להוכיח עד היכן מגיעה השגחת הבורא על יראיו המייחלים לחסדו.

❖

בתום שיעורו הקבוע של מרן **הגרי"ש אלישיב** זצ"ל, נכנס לרכבו בחור וביקש לשאול שאלה כלשהי. שאל אותו **הרב אלישיב** בבת שחוק: "און פרשת השבוע קענסט'ע שוין"? (- ופרשת השבוע אתה כבר יודע?!) הבחור, שמכריו מגדירים אותו כעילוי נענה בבטחה "כן!..." המעשה התרחש בפרשת ויצא, ומרן שאל אותו כך: "רש"י אומר בפרשה [ל"א - י'] שהמלאכים היו נוטלים את הכבשים מצאן לבן ומעבירים אותם לצאן יעקב - וכי לא חשש יעקב אבינו מגזל עכו"ם?" נענה הבחור: "וואז הייסט, אנשים רואים מלאכים מתעופפים, תופסים כבשים ועושים עמם כרצונם - אין לך 'זוטו של ים' גדול מזה!..." למשמע התשובה נמסך חיוב רחב של שביעות רצון על פניו של רבינו.

"ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים" (ל' - ל"ח)

בהושענות להושענא רבה אומרים "למען מיחם מקלות בשקתות המים הושענא והושיעא נא". איזו זכות היא זאת שנזכיר אותה בכל שנה ביום גדול כהושענא רבה? אלא אנו מזכירים להקב"ה, שאפילו איש אמת כיעקב היה ג"כ מוכרח ללכת בדרכים עקומות אחרי שגר עשרים שנה עם לבן. ומה אנו נגיד, אלפיים שנה אנו נמצאים בין האומות, בין זאבים רמאים ונוכלים. מה הפלא אם הרבה פעמים אנו מוכרחים לסטות מהדרך הישרה ולפעול נגד הצדק והמצפון.

"וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד הזה וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום וכו' " (ל"א - א' - ה')

מסופר, **האדמו"ר מסאטמר בעל ה"דברי יואל"** ישב באסיפה בביתו, ותקף את אלו הנקראים "צבועים", העושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. ושאל, מהו כפל הלשון "לקח יעקב את כל אשר לאבינו, ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה". ועוד קשה, מדוע השתנו פני לבן, עד שיעקב היה חייב ללכת משם ולברוח? ותירץ, אחרי כל מה שעשה יעקב עם הצאן, התפלאו בני לבן, הלא יעקב איש אמת, ואיך רימה את לבן. אבל יעקב באמת קיים "עם עיקש תתפתל". ובתחילה לקח מעט צאן, ועל זה אמרו בני לבן "לקח יעקב את כל אשר לאבינו" וחוץ מזה "ומאשר לאבינו" - מכספו של אבינו "עשה את החיל הזה" כלומר גם מהצאן שנשאר אצל לבן עשה יעקב תחבולות כדי לעשות את החיל הזה. ולכן יעצו לו בניו, שישנה את מעשיו להיות כיעקב, ויעשה עצמו צדיק, וישב בבית המדרש וילמד וישנה פניו כלפי חוץ כפני תם, ואז גם יעקב יחזור למידתו, מידת האמת. וכשראה יעקב שלבן נעשה צבוע ושינה את מראהו, אמר, כעת אי אפשר להיות איתו יחד, כי הצבוע גרוע יותר ממי שמגלה את פרצופו האמיתי. וזה מה שאומר יעקב "רואה אני את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום" - שנשתנה ונעשה צדיק במראהו, ולכן אני חייב לברוח מכאן.

"וישמע את דברי בני לבן לאמר" (ל"א - א')

לכאורה, גם לבן היה מלא תרעומת על יעקב, כמו שכתוב בפסוק ב' שפני לבן לא היו כתמול שלשום, ומדוע משמיעים את דבריהם, אומר **רבי שמשון רפאל הירש**, אלא שהם קפצו בראש. חינוך זה נתחנכו אצל לבן אביהם, הם למדו זאת ממנו - "ויען לבן ובתואל" הדיוט קופץ בראש.

"ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד הזה" (ל"א - א')

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר, אין כבוד אלא כסף היך מה דאת אמר [נחום ב, י] בזו כסף בזו זהב ואין קצה לתכונה כבד מכל כלי חמדה. וכו'. [בר"ר ע"ג - י"ב]

המשנה במסכת אבות [ו' - ג'] אומרת "אין כבוד אלא תורה", שנאמר "כבוד חכמים ינחלו", שואל **הגר"א מוילנא**, הרי שכבוד הוא כינוי לכבוד התורה ולא כסף. ומתרץ, בכל התנ"ך לא נמצאה המילה כבוד חסרה ללא ו', אלא בשתי מקומות בלבד. כאן, ובנביא נחום, מקום שממנו מביא ר' לוי ראיה. ובשאר המקומות מופיעה מילה זו בכתיב מלא, והסיבה לכך שהכבוד כאן ושבנביא נחום אינו אלא כבוד מדומה, כבוד חסר, שאם יחסר הכסף שגרם לכבוד, יחסר גם הכבוד, אבל בשאר המקומות כתוב כבוד בכתיב מלא, וזאת באמת הכוונה לכבוד התורה, שלעולם אינו חסר. וכאן הרי בניו של לבן התלוננו, כמובן לא על התורה שהחסיר יעקב לאביהם, כי אם על ממון אביהם שנחסר בידי יעקב שהוא כבוד מדומה.

"לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד הזה" (ל"א - א')

לכאורה כפל לשון יש כאן, שהרי אם אמרו 'לקח יעקב את כל אשר לאבינו', היינו 'ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד הזה' מבאר **רבי יעקב משולם אורינשטיין** זצ"ל בספרו **"ישועות יעקב"**, בני לבן הרגישו כי ברמאות עשה יעקב מה שקיבל שכר רב כזה על עבודתו, יותר מכפי המגיע לו. ותמהו, מאין לו להבין תחבולות כאלה, כי היה מפורסם לאיש תם כמו שהעידה עליו התורה "ויעקב איש תם". אמנם, באמת אף שנולד בתמימות ולא היה יודע ברמאות, מכל מקום מאחר שהיה זמן רב בבית לבן, למד ממנו דרכי רמאות מתוך שרימה לבן אותו. וזהו "לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד" - דהיינו שלמד מאשר לאבינו - מהרמאות שלבן רימה אותו, משם למד זאת. וזה פירושו - "לקח את כל אשר לאבינו" - לא בחזקה ובגזל, אלא "מאשר לאבינו" - היינו מהרמאות אשר לאבינו - עשה לו כבוד ועושר, ולכן הדבר מתוקן.

"וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו" (ל"א - ד')

מדוע הזכירה התורה שיעקב קרא להם אל צאנו, ומה זה בא ללמדנו, בספר **"נחל אליהו"** תירץ, התורה באה ללמדנו מהי מידת חסידות. יעקב היה רועה את צאן לבן בנאמנות ובמסירות, וגם בשעה שהיה עומד לעזוב את בית לבן על פי הדיבור, לא השאיר את הצאן רגע אחד בלי שמירה, שהרי עדיין היה רועה את צאן לבן הנותרות, ולכן קרא לרחל וללאה אל צאנו אל השדה. וזה הגמ' אומרת בב"ק [צ"ג:] שלומדים דיני שמירה מהנהגת יעקב.

"רואה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום" (ל"א - ה')

הפשט הפשוט הוא, שהיחס של לבן השתנה כלפיו, וזה לא אותו יחס שהוא היה מתייחס אליו בעבר. אבל המשגיח **רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל**: אמר בזה פשט חדש: יעקב אבינו אומר, אני מרגיש בעצמי שהיחס שלי אל לבן השתנה: "רואה אנכי את פני אביכן" - כשאני מסתכל על הפנים של לבן, "כי איננו אלי כתמול שלשום" ההסתכלות שלי עליו איננה כתמול של שלשום.

תמיד ידעתי שלבן רמאי ושקרן ויש בו את כל המידות הרעות, אך לאחרונה כשאני מסתכל עליו נדמה לי שהוא לא כתמול שלשום, כבר יותר טוב. זה חורבן! ומוכרחים לברוח.

אימרה זו שח המשגיח בעת שהסביר מדוע הוא ברח כל כך מהר מארה"ב (לאחר מלחמת העולם השניה). בימים הראשונים שהייתי בארה"ב - אמר המשגיח, הרגשתי על כל צעד ושעל את האווירה הטמאה של ארה"ב (של אז). והיתה לי סלידה מהאדמה הטמאה הזו, כל זמן שהרגשתי סלידה - יכולתי לשבת שם. אך כשהתחלתי להרגיש שאני מסתגל ליזה, שהמבט נהיה טוב יותר, שאמריקה כבר לא כל כך שלילית בעיני - זה הזמן שצריך לברוח.

"ויאמר להן ראה אנוכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום ואלוקי אבי היה עמדי" (ל"א - ד' - ה')

רבי יהונתן אייבשיץ בספרו **"יערות דבש"** [חלק ב' דרוש ג'] שואל, לשם מה היה צריך יעקב לומר בסוף דבריו "ואלוקי אבי היה עמדי", מה זה נוגע להתנהגותו של לבן ליעקב? ומתרץ, המשנה באבות [ג' - י"ג] אומרת, כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו", ולכאורה הרי הגמ' במסכת כתובות [ק"ה:] אומרת: תלמיד חכם שמקובל על בני עירו סימן רע עבורו, כי זה סימן שהוא לא מספיק מוכיח אותם, הרי רואים ההיפך, שאם רוח הבריות נוחה ממנו זה סימן שרוח המקום לא נוחה ממנו? ותירץ, "רוח הבריות" אין הכוונה להמוני העם, אלא הכוונה לתלמידי חכמים, וההיפך, אם דעת התלמידי חכמים נוחה ממנו, זאת ראיה שרוח המקום נוחה ממנו. יעקב הבין שרחל ולאה חושבות שאם פני לבן איננו אליו כתמול שלשום, סימן שגם רוח המקום אינו נוחה ממנו, לכן הודיע יעקב "ואלוקי אבי היה עמדי", שרוח המקום כן נוחה ממני, ולבן לא "כלול" בתוך הבריות שיש להתחשב בדעתם.

רבי אליהו ראם ראב"ד בירושלים מבאר: על הפסוק "וה' אמר אל אברהם אחרי היפרד לוט מעמו", אומר רש"י: כל זמן שהרשע עמו היה הקב"ה פורש ממנו. ואת אותו פירוש יש להסביר על דברי יעקב כאן לנשותיו "ואלוקי אבי היה עמדי". שאביכן לבן אינו אלי כתמול שלשום, וההוכחה שלי היא מזה שאלוקי אבי היה עמדי, שהקב"ה נגלה אלי ודיבר עמי סימן שאין לי יותר קשר לאביכן הרשע - לבן.

"כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך" (ל"א - י"ב)

"עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך" (ל"א - י"ג)

"ותען רחל ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו" (ל"א - י"ד)

"כל אשר אמר אלוקים אליך עשה" (ל"א - ט"ז)

תחילה הסביר להם יעקב סיבת רצונו לברוח מלבן בנימוקים הגיוניים, החליף את משכורתי עשרת מונים וכו', ורק לבסוף אמר להן שזה ציווי ה'.

הקשה **רבי דוד פוברסקי זצ"ל** בספרו **"ישמרו דעת"**, לכאורה היה לו להזכיר בעיקר את מה שאמר לו הקב"ה בחלום, שזו הרי הסיבה שצריך לעזוב את בית אביהן, ואילו מדבריו רואים להיפך, שבתחילה הסביר להן את מה שלבן הרע לו, ורק לבסוף אמר להן את מה שאמר לו הקב"ה 'קום צא מן הארץ הזאת". וביאר זאת על דרך מאמר הסבא מקלם זצ"ל (חו"מ ח"ב רכ"א), אדם צריך לעשות מעשיו כל מה שאפשר בפשטות, שלא יהיה ניכר ממנו כל כך שהוא עשהו דברים בקדושה ובטהרה ובחסידות, עד שקדוש יאמרו לו, אין זה מדרכי החסידות, כי מלבד ענין של 'הצנע לכת עם אלקיך', יש חשש פן יטעה אחרים בזה שיראה החיצוניות יותר מהפנימיות, ושקר גדול הוא אשר שנא השי"ת. ובאמת גם בתשובת האמהות הזכירו לו קודם שהן ידעו זאת תמיד אלא שלא דיברו על כך, ורק לבסוף אמרו שאפילו בלי זה אנו חייבין לצאת בכדי לשמוע בקול השי"ת.

עוד מבאר **הסבא מקלם**, יעקב ביקש להקל עליהן את הניסיון, ולכן רצה להשפיע עליהן בתחילה בדרך השכל, ודיבר על העוול והקיפוח מצד לבן, ואח"כ גילה להן כי זה רצון ה'. ומזה נוכל ללמד הלכה למעשה בענייני חינוך, עדיף להסביר לילד או לתלמיד מדוע משתלם לו וכדאי לו לעשות מה שנצווה אותו, מאשר לומר לו עשה כי כך אתה מצווה לעשות, כדי להקטין לו את הניסיון, וכמובן הכל לפי העניין.

את אותו יסוד שבכל מצב על האדם להקטין את הניסיון רואים גם בהמשך הפסוקים. רחל ולאה עונות ליעקב "העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו", נשאלת השאלה האם באמת הן חוזרות רק משום מצבן הרע בבית אביהן? הלא גם אם לא היו נחשבות כנכריות בבית אביהן, גם אם לא היו נמכרות וגם אם לא היה אביהן אוכל את כספן, גם אז היו מחויבות לקיים את ציווי ה', שציווי ה' חייבים לבצע גם בלי סיבה. וא"כ השאלה, למה רחל ולאה תלו את הסכמתן לקיום רצון ה' בזה שלא טוב להן בבית אביהן.

אומר **הסבא מקלם**, האימהות רצו להקטין לעצמם את הניסיון ושכנעו את עצמם בזה שבין כך הם נכריות ואין להם חלק ונחלה בבית אביהם, ועי"ז הניסיון לעזוב את בית אביהם יקטן. מוסיף **הסבא מקלם** שמזה צריך ללמוד, שהאדם שעומד בפני ניסיון צריך להקטין את ממדי הניסיון במידת האפשר, וממילא הניסיון שלו יקטן ויראת ה' תגדל. [ועיין מש"כ בפרשת וישב על הפסוק "הן אדני לא ידע איתי מה בבית וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת" (ל"ט - ח' - ט')]

רבי משה פיינשטיין לומד מתשובתם של רחל ולאה יסוד גדול, עדיפה הדרך לשמור תורה ומצוות בדרך נינוחה וקלה, מאשר לעבור דרך ייסורים שלא כל אחד יכול לעמוד בהם. משל למה הדבר דומה, אדם שגר עשרות שנים במקום שיש חילולי שבת, והוא מתפאר בזה שעל אף שהוא נמצא בסביבת מחללי שבת בכל זאת הוא עומד בניסיון ומעולם לא חילל שבת, אך התפארות זו אינה במקומה, כי אמנם הוא עמד בניסיון, אבל הדבר אינו מחייב שגם בניו ובנותיו יעמדו בניסיון, ואנו אף מתפללים בכל יום "ואל תביאנו לא לידי ניסיון", אלא עדיף היה לחנך את משפחתו בגודל מעלתה של השבת על ידי שהיה מראה את יופייה וטובתה של השבת, ועד כמה אין שום הפסד או אפילו מניעת רווח בסגירת בתי עסק בשבת. ולאו דווקא על ידי הימצאות בסביבת מחללי שבת ובכל זאת לשמור את השבת - וחובתו של האב והאם להראות שהמצוות נוחות לקיום ומתוקות לעושיהן, ולא

כמשאוי וכגזירה של מלך. זה מה שאמרו רחל ולאה, שאמנם טובה להם קיום המצוות והן מרוצות לעזוב את בית אביהן, וזו לא גזירה קשה לעזוב את הבית, אדרבה, זה דבר טוב ומקובל ונח ורצוי להן.

"ותען רחל ולאה ותאמרנה לו וגו' ועתה כל אשר אמר אלוקים אליך עשה" (ל"א - ג' - ט"ז)

בפרשה זו כבר הזכרנו בכמה פנים את ויתורה של רחל ללאה אחותה, וכן את ויתורה של לאה למען אחותה רחל. מהתבוננות מעמיקה בפסוק זה, אפשר לראות ויתור נוסף של רחל למען לאה אחותה כפי שביארם **חכם אחד** [הופיע ב"מוסף שבת קודש" ב"יתד נאמן"] החפץ בעילום שמו שאמר את הדברים הנפלאים בפני **רבי חיים קנייבסקי זצ"ל** אשר שבחם מאוד!

בפירוש **הטור** תמה על המילים "ותען רחל ולאה" וז"ל: "הרבה הוקשה לי איך לא נהגה רחל כבוד בלאה אחותה הגדולה והשיבה בפניה". והביא הטור את דברי המדרש [בר"ר ע"ד – ד'] רבי יודן ורבי יוסי, רבי יודן אמר שדברה בפני אחותה, אמר לו רבי יוסי ראית מימיך אדם קורא ראובן ושמעון עונה אותו, והלוא לרחל קרא ורחל ענתה אותו, על דעתיה דרבי יהודה ניחא על דעתיה דרבי יוסי לא מתה אלא מקללתו של זקן. מבואר מדברי המדרש שלפי שיטת רבי יודן באמת רחל מתה משום כך.

תירוץ מחודש על קושיית **הטור** העלה אותו תלמיד חכם. בהקדם מה שיש להקשות, מדוע נצרך יעקב לבקש את רשות נשותיו לעלות לארץ ישראל - והלא אם הבעל אומר לעלות והאשה אומרת לא לעלות כופין אותה לעלות כמבואר בגמרא כתובות [ק"י:]

כדי ליישב קושיא זו יש להקדים את דברי **הרמב"ן** על הקושיא הידועה הכיצד נשא יעקב אבינו שתי אחיות, מבאר **הרמב"ן** שאע"פ שהאבות קיימו את כל התורה כולה, זה היה רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. ולכך מתה רחל בדרך כדי שלא יישב בארץ עם שתי אחיות.

והנה לפי דברי **הרמב"ן** כאשר נאמר ליעקב בנבואה שעליו לעזוב את לבן ולעלות לארץ ישראל, הוא ניצב בפני בעיה קשה מנשוא: מזמן כניסתו לארץ ישראל, הוא לא יוכל להמשיך ולחיות עם שתי נשותיו – את אחת מהן הוא חייבת לעזוב!

מה עושה יעקב אבינו, קורא יעקב לרחל ולאה לצאת לשדה. הוא מספר להם גופא דעובדא היכי הווה. כך וכך נאמר לי בנבואה משמים, ואז קופצת רחל מרצונה ועונה לפני לאה. רחל לא עונה לפני לאה משום שלא נהגה כבוד באחותה. אלא אדרבה! משום הכבוד והרחמנות על אחותה, מחליטה רחל שוב לוותר! היא פונה אל יעקב ואומרת לו: "כל אשר אמר אלוקים אליך עשה", כאשר המשמעות המעשית של הדברים שהיא, רחל, לא תוכל להמשיך להיות אשתו של יעקב בארץ ישראל! רחל מוסרת את נפשה למען אחותה, ולמען בעלה שיוכל לקיים את דברי הנבואה ולעלות לארץ ישראל! ולכן יעקב היה צריך להתייעץ איתן על העליה לארץ ישראל, כיון שחיה של אחת מהן תלויה בעליה זו לארץ ישראל.

נמצא, שאם עד עכשיו ראינו שרחל מסרה את הסימנים ללאה אחותה, ובכך ויתרה שיעקב לא יהיה בעלה, ולא תהיה בין ה"ארבע אמהות", אבל לא מסרה את נפשה, עתה רחל מוסרת אף את חייה, מוכנה היא אף למות בשביל אותה אישות שנתנה ללאה אחותה. נורא. גיוואלדיג!

לפי"ז מיושבת תמיהת **הטור**, שהלוא רק לכבוד אחותה הקדימה רחל את דבריה. וא"כ רחל לא מתה תחילה בתור עונש, אלא כדי שיעקב יוכל לקיים את דברי הנבואה ולעלות לארץ ישראל. וכל זה נגרם ע"י "שדיברה בפני אחותה", היינו שרחל וויתרה והקדימה את לאה כשאמרה ליעקב שעליו לעלות ארצה ולקחה על עצמה את התוצאות הנוראיות המונחות בקיום נבואה זו!

"וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו" (ל"א – ד')
ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו לו" (ל"א – ט"ו)

הקשה **רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל**, אחרי שהקב"ה אמר במפורש ליעקב 'שוב לארצך ולמולדתך ואהיה עמך' מה לו עוד לשאול ולהתייעץ בנשיו, כאילו היה הדבר תלוי בהן ומפיהן הוא חי? וגם תשובתן 'הלא נכריות נחשבנו לו' אינה ממין הטענה? וביאר על פי מה שדנו הראשונים בשאלה איך נשא יעקב אבינו שתי אחיות, הרי האבות קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה. וביאר **הרמב"ן** ז"ל, שהאבות לא שמרו התורה אלא רק בארץ ישראל, ולא בחו"ל, ולכן בחו"ל יכל לישא שתי אחיות. **והר"ש יפה** מפרש איך נשא שתי אחיות משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולכן לא נקראו רחל ולאה אחיות אחרי שנתגיירו, כי אין להן דין קורבה.

ולפי"ז הביאור הוא כך: אחרי שציווה הקב"ה ליעקב לחזור לארץ ישראל, עלה בלבו לשאול - איך יהיה אפשר לקיים בא"י שתי אחיות - לפי שיטת הרמב"ן ז"ל הנ"ל ?! לכן שלח לקרוא לרחל וללאה כי זה דבר הנוגע להן במיוחד, והן השיבו לו: העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו לו' - כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי - כשיטת **הר"ש יפה** הנ"ל, ומותר לך לקיים אותנו גם בארץ ישראל.

"ויאכל גם אכול את כספנו" (ל"א - ט"ו)

כתב בספר **"מעינה של תורה"**, טבעו של אדם הגון וישר, כשיש לו הרבה חובות ואין לו אפשרות לפרוע אותם, הוא אוכל בלי תאבון. ואילו אדם שאינו הגון, אוכל תמיד בהנאה אף שיודע שהוא אוכל רכוש אחרים. וזה שאמרו בנות לבן, "ויאכל" - אוכל הוא את לחמו במצפון שקט, בו בזמן שהוא גם "אכול את כספינו", ואין זה גורע כלל מתאבונו והנאתו. עוד יש מפרשים, כשגוי אוכל ממון ישראל, הוא נהנה בכפליים, א'. על עצם האכילה, ב'. טעם מתיקות של גזל. וזה הפירוש "ויאכל גם אכול", שתי אכילות מחמת שזה כספינו.

"לבוא אל יצחק אביו" (ל"א - י"ח)

מפני מה שם את פעמיו רק אל יצחק אביו. ומה עם רבקה אמו, וכי לא התכוון לבוא אליה?

מתרץ ה"**משך חכמה**", יעקב שם פעמיו אל אביו משום שרק כלפי אביו היה לו חיוב של כיבוד אב לבוא אליו. כי אביו הרי שלח אותו רק כדי להינשא [לעיל כ"ח - א'-ה']. אבל כלפי רבקה אין לו חיוב לבוא מדין כיבוד אם, שהרי היא אמרה לו במפורש "ושלחתי ולקחתיך משם" [לעיל כ"ז - מ"ה], ועדיין לא שלחה לקרוא לו, הרי שמחלה על כבודה.

"ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה" (ל"א - י"ט)

יש להקשות, איך גנבה רחל את התרפים, ואע"פ שהיה קודם מתן תורה הרי בני נח נצטוו על הגזל, וא"כ עברה בזה איסור. ומצינו בזה ב' דרכים, א. הטור [פסוק ל"ב] כתב שלכן יעקב אבינו אמר 'עם אשר תמצא את אלקיך לא יחיה', והיינו שאין זה קללה אלא כך הוא הדין הראוי למי שגונב, ונמצא לפי דבריו שאכן רחל נענשה על איסור גניבה, וכן כתב המשך חכמה שלפי הפשט זהו סיבת מיתת רחל כיון שבן נח נהרג על הגזל. ב. רש"י [שם] הביא מחז"ל שזה היתה קללה של יעקב, אבל על פי דין לא היתה חייבת מיתה, ויש לבאר כמו שכתב האבני נזר (או"ח קכ"א) שרחל גנבה כדי להפריש את אביה מהאיסור של ע"ז, ובאופן זה אין איסור גזל.

"ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא" (ל"א - כ')

בריחה - פירושה הליכה ללא ידיעת הממונה או האחראי. לכאורה המינוח 'בורח' המובא בפסוק זה אינו מובן, כי אם יעקב היה אומר ללבן שהוא הולך, לא היתה זו בריחה, אלא הליכה גרידא, וא"כ מה לשון הפסוק 'על בלי הגיד לו כי **בורח** הוא' היה צריך לכתוב 'על בלי הגיד לו כי **הולך** הוא', שהרי לא שייך שיאמר ללבן שהוא בורח, שהרי זה תרתי דסתרי, כי אם הוא מגלה ללבן שהוא הולך ממילא הוא כבר לא בורח אלא הולך?

ותירץ בספר **"מנחה בלולה"**, בכל ויכוח או מריבה שהיתה בין לבן ליעקב אבינו, היה מפחידו יעקב תמיד ואמר לו כי בורח הוא, ומאחר שבכל פעם היה מאיים עליו שיברח ולבסוף לא ברח, לבן לא חשב שבאמת יעקב יברח. וזאת היה מחכמת יעקב אבינו ע"ה, כדי שלא ירגיש לבן מתי שיברח באמת. וזהו שאמר הכתוב 'ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי' - ובמה גנבו - 'על בלי' - ר"ל על לא דבר (דבלי הוא מלשון לא) כנ"ל, דעל כל דבר קטן שהקניט לו לבן - 'הגיד לו כי בורח הוא', ובזה גנב את לבבו כנ"ל.

"ויברח הוא וכל אשר לו וכו' וירדוף אחריו" (ל"א - כ"א - כ"ג)

שואל ה**"אור החיים"** הקדוש, מה נשתנה בהליכה זו של יעקב אבינו שלא קפצה לו הארץ, הרי אפילו לאליעזר עבד אביו קפצה לו הארץ, ומן הנכון לעשות נס ליעקב אבינו להצילו מהרודף, ולא היה משיגו לבן'.

ומתרץ, הקדוש ברוך הוא רצה להראות שיכול להצילו, גם אם לבן ישיג אותו, ואם היה עושה קפיצת הדרך, יאמר לבן שכביכול הקדוש ברוך הוא לא יכול להציל את יעקב מידי לבן, ולכן הוא עושה לו קפיצת הדרך.

עוד מתרץ ה**"אור החיים"**, הדבר היה לתועלת עם ישראל לעתיד, כי לבן הרי חיפש את התרפים שלו, ויעקב אמר שמי שלקח התרפים 'לא יחיה' וזה גרם למיתת רחל, ולכן לא קפצה הארץ, כדי שתיקבר רחל בבית לחם, במטרה עתידית שיתפללו שם ישראל כשיעברו שם בגלותם, ורחל אמנו תתפלל עליהם, כמו שכתוב "קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה", וזה יהיה להם לסימן טוב, ולחיזוק בגלותם, ולגאולתם הקרובה. [ועיין לעיל כ"ה י"ז מה שהבאנו בשם הרב מבריסק.]

"השמר לך" (ל"א - כ"ד)

בתרגום **יונתן בן עוזיאל**, וכן בפרקי דרבי אליעזר [פרק ל"ז] כתוב, שמלאך ה' נראה אליו כשחרבו שלופה בידו. אומר **רבי זלמן סורוצקין**, ללמדך, שאפילו רק לומר ללבן הארמי "השמר לך" אי אפשר אלא רק כשחרב שלופה כנגדו.

"השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע" (ל"א - כ"ד)

שואל ה**"כתב סופר"**, בשלמא מה שהזהירו לא לדבר רע עם יעקב, הדבר מובן, אבל מדוע הזהירו שגם טוב לא ידבר איתו. אומר ה**"כתב סופר"**, בהגדה של פסח אנו אומרים, "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". פירושו, שאילו היה פרעה מוציא אותנו ממצרים מרצונו הטוב, היינו צריכים תמיד להודות לו שהואיל בטובו להוציאנו ממצרים. ולכן לא רצה הקב"ה שלבן יעשה טובות ליעקב, כדי שלא יצטרך יעקב להיות נכנע לו ולהודות לו על הטוב. ולכן גם היה צורך שלבן יגיד ליעקב שהקב"ה נגלה אליו והזהיר אותו, ושלא יחשוב שהוא צריך להודות ללבן על זה.

ובספר **"ילקוט הרועים"**, מתרץ, מפני מה היו אמותינו עקרות, שלא יאמרו לבן ומשפחתו ברכותינו עושים פירות. שהרי לבן בירך את רבקה "אחותנו את היי לאלפי רבבה", ולכן רחל היתה עקרה, כדי שלא יאמרו שרחל ילדה מברכתו של לבן. נמצא שמברכותיו של לבן נמנע מהאימהות פרי בטן, וזאת האזהרה "לא מדובשך ולא מעוקצך" - כי מהברכות שלך, מהטוב שלך, יש רק צרות.

"למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכינור" (ל"א - כ"ז)

אין יהודי שלא מגחך לשמע דברי לבן ליעקב. אם היינו רק יכולים להשיב ללבן היינו אומרים לו: 'סליחה, אתה אמיתי? איזה תוף ואיזה מחול? הלא אתה עשית הכל כדי שיעקב יתעכב אצלך...

יחד עם זאת ראוי להביא את ביאורו הנפלא של ה**"קדושת לוי"** זיע"א [ד"ה לפ"ש], הנה ידוע הדבר כי הרע לא יכול לסבול את הטוב והטומאה לא יכולה לסבול את הקדושה. לבן הארמי לא הכיר בצדקתו ובקדושתו של יעקב כלל, אלא חשב אותו לרועה צאן פשוט. ורק כאשר הוא רודף אחרי יעקב מתגלה אליו האלוקים בחלום ואומר לו 'הישמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע'. או אז הוא מבין שיעקב הוא איש צדיק וקדוש.

וזו כוונת דברי לבן ליעקב 'למה נחבאת' למה הסתרת ממני את קדושתך וצדקותך והיית צריך 'לברוח'? הלא אם רק היית מגלה את גודל קדושתך הייתי שמח להיפטר ממך, כי הרי אין הטומאה יכולה לסבול את הקדושה. ואז באמת הייתי משלח אותך 'בשמחה בשירים בתוף ובכינור'.

"יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי וכו השמר לך וכו' למה גנבת את אלהי" (ל"א - כ"ט - ל')

שתי קושיות עצומות המתרצות האחת את חברתה הקשה ה**"שאגת אריה"** על פסוקים אלו.

לבן פותח בדבריו אל יעקב אבינו ואומר לו 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע', ורק לאחר מכן אומר לו את הסיבה מדוע הוא חפץ להרע לו, ולכאורה סדר הדברים היה אמור להיות, ראשית להזכיר את חטאתו של יעקב שגנב ממנו התרפים, ולכן הוא היה מעוניין להרע לו, ולאחר מכן לומר לו שעל אף כעסו עליו, אין יכול לעשות לו מאומה כי אמש נגלה אליו ה' וכו'? והוסיף והביא קושיית **רבי קאפיל חריף** זצ"ל שהקשה, למה הקב"ה התגלה אל לבן הרשע שלא ירע ליעקב, מדוע לא התגלה ליעקב לאמור לו אל תירא עבדי יעקב מלבן?

בספר "**ארץ בנימין**" לרב **בנימין סופר** (דיין) שואל, לשם מה מספר לבן ליעקב מה שאמר לו הקב"ה בחלום הלילה, הרי על ידי זה הוא מגביר את בטחונו של יעקב, שהרי לבן עצמו מודה שאין בכוחו לעשות לו רע, ומה היתה כוונתו בכך? עוד קשה, מה הקשר של המשך דברי לבן "למה גנבת את אלהי" לזה שהקב"ה נגלה אליו? ועוד יש להקשות, מנין ידע לבן שיעקב גנב את התרפים?

והתירוץ, על פי מה שמובא במדרש [תנחומא ויצא] במקום שיש עבודה זרה בבית, אין השכינה שורה, וכן אמר משה "כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'" [שמות ט' - כ"ט], ופירש רש"י: 'אבל לא בתוך העיר, לפי שהיתה מלאה גילולים'.

לפי זה מובנים סדר הדברים כפי שהם כתובים בפרשתנו: לבן עצמו התקשה בקושיא למה הקב"ה התגלה אליו ואמר לו: 'השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע', ולא התגלה ליעקב, ובפרט שהרי ידע בעצמו שהוא אינו ראוי שתחול עליו רוח הקודש - אף בחלום הלילה, וגמר בדעתו, שהסיבה שהקב"ה התגלה בדווקא אליו, משום שאין בביתו עבודה זרה ומאותה סיבה הקב"ה גם לא התגלה ליעקב משום שכעת יש בביתו עבודה זרה. וזהו שאמר לבן ליעקב 'מה עשית ותגנוב את לבבי וגו' יש לאל ידי לעשות עמכם רע', וכי תאמר מאין ידעתי שנמצא אצלך התרפים שלי? זהו מוכח שהרי 'אלוקי אביכם אמש אמר אלי', זו בודאי תמיהא גדולה שיתגלה אצלי השי"ת, ולמה לא נתגלה לך? על כרחך משום שעבודה זרה בביתך, ואם כן - למה עשית כן, וגנבת את אלוהי?

ולפי"ז מובן גם מדוע לבן אמר ליעקב שהקב"ה אמר לו שלא ירע ליעקב, שהרי כל מה שאמר לו היה כדי להוכיח לו על אמיתות חשדותיו בגניבת התרפים.

"יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב וגו' ועתה הלוך הלכת וגו' גנבת את אלוהי" (ל"א - כ"ט - ל')

צריך להבין מה זה שהתפאר לבן "יש לאל ידי לעשות עמכם רע", הלא תכף אחר זה אמר "ואלוקי אביכם אמש אמר אלי השמר לך וגו'", נמצא שהודה בעצמו שלא יוכל לעשות לו רע ח"ו?

מבאר **רבי יחזקאל משינאווא** בספרו "**דברי יחזקאל**", ביאור הכתוב הוא כך, לבן אמר ליעקב "יש לאל ידי לעשות עמכם רע", כלומר מזה תדע שיש בכוחי לעשות עמכם רע, "ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך וגו'", מדהצריך להזהירני שלא לעשות עמכם רע, יש ראיה שהיה בכוחי להרע לכם. "ועתה הלוך הלכת וגו' למה גנבת את אלוהי", היה לך לשמור את עצמך ממני ולא לסמוך על הנס.

האדמו"ר **רבי בונים מפשיסחא** היה אומר, ראו מה קרה ללבן שזכה פעם להתגלות אלוקית בחלום, שלא היה יכול לעצור ברוחו ולא לספר על זה ביותר משמץ של גאווה. כי סה"כ מה היתה ההתגלות, אזהרה, ובכל זאת גם בזה היה יכול להתגאות.

ובספר "**הכתב והקבלה**" כתב, שלבן אמר "יש לקל ידי לעשות **עמכם** רע", לא עמך בלשון יחיד, אלא עמכם לשון רבים. לבן הרשע מתפאר ברשעותו, שלא רק איתך הייתי בא בחשבון, אלא גם על כל משפחתך, שהם בעצם הבנות והנכדים שלי.

ה"**אמרי שפר**" מתרץ, כוונת לבן הייתה שהוא עצמו בלבד לא יכול לעשות כלום, כי הקב"ה אמר השמר לך לי בלבד, אבל אני יכול לעשות שליח שיעשה לכם רע, ואני לא אענש ע"כ כי אין שליח לדבר עבירה, ועוד שהקב"ה הזהירני 'לא לדבר איתך מטוב עד רע, ועל מילי דדיבור אין שליחות כי מילי לא מימסרי לשליח.

"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלוהי" (ל"א - ל')

מדבריו של לבן משמע שיש קשר בין רצונו של יעקב לחזור לבית אביו לבין גניבת התרפים, והדברים טעונים ביאור מה הקשר בין הדברים. עוד צריך להבין מהיכן הביטחון של לבן שאכן יעקב הוא זה שגנב את הפסלים, וגם אם הוא גנב אותם כדי שלא יהיו ברשותו של לבן, מי אמר שהם כעת ברשותו אולי השליך אותם בדרך? בספר "**מתוק האור**" מתרץ, לבן טען ליעקב ואמר לו, ידוע לנו שבמשפחה שלך כל מי שיוצא לדרך זוכה לקפיצת הדרך, וגם אתה כשהגעת לכאן קפצה לך הדרך, וא"כ מדוע בדרך חזרה לבית אביך לא קפצה לך הדרך, והראיה שלך לא קפצה הדרך שהצלחתי להשיג אותך, אלא בהכרח עונה לבן מיניה וביה, כל זה בגלל שהפסלים שלי נמצאים אצלך, אמנם אתה רוצה לחזור לבית אביך ובמהירות, כמו שכתוב **"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך"** וא"כ לכאורה אתה מעוניין בקפיצת הדרך שהרי "**נכסף נכספת**", אז "**למה גנבת את אלוהי**" שגרם לך למניעת קפיצת הדרך, ומכאן לבן בטוח שהתרפים אכן נגנבו ע"י יעקב ונמצאים ברשותו.

ומדוע באמת לא זכה יעקב אבינו לקפיצת הדרך, כבר הבאנו לעיל [פסוק כ"א - כ"ג] את תשובתו של ה"**אור החיים**" הקדוש, שאם יעקב היה זוכה לקפיצת הדרך לבן היה פוגש אותו אחרי שהוא כבר הגיע לארץ ישראל, ושם היה מתנהל הדין ודברים שבין לבן ליעקב שבו יעקב אמר "**עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה**" דבר שגרם לפטירתה של רחל, ואז רחל היתה נקברת בארץ ישראל, אבל הקב"ה רצה שרחל אמנו תיקבר בבית לחם כדי שכשיצאו בניה לגלות יעברו בדרכם על יד קברה ורחל אמנו תתפלל עבורם.

רבי שמעון שקופ מבאר באופן אחר את דברי לבן ליעקב, לבן לא תלה את גניבת התרפים ברצונו של יעקב ללכת לבית אביו, אלא אדרבה, לבן בא בטענה ליעקב, אם שואף אתה ללכת לבית אביך, הלא עליך לזכור כי בית זה נלחם במשך כמה דורות ובכל תוקף נגד כל מיני אלילות ועשיית פסל ומסכה, ואיככה אתה מוליך לשם את התרפים שלי?

והוסיף **רבי שמעון שקופ** כמה עזה תוכחה מעין זו גם לתלמיד הנוסע לישיבה, לבית תלמוד של תורתינו הקדושה, אשר נלחמת נגד כל הדעות והאידיאלוגיות המזויפות אשר שורשיהן יונקות מהאלילות, הקדמונית, - והוא מוליך איתו לשם מיני תרפים (כוונתו לספרות ההשכלה הפסולה שרווחה אז בשולי המחנה) שהם בניגוד גמור לרוח הישיבה?!"

ואחרי הרעיון הזה, תיאר בתור הוספה את התאבקותו של יעקב אבינו עם המלאך, שלדברי חז"ל היה שרו של עשיו. כי הן אמנם התאבקות זו נגמרה

בניצחון גמור ליעקב, עד אשר המלאך בכה ויתחנן לו לשלחו, אבל סוף כל סוף - גם המנצח, יעקב, סבל מתוצאת המלחמה, ונשאר לזמן מה 'צולע על ירכו'.

והתוה"ק ציוותה לנו לזכור תמיד את הפרט האחרון - שנפגע יעקב אבינו בכף ירכו, בזה שאסרה לנו לעולם לאכול את גיד הנשה. תכלית הדבר הוא כדי שיישאר שמור בזכרוננו, כי כשמתאבקים בני יעקב עם שריהם של בני עשו ועם הקולטורה וההשכלה שלהם, אז אפילו כשסוף הניצחון הוא לצד בני יעקב, עם זאת נשארים הם "צולעים על ירך".[הופיע בספר היובל לרבי שמעון שקופ במאמר שנכתב ע"י תלמידו הגרא"י אונטרמן]

הרבי ר' העשיל מקראקא זצ"ל תירץ, נפסק להלכה שהולכין אחרי הרוב, ומובא במדרש שמין אחד שאל את רבי עקיבא: כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות - ורוב העולם עובדים עבודה זרה, ואתם המעט מכל העמים, למה לא תהיו כמונו לעבוד עבותה זרה? והשיב לו רבי עקיבא דדין זה שהולכים אחרי הרוב דרשו חז"ל (חולין י"א.) מכמה דינים וביניהם מדין של אביו שציותה התורה לכבדו, וקשה איך חייב לכבד את אביו, אולי הוא לא אביו ?! אלא הסיבה שחייב לכבד את אביו כי הולכים אחרי הרוב. וזאת היתה טענת לבן - 'ואתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך, אתה רוצה לקיים מצות כבוד אב שהיא מצוה גדולה, ולכן אתה רוצה לעזוב אותי. אם כן יש לחקור מצד הדין – אולי הוא לא אביו? אלא שאתה סובר כדין שהולכיו אחרי הרוב, אם כן - "למה גנבת את אלהי", אם הולכים אחרי הרוב - הלא רוב העמים הולכים בדרכי ולא בדרכך ?! "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה" (בראשית ל"א, ל"ב), פירש רש"י: 'מאותה קללה מתה רחל בדרך".

"ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלוהי ויען יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי" (ל"א - ל' - ל"א)

מדוע באמת רחל גנבה את התרפים? כותב ה"**אבן עזרא**" [פסוק י"ט], אמרו כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה, בשעות ידועות תדבר הצורה וכו' והיה לבן אביה יודע מזלות ופחדה שאביה יסתכל במזלות לדעת אי זה דרך ברחו, וירדוף אחריהם, עיי"ש. אולם כותב **רבי צבי חריף** זצ"ל (מובא ב'חידושי רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ זצ"ל', עמוד קצ"ה) באמת לא היה יכול לבן להרע ליעקב, שהרי הלך עכשיו כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם, ו"שלוחי מצוה אינו ניזוקין" [פסחים ח'.] אמנם זה שייך רק ביעקב, אך לא אצל שאר בני ביתו, ולהם לבן יכל להרע, ולכן גנבתם רחל.

וזו היתה כוונת לבן: "ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך" - לקיים מצות כיבוד אב ואם, ומאחר שאתה שליח מצוה - "למה גנבת את אלוהי" - התרפים. "ויען יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי", כלומר, גם אם נכון הדבר שאני גנבתי, הרי זה בכדי שלא תוכל לעשות רעה לבנותיך, שהן אינן שלוחי מצוה.

"למה גנבת את אלוהי" (ל"א - ל')

לבן עושה צחוק מעצמו. יעקב גנב את האלוהים שלו? הרי בזה הוא מקטין את אלוהיו, כי אם הוא אלוהים, איך אפשר לגנוב אותו? והתשובה אומר **הש"ך** על התורה, גם לזה לא חשש לבן, העיקר שיוכל לקרוא ליעקב גנב.

"ויען יעקב ויאמר אל לבן וכו' עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה" (ל"א - ל"א - ל"ב)

ומאותה קללה מתה רחל בדרך. [רש"י]

הגמ' במסכת ברכות [י"ט.] אומרת, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן - ומסבירים, כי האמירה של דבר שלילי, עלולה לגרום להגשמתו, ולדיבור עצמו יש בו כח סגולי שמביאה כעין הזמנה לשטן.

❖

על המצבה הראשונה בבית הקברות בפתח תקווה, חרוט "ברית כרותה לשפתיים". הסיפור שמאחורי מצבה זו הוא נורא! בית העלמין הוקם בשנת תרמ"ט, ובי"ט תשרי תרמ"ט נקבר שם הנפטר הראשון. כשקידשו את בית הקברות, כמנהג ישראל לקדש את חלקת האדמה לפני שקובעים אותה עבור קבורת נפטרים, הנפטר הנ"ל היה בין אותם אנשים שקידשו את בית הקברות. אחרי שסיימו, לפני שפנו ללכת, עמדו אותם קבוצת אנשים ושוחחו ביניהם, ובהלצה אמרו זה לזה, נו, מי יהיה כאן הנפטר הראשון? עמד אחד מן העומדים, והחזיר את תשובתו בהלצה, אין לי בעיה להיות הראשון. לא עברו עשרה ימים, והאדם נפטר! וכשקברו אותו, החליטו רבני העיר לרשום על המצבה, למען יראו וילמדו את סיפור פטירתו. ובאותיות גדולות נרשם "ברית כרותה לשפתיים".

ה"**חפץ חיים**" היה אומר, כמה צריך להיזהר בלשון. יעקב לא רצה שרחל תמות, אבל כיון שהוציא מפיו, נפטרה. מוסיף הח"ח, נתאר לעצמנו מה היה קורה אם יעקב היה מקלל את יוסף, לאחר שהאחים חזרו וסיפרו לו על ה"מעללים" של המשנה למלך יוסף...

"עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה וכו' הכר לך מה עמדי וקח לך" (ל"א - ל"ב)

ומאותה קללה מתה רחל בדרך. [רש"י]

וקשה, הרי לא אמר עם אשר 'נמצא', רק "**תמצא**", ובאמת לא מצא ולמה מתה?

מתרץ **רבי חיים קניבסקי** זצ"ל, כתוב במדרש ויחפש ולא מצא את התרפים, תרפים לא מצא, הא קיתוניות מצא. נעשו תרפים קיתוניות שלא לבייש את רחל. ולפי זה נמצא שבאמת מצא את התרפים, רק הוא לא ידע ולכן הזיק הקללה.

רבי מאיר שפירא מלובלין מבאר את קללתו של יעקב לא כפשוטו, אמונתו של יעקב היתה בקב"ה בורא שמים וארץ. אמונתו של לבן, בעץ ואבן מעשה ידי אדם, אין רוח בהם. וזאת היתה טענתו של יעקב: מה כל הרעש הזה? "עם אשר תמצא את אלהיך", נניח שתמצא את אלהיך! מה יועיל ומה תועלת בו? הרי "לא יחיה"! הרי זה בול עץ, אין בו ממש! אבל "הכר לך מה עמדי", ראה איזה אל יש לי "וקח לך", קבל את אמונתי, אמונת אמת באלוקים חיים.

"ורחל לקחה את התרפים וכו' כי דרך נשים לי" (ל"א - ל"ד - ל"ה)

בספר "**למחר אעתיר**", הביא דבר נפלא ששמע מפי סבו **הגרמ"מ ברסלויער**. **רבי ישעיהו פיק**, בעל "**מסורת הש"ס**" אמר בשם רעייתו הרבנית - כוונתה של רחל באמרה "דרך נשים לי", שהתרפים נמצאים אצלה, והראיה, בפסוק

"מכשפה לא תחיה" [שמות כ"ב - י"ז], פירש רש"י אחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות. - א"כ הכישוף נקרא "דרך נשים", שנשים דרכן לעשות כשפים. וזה שאמרה רחל, התרפים, שהם מעשה כשפים ונקראים גם "דרך נשים", נמצאים אצלי. לפי פירוש זה יוצא, שבאמת רחל לא שיקרה, אלא אמרה באופן שמשתמע לשתי פנים.

"ויחר ביעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי" (ל"א - ל"ו)

לבן עונה ליעקב , הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא" עד היכן יכולה להגיע עזותו של לבן, הרי לבן חיפש ובדק בכל כליו של יעקב ולא מצא אפילו שרוך נעל שיעקב לקח, ובכל זאת עונה "הבנות בנותי וכו' וכל אשר אתה רואה לי הוא", עד היכן יכולה להגיע חוצפתו של אדם ועוד לעמוד ולשקר שקר כה גם? מסביר ה"**חפץ חיים**" לבן אמר ליעקב, מבחינתי אתה שקוף, אתה בכלל לא קיים, אין לך בכלל זכות קיום, ולכן הכל שלי.

בספר **"כמוצא שלל רב"** מביא בשם שו"ת **"זית רענן"** [ח"ב ליקוטי חידושי תורה] שמביא את דבריו של הזוהר הקדוש במעשה של אשת עובדיה שבאה אל אלישע ואומרת לו עבדך אישי מת והנושה בא לקחת את שני ילדיו בגלל החובות שהשאיר, אומר לה אלישע הנביא "מה יש ליכי בבית" [מלכים ב', ד' - ב'], אומרת לו אשת עובדיה "אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן", אומר לה אלישע לכי שאלי כלים מכל השכנים ותמלאי בהם שמן, ההמשך ידוע שאשת עובדיה מילאה בכל הכלים שמן עד שהתמלאו כל הכלים שהביאה, נשאלת השאלה מדוע היה צריך שיהיה לה מעט שמן, נס כה גדול שכל הכלים מתמלאים שמן, האם צריך את המעט שמן כדי למלאת אותם, הנס יכל להתרחש שהכלים יתמלאו מאליהם אפילו בלי מעט שמן, אלא שהקב"ה לא עושה נס לתת ברכה אלא במה שכבר נמצא בעולם, ואפילו הוא דבר מועט, אבל כשאין לברכה על מה לחול הקב"ה לא עושה נס.

זו היתה טענתו של לבן כלפי יעקב אבינו, נכון, הרכוש שרכשת ניתן לך מאת ה', אבל הברכה חלה על מה שהיה אצלי בבית, שהרי מעצמך לא היה לך כלום - "כי במקלך עברת את הירדן הזה" באת לביתי בלא כלום, אפילו מתנות לא היה לך לתת, והברכה חלה על רכושי. "הצאן צאני", הצאן שהיה לך בהתחלה היה ממני, והברכה שבירך אותך ה' לא היה שורה עליך בלעדי צאני, ולכן "וכל אשר אתה רואה לי הוא", שהרי אני הוא מסובב הברכה, אני העיקר. ועל טענה זו לא היה ליעקב אבינו מה להשיב.

"ויחר ביעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי" (ל"א - ל"ו)

"זה לי עשרים שנה בביתך וכו' ותחלף את משכורתי עשרת מונים" (ל"א – מ"א)

"לולי אלוקי אבי אלוקי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני" (ל"א – מ"ב)

צריך ביאור מה ראה יעקב לריב עם לבן דווקא אחרי שכבר ברח ממנו, הלא שנים רבות שלבן מרמה אותו ומציק לו בכל צעד ושעל, בתחילה כשנתן לו את לאה במקום רחל, והכריח אותו לעבוד עוד שבע שנים, ואף אח"כ ה֤ת֙ל בו והחליף את משכורתו עשרת מונים (ופירש"י פסוק ז, דהיינו מאה פעמים), ובכל אותם השנים שתק יעקב ולא השיב מאומה, וכעת ברגע האחרון לפני שהם נפרדים, כביכול יעקב אבינו כבר לא מסוגל עוד להבליג, למה לא המתין עוד רגע אחד, ושוב לא יראהו לעולמים. מבאר **רבי אלימלך בידרמן**, באותה 'שעת פרידה' הכריז לבן [פסוק כ"ט] 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע', והרי אלו דברי כפירה, חוץ ממה שהוא סתר את עצמו מיניה וביה, מצד אחד סיפר שהקב"ה נגלה אליו והזהירו שלא ידבר עם יעקב טוב או רע ולאידך הוא מכריז ואומר יש לאל ידי לעשות עמכם רע.

אלא ביאור הדבר, כך היא דרכם של הרשעים, לכפור בהשי"ת ובהשגחתו, יודעים את ריבונם ואעפ"כ כופרים בו, וארס זה רצה לבן להטיל בכל יוצאי חלציו - זרע יעקב, ולכן הרעיל את אזנם ב'שיחת הפרידה' דעו כי יש בכוחי לעשות רע אף אם הקב"ה אינו חפץ בדבר, בכדי שישאר בהם לנצח 'זכרון' מאותו רשע, ועל כך נאמר (בהגדה של פסח) לבן ביקש לעקור את הבל, שלכאורה צ"ב, היכן מצינו שלבן ביקש להשמיד את כל בני ישראל, אלא הכוונה שביקש לעקור מהם את האמונה בהשי"ת, כי בזה נחשב כמי שעקרם והשמידם לגמרי. ומשום כך 'ויחר ליעקב וירב בלבן', כי אכן, עד הלום, לא ניסה לבן לגנוב ממנו כי אם ממון ורכוש, גרם לו לעבוד עוד שבע שנים שלא בהוגן - שתק יעקב, אך כאשר לבן מנסה להטיל ארס של כפירה בצאצאיו שוב אי אפשר לו לשתוק, על כן 'ויען יעקב ויאמר ללבן' - והחל לגולל את כל השתלשלות העניינים, להוכיח ללבן ולכל בני ביתו, ראו כיצד לבן ניסה לגנוב אותי בכל עת ולא עלתה בידו, החליף את משכורתי עשרת מונים ואעפ"כ 'ישראל עושה חיל', כדכתיב [ל' – מ"ג] 'ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים', וכל כך למה, כי אלוקי אבי אלוקי אברהם ופחד יצחק היה לי, וברצות ה' דרכי איש - לא תוכל שום בריה שבעולם להזיק לו ואפילו כמלוא נימה. ומכאן ילמדו כל זרע יעקב את האמונה הטהורה שאין שום כח ביד בן אנוש להזיק לרעהו ולפגוע בו בגופו או בנפשו אם ה' לא ציווה.

"כי מישׁשת את כל כלי וכו' שים כה נגד אחי" (ל"א - ל"ז)

רבי יוסף שאול נתנזון מסביר את הפסוק בדרך צחות, לאחר שלבן חיפש באוהליו ופשפש בכל כליו, לא ידע יעקב אם לבן לא ניצל את ההזדמנות ולא לקח משהו בקניין "אגב" ו"במשיכה", ולכן הציע לו בלשון אדיבה "מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיך", הואיל נא חותני היקר ותפרוש את כל חפציך, לראות אם נחסר משהו, ואגב כך רצה יעקב לראות אם אין שם, בין חפציו של לבן, גם חפצים שלו.

"שים כה נגד אחי" (ל"א - ל"ז)

בהגדה של פסח כתוב כי לבן הארמי ביקש לעקור את הכל. מה המקור לזה. **הנצי"ב מוואלוז'ין** בשו"ת **"משיב דבר"** מדייק זאת מפרשתנו, לבן בדברו עם יעקב הוא אומר לו "יש לאל ידי לעשות עמכם רע", ומדוע דיבר לבן בלשון רבים, הרי עם יעקב לבדו דיבר, וכי באמת רצונו היה לפגוע גם בבנותיו ונכדיו? אלא מסביר **הנצי"ב**, לבן דיבר עם יעקב ועם ההולכים בדרכו, אלו שנתגיירו מכוחו של יעקב וליוו אותו בדרכו חזרה לארץ ישראל, כפי שאמר יעקב אבינו ללבן "שים כה נגד אחי ואחיך", מי הם אותם אחים? אלו אותן יושבי חרן שהתגיירו והלכו עם יעקב, בהם ביקש לבן לפגוע, רצונו היה

לעקור, ואין מדובר רק ברצון להרוג את יעקב אבינו, כי אם "לעקור את הכל" - את כל היהדות, ותלמידים רבים קמו לו בכל הדורות, לכן, אומר הנצי"ב, נאמר בפסוק "ארמי אובד אבי", לא בלשון עבר, אלא בלשון הווה, ללמדנו כי "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", לא תמיד פיזית, אבל תמיד רוחנית.

"טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה" (ל"א - ל"ט)

על פי דין שומר שכר פטור מן האונסין, ובזה נכלל גם כן אונס טרפה על ידי חית השדה, וא"כ מדוע יעקב שילם, מבאר בספר **"ערוגות הבושם"**, היות ויעקב אבינו ע"ה, היה גיבור ואיש חיל, כמו שנאמר לעיל: "ויגל את האבן מעל פי הבאר" - כמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית, אם כן היה יכול גם כן להציל את השה מפי הארי וכדו', והיה מחוייב לשלם גם על האונס.
וזהו שאמר: **"אנכי** אחטנה" - אפילו אם היה אצלי באונס חטא בשוגג, מכל מקום "מידי תבקשנה" - **מידי** דייקא - יען כי בידי היה להציל.

"הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני" (ל"א - מ')

כתוב פסוק בתהילים [ל"א - י"ג] "נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד", ביאר **המגיד מדובנא**, משל למה הדבר דומה, בשעת שמחה שוכחים את העני והריהו כמת, ואם הוא כבר מגיע, הוא מקבל את השיריים, אבל אבד, אם נאבד איזה כלי בשמחה, מיד חושדים בו. "נשכחתי כמת מלב" אומר העני, אין מזמינים אותי לשמחה וכדומה, אבל **הייתי**, נזכרים שהייתי "ככלי אובד", כאשר נאבד איזה חפץ.
אומר ה"**פרדס יוסף**", זו דרכם של האומות בקשר לישראל, רק כשרע להם תולים שכל הרוע מגיע מישראל אבל את הדברים הטובים לא תולים בישראל. בשעת שלום והמדינה היא על מי מנוחות, אז אין מכירים בחלקם של ישראל בזה, אבל כשמתחילות הצרות, מיד מצביעים על היהודים כשעיר לעזאזל. וכן אמר אבימלך ליצחק [כ"ו - ט"ז] "לך מאתנו כי עצמת ממנו מאוד", אבל כשהוא עצמו התעצם מיצחק, זאת לא ראה. וזה גם הביאור בדברי הגמ' בסנהדרין [ק"ה:], בלעם סומא באחת מעיניו היה, היתה לו ראיה סלקטיבית לראות רק את הדברים "הגרועים" שעשו ישראל, אבל את הטובות שיצא לאומות העולם מישראל את זה לא ראה. וכן בפרשתנו, בני לבן אמרו "לקח יעקב את כל אשר לאבינו", אבל את ההצלחה והברכה שיעקב הביא לביתם לא ראו. אומר ה"**פרדס יוסף**" זה מה שאמר יעקב "**הייתי**" במציאות היום יומית כאשר "ביום אכלני חורב וקרח בלילה", אבל כשבאתי על שכרי, אז שכחת מקיומי.

"הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה ראה לי הוא" (ל"א - מ"ג)

יש לדקדק, אחרי שכבר אמר "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני", למה כפל ואמר "וכל אשר אתה רואה לי הוא"?
ותירץ ה"**אמרי אמת**" (הובא ב"ליקוטי יהודה"), לבן רצה להרע לישראל עד סוף כל הדורות ח"ו, וזה "וכל אשר אתה רואה", כי יעקב אבינו ע"ה ראה עד סוף כל הדורות.
ופעם אחרת אמר ה"**אמרי אמת**", שלכן לבן נקרא 'לבן הרשע', כי אמר 'הבנות בנותי וכו' וכל אשר אתה רואה לי הוא', זו היא מידת הרשע שאומר שהכל שלו, כדתנן [אבות פ"ה - משנה ט] "שלי שלי ושלך שלי - רשע".

"ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים" (ל"א - מ"ו)

"לאחיו - הם בניו שהיו לו אחים לצרה ולמלחמה". [רש"י]
בפסוק נ"ד כתוב "ויקרא **לאחיו** לאכול לחם", פירש שם רש"י "לאחיו - לאוהביו שעם לבן", מדוע רש"י שינה, והבדיל בין אחיו הראשון - בניו, לבין אחיו השני - אוהביו. מתרץ **רבי אליעזר רוקח**, מחכמי ברודי, בפסוק השני מדובר על סעודה, ולסעודה, רחוקים נעשים קרובים, וכל הידידים הם אחים נאמנים. אבל בפסוק הראשון, מדובר על עזרה בשעה דחוקה, בלקיטת אבנים, ולעזרה בשעת הדחק מוכרח היה לקרוא לבניו. ידידים אחרים אינם אחים בשעת צרה.

"ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד" (ל"א - מ"ז)

הקשה ה'**ספורנו**', מה ראתה התורה לספר לנו פרט לשוני זה?
ותירץ, התורה באה לספר כאן בשבחו של יעקב אבינו שחרף שהותו שנים הרבה בארם נהריים - לא שינה במלוא נימה את לשון הקודש שרכש בבית אביו, וכבר אמרו חז"ל [מדרש שוחר טוב] שסגולה זו הנחיל יעקב לבניו אחריו, ובני ישראל נגאלו ממצרים בין השאר בזכות שלא שינו את לשונם.

"ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני וביניך" (ל"א - נ"א)

צריך להבין מה אומר לבן על המצבה "אשר יריתי", הרי לעיל כתוב [פסוק מ"ה-מ"ו]: "ויקח יעקב אבן וירימה מצבה ויאמר יעקב לאחיו ליקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל", הרי שיעקב הוא זה שירה ולא לבן.
אלא מבאר **רבי חיים קניבסקי** זצ"ל בספרו **"טעמא דקרא"** בשם אביו **הסטייפלר זצ"ל**, זו בדיוק דרכו של לבן. אותו לבן שאך מקודם חרץ ואמר בעזות כי כל הילדים וגם כל הצאן, הכל שלו, אינו נרתע מלעמוד בפני חבורת בונים שעמלו לבנות גל, ולשקר במצח נחושה: "הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי", אני בעצמי. כך בלא כל בושה.
[בדברי חז"ל אכן מצינו כי 'כל מילתא דעבידי לאיגלויי לא משקרי בה אינשי' [ר"ה כ"ב:, בכורות ל"ו.]. ואומרים העולם בדרך צחות שזה דווקא אצל 'אינשי', אבל כאלו שאיבדו צלם אנוש, הם יכולים לשקר בעזות מצח גם בדבר שהוא גלוי וידוע לכל כשקר גם.]
מספרים, שאמרו לשקרן אחד, ניתן לך מאה שקל אם תגיד שקר מיניה וביה. אמר להם, הרי הבטחתם לי מאתיים. אותו הדבר עם לבן, עוד לא הספיקו לנוח מבניית הגלעד שאמורה להשכין שלום ביניהם, ומיד הוא מכריז "הנה המצבה אשר **יריתי**".

"אם אני לא אעבר אליך את הגל ואם אתה לא תעבר את הגל הזה ואת המצבה הזאת" (ל"א - נ"ב)

התבוננות בלשון הפסוק מגלה, שבעוד כלפי עצמו מעמיד לבן את הגל בלבד כמחסום שלא יכול לעבור, כלשון הפסוק "אם אני לא אעבר אליך את **הגל**", הרי שכלפי יעקב הוא מעמיד הן את ה"גל" והן את ה"מצבה" כמחסום שיעקב לא יכול לעבור. כלשון הפסוק "אם **אני לא אעבור אליך את הגל** הזה ואם **אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה** הזאת לרעה". מה החילוק? מתרץ **רבי מנחם נפתלי הוטנר** [חותנו של רבי מאיר חדש] רבה של איישישוק בשם אביו **רבי יוסף זונדל הוטנר זצ"ל**, עפ"י מה שפסק

הרמב"ם [הלכות מלכים פ"ט - הי"ד] בן נח נידון בעד אחד, וא"כ כלפי לבן די בעד אחד, ולכן אומר "אם אני לא אעבור אליך את **הגל** הזה". אבל יעקב שנידון כישראל, לכן העיד עליו שני עדים "ואם אתה לא תעבור אלי את **הגל** הזה ואת **המצבה** הזאת".

"וישכם לבן בבוקר וינשק לבניו ולבנותיו" (ל"ב - א')

כשהגיע ה"**חפץ חיים**" בפרשת השבוע לפסוק זה, עצר ואמר: "דער בנדיט לא יכל לנשק ליעקב, שהרי יעקב הוא מידת האמת!" (ח"ח החדש עה"ת)

"וינשק לבניו ולבנותיו" (ל"ב - א')

משמע בפסוק שלבן נישק את בניו ובנותיו אבל לא ליעקב, אומר ה"**חפץ חיים**", כשיעקב הגיע כתוב "ויחבק לו וישק לו" [כ"ט - י"ג], ופירש"י שם שלבן חשב שמרגליות טמונות בפיו, אבל עכשיו שידע שאין בזה ממש, לא היה לו סיבה לנשקו ולכן לא נשקו כשנפרד ממנו.

"וילך וישב לבן למקומו" (ל"ב - א')

כתוב בחז"ל, מה הפירוש למקומו, שבאותם שלושה ימים שרדף אחרי יעקב, נכנסו גנבים ורוקנו את ביתו, וכשחזר הביתה, חזר למצבו הכלכלי שהיה לפני שהגיע יעקב אליו. לעומתו, יעקב הלך לדרכו, הלך מחיל אל חיל, ועשיו הלך מדחי אל דחי. חיל בגימטריה 48 דחי בגימטריה 22, ההפרש בין חיל (48) לדחי (22) הוא 26, כמניין ה-ו-י-ה. מי שהולך עם אלוקים, הולך מחיל אל חיל, ולכן "ויפגעו בו מלאכי אלוקים". ומי שהולך בלעדי הקב"ה, הולך מדחי לדחי, ולכן "וישב לבן למקומו".

לקח מוסרי לומדים מפה, איך אדם יכול לחשוב שהנה הוא הצליח, הרוויח ועשה חיל, ובעצם זה כלל לא קשור אליו אלא ליעקב שהתארח אצלו, וברגע שיעקב עזב הכל חזר למקומו.

אומר ה"**משך חכמה**", גם במצרים כשפרעה אמר "טוב הארץ תאכלו", וכשהגיעו יעקב ובניו למצרים, היתה הארץ עשירה מאוד, וכשעזבו אבותינו אחרי מאתיים ועשר שנים, עשאוה כמצולה שאין בה דגים. א"כ, כל העושר של מצרים היה רק בשביל עם ישראל, כדי שלא ישתעבדו לאומה שפלה ועניה. וגם עפרון החיתי שנתמנה לשופט, אומר רש"י שאותו היום מינוהו לשופט, הוא בוודאי חשב על זה שסוף סוף השכילו אנשי חת להבין כמה תועלת יכולה החברה לקבל מכישרונותיו הברוכים. ובאמת, שהקב"ה לא רצה שאברהם אבינו ידבר סתם עם אדם, ולכן באותו יום מינוהו לשופט עליהם. וכמה פעמים גם אנו חושבים איך שאני מוצלח, ואיזו חכמה עשיתי כאן, והאמת, שיתכן שכל ההצלחה הזאת נובעת מהזכויות של בני הבית או סיבות אחרות.

"וישב לבן למקומו ויעקב הלך לדרכו" (ל"ב - א' - ב')

לבן חזר למקומו הראשון לדרגתו הראשונה, יעקב לעומתו הלך ממשיך הוא בהליכתו הולך ומתעלה, אומר ה"**משך חכמה**", התורה באה בזה לספר בגנותו של לבן, שהיה בעצם צריך להתעלות מעצם השהייה עם יעקב הצדיק במשך כל כך הרבה שנים, ובכל זאת רק יעקב הלך ממנו, לבן שב למקומו הראשון, למעמדו השפל, אם בדעות, אם במידות, רמאי וחומד ממון. אבל יעקב הלך לדרכו, למקומו לא נאמר אלא לדרכו, לדרכם של צדיקים שלא עומדים במקום אחד, אלא הולכים ועולים ממקומם הראשון למדרגות גבוהות יותר ויותר, ומוסיפים מעלה מיום ליום, כמו שכתוב בחז"ל כי ת"ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שתמיד הם נמצאים במצב של עליה מתמדת, אשר אותה ביטאו חז"ל כחסר מנוחה, ומיד יעקב מגיע למצב נעלה - "ויפגעו בו מלאכי אלוקים".

"ויפגעו בו מלאכי אלקים ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים" (ל"ב - ב'- ג')

שתי מחנות, של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו. [רש"י]

רבי עזריה פיגו בספרו "**בינה לעיתים**" [דרוש ב'] מבאר מהי ההוספה שהוסיף יעקב "מחנה אלקים **זה**" ולא אמר סתם מלאכי אלקים? ומבאר, ליעקב היו "שומרי ראש" - מלאכים שהיו שומרים עליו בכל מקום שהלך בארץ ישראל ובחוץ לארץ, ונקראו על שמו "מלאכי יעקב", אבל עכשיו לכבודו שלח הקב"ה מלאכים משרתי עליון והם נקראים "מלאכי אלקים" ולא מלאכי יעקב, ויעקב אבינו הכירם שהם אינם אלו המלאכים השומרים עליו תמיד, ולכן, "כאשר ראם" אמר "מחנה אלקים **זה**", כלומר, זה אינו המחנה שלי, ולכן קרא למקום ההוא "מחניים", מחנה שלו ומחנה אלקים. זו הכוונה בפסוק "וישלח יעקב מלאכים לפניו", מאלה שהלכו תמיד לפניו, לשמור אותו.

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש

לשלוח בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com